ANUL II. No. 6. IUNIE 1933

Viața Basarabiei

REVISTĂ LUNARĂ

Editată de Asociaţia culturală „Cuvânt Moldovenesc"

Director PAN. HALIPPA

Casă pe malul Nistrului (Suburbia Plavna—Tighina).

SUMARUL:

Redacţia şi Administraţia: Chişinău, str. Alexandru cel Bun No. 85.

Asociaţia Culturală „CUVÂNT MOLDOVENESC„

Recunoscută persoană juridică prin sentinţa Tribunalului Lăpuşna S. I.

Scopul Asociaţiei:

ART. 1. din statut: Se înfiinţează cu sediul în Chişinău şi pe timp nelimitat, o asociaţie pentru crearea, ajutorarea şi susţinerea faptelor de cultură naţională şi educaţie cetăţenească cu denumirea „Cuvânt Moldovenesc".

ART 2. Ea va ajuta populaţia din Basarabia în scop de-a progresa pe calea culturei naţionale, educaţiei cetăţeneşti şi în domeniul economic, încurajând-o şi sprijinind-o în toate începuturile bune.

Preşedinte, PAN. HALIPPA

Abonamentul: 120 lei pe an; pentru autorităţi, lei 500

COLABORATORII REVISTEI:

Alexandrescu C., — Ceslav Ambrajevici, — Antohi Panait, — Balan St., — Bogos D., — Boldur Alexandru, profesor universitar, — Bulat Toma, profesor universitar, — Bulat Ştefan. — Bărlădeanul A., — Cazacu Aurel, — Cernăianu Const. D-r., — Ciobanu Ştefan, membru al Acad. Române, — Al. David, — Constantinescu-Iaşi Petre profesor universitar, — Crihan Anton, — Cujbă Sergiu, Cuzminschi Pavel, — Cardaş Agricola, — Ciachir Mihail, — Dunăreanu N., — Dumitraşcu Ion Friptu Iulian, — Gala Galaction, — Ghenzul Vasile, — Gheorghian Petre, — Georgescu-Vrancea Const, — Halippa Pantelimon, Haneş Petre, — Harea V., — Miron C Holban, — Haneş V., — Iacobescu Th., — Iov D., — Ioncu T, Ispir Mircea, — Luţcan Anton, — Macovei Ioan, — Madan Gh., — Mitchevici Iuliu, — Marian Liviu, — Munteanu Donar, — Marchetti H., — Negrescu Ioan, — Nastase Gheorghe, conferenţiar universitar, — Niculiţă N. I., — Obreja-Iaşi G., — Pelivan Ion, — Popovschi N., — Porucic T., — Popescu C., — Raşcu Gh., prof., — Smochină Nichita, — Stoica Cezar, — Spătaru N, — P. V. Ştefănucă, — Ştirbăţ L. — Terziman Al. — Tudor Iorgu, — Teodorescu Const., avocat, — Vitt. Popa, — Uşurelul Al. — Usinevici Şt Dr., — Vasiliu Hasnaş Elena, — Vicol Teodor, D-r, — Vrabie Grigore, — Zaborovschi I, — Ştirbu T A.

APEL

Către abonaţii revistei „Viata Basarabiei"

Facem un ultim apel către domnii abonaţi pentru plata abonamentului la revista „Viaţa Basarabiei" pe anul trecut 1932 şi pentru prima $1/2$ a anului 1933.

Pe cei cari nu ne vor trimite abonamentul datorat îi anunţăm că nu le vom mai putea trimite revista, rămânând ca domniile lor să ne plătească numai banii datoraţi până în prezent.

Iar cei cari au achitat abonamentul şi nu primesc revista, rugăm a ne comunica urgent acest lucru şi adresa exactă, arătând şi of. poştal.

ADMINISTRAŢIA

ANUL II. No. 6 IUNIE 1933.

Viața Basarabiei

REVISTA LUNARĂ

Editată de Asociația culturală „Cuvânt Moldovenesc"

DIRECTOR: PAN. HALIPPA

Motive moldovenești în creația poetică a lui A. S. Pușchin.

I. BASARABIA IN CONCEPȚIA LUI A. S. PUȘCHIN

Cu publicarea poeziei sale „Volnost" Pușchin și-a atras urgia atotputernicului țar Nicolae I, care l'a pedepsit cu deportarea în Basarabia; — pedeapsa egală cu exilul în Siberia, însă, cu mult mai ușoară, fiindcă Basarabia nu-i nicidecum Siberia urâtă și rece.

Partea cea mai drăgălașe smulsă din trupul Moldovii, n'a făcut de râs vestita ospitalitate a moldovenilor; pe pământul ospitalier al Basarabiei, A. S. Pușchin n'a simțit decât dragoste și căldură.

S'a întâmplat cântărețului libertății, să fie față la prima fază de robie a unui popor subjugat de „Marea Rusie" din care făcea parte și A. S. Pușchin și pe care o iubia, ca fiu al ei, dar a cărei așăzeminte și rândueli le ura din tot sufletul.

O parte din viața poetului și — putem spune — cea mai incercată, care a prins rădăcini adânci în sufletul lui, fiind strâns legată de opera lui, — este vremea petrecută de A. S. Pușchin în Basarabia.

Mulți dintre istoricii literari Ruși spun, că viața lui A. S. Pușchin în Basarabia se poate socoti ca timp pierdut, căci Pușchin n'a făcut altce-va decât să-și „dea frâu poftelor sale demonice".

Nu-i chiar așa; „demonicul" A. S. Pușchin a folosit, a câștigat mult — putem spune — foarte mult, din scurtul timp petrecut în Basarabia [1]) unde s'a simțit ca oaspe și nu ca „deportat".

1. A. S. Pușchin a ajuns la Chișinău pela 21 Septembrie 1820 și a trăit cu mici întreruperi până la începutul lui Iulie 1823.

Excluzând timpul petrecut în călătorii și anume: la Camenca și Kiev dela 20 Noembrie 1820 până la începutul lui Martie 1821 la Odes-

Aci în calitate de oaspe, A. S. Puşchin a muncit şi a produs atât cât se cuvine unui geniu. Dacă aruncăm o privire asupra operelor scrise ori concepute în Basarabia, vom observa că Basarabia a fost prielnică talentului său genial, deaceia A. S. Puşchin a iubit-o.

Unii din istoricii literari Ruşi, intrezărind întrucât-va această dragoste, au căutat s-o explice în chipul cel mai comic, cum că A. S. Puşchin în virtutea originei sale, având o fire demonică şi romantică, îl atrăgea sălbătăcia ţarinei basarabene şi mai ales „viaţa semisălbatică a ţiganilor".

Alţii, care din întâmplare cunoşteau Basarabia, sau chiar erau basarabeni, nici nu s'au ocupat de ce pe A. S. Puşchin l'a atras Basarabia, dece a iubit-o şi ce l-a impiedicat să-şi exprime această dragoste mai făţiş în opera sa.

Miezul adevărat al dragostei lui pentru Basarabia, istoricii literari Ruşi nu l'au înţeles, — nu l-au înţeles tocmai prin faptul că nimeni din ei nu cunoştea glia basarabeană şi nici măcar nu şi-a bătut capul s'o cunoască. Deaici şi mari greşeli în scrierile lor despre vremea lui Puşchin şi opera lui scrisă şi concepută în Basarabia.

Pe A. S. Puşchin l-a atras şi a iubit Basarabia, care i-a îndulcit viaţa lui de pribeag, prin băştinaşii Moldoveni cu calităţile nobile şi proprii firei lor, prin graiul lor şi mai ales prin dorul de libertate, pe care nu puteau să şi-l exprime — fiind subjugaţi.

Această primă fază, de restrângere şi încătuşare a voinţei şi libertăţii moldoveneşti, îl atrăgea pe A. S. Puşchin, îl interesa căci iubia pe cei obidiţi, era o compensare la suferinţele lui de izgonit, dar mai era acest interes pentru cei obidiţi şi cerinţele epocii de pe vremea sa.

N'a spus pe faţă în operile sale acest lucru, prin însuşi starea de fapt şi urmările ce le-ar fi întâmpinat în urma omeneştei şi nobilei îndrăzneli.

Din cele de mai sus putem deduce, că în concepţia lui A. S. Puşchin erau două Basarabii: *una rusească — stăpână pe situaţie iar alta, moldovenească — subjugată şi obidită — cu locuitorii ei*

---

sa, dela sfârşitul lui Aprilie până la finele lui Mai 1821— reese, că A. S. Puşchin, a stat efectiv în Chişinău *doui ani şi patru luni*, socotind aci şi timpul petrecut în călătorii prin Basarabia cu prietenul său I. P. Liprandi, când a vizitat Tighina, Căuşanii, Palanca, Cetatea Albă, Şabo, Bolgrad, Tatar — Bunar, şi Ismail până la malurile mărei Negre.

blânzi prin naturaleţe, păstrători de graiu, datini şi obiceiuri şi iubitori de neam şi libertate.

Această Basarabie, *pitorească şi plină de taine pentru noii cuceritori, aceasta i-a răpit inima poetului şi l-a făcut s-o iubească cu toată puterea vârstei sale şi a marelui său talent genial.*

Vom căuta mai departe să expunem motivele ce vor confirma — măcar cât de puţin şi pe cât ne permit mijloacele—cele ce-am firmat mai sus.

II. A. S. PUŞCHIN ŞI LIMBA MOLDOVENEASCĂ.

A. S. Puşchin ajuns în Chişinău, a trebuit să înveţe limba moldovenească, căci după cum spune slavistul Jacimirsky la 1908, „limba moldovenească“ este o limbă de care nu te poţi dispensa nici acum, cu toate măsurile de rusificare luate de guvern în acest sens“. Intr'adevăr, chiar după un secol limba rusă — prin excelenţă, una din cele mai viguroase limbi slave — a rămas în Basarabia ca limbă oficială în Instituţii şi mai târziu limba claselor boereşti din Basarabia, pe când poporul — a continuat să-şi păstreze graiul.

Unul dintre învăţătorii lui A. S. Puşchin pentru limba moldovenească a fost „badea“ Toader, intendentul lui Inzov [1]) guvernatorul Basarabiei. A. S. Puşchin vorbea cu acest învăţător original şi învăţa dela el moldoveneşte, însemnându-şi tot soiul de expresii şi cuvinte mai obişnuite în uzul zilnic, iar pe cele mai grele le însemna pe pereţii camerii sale „pentru o mai uşoară memorare“.

In contact mai des cu limba moldovenească era Puşchin, atunci când vizita casele boerilor Moldoveni.

Casele boerilor Moldoveni, sau — dacă le putem spune — saloanele acestora de pe vremea şederii lui Puşchin în Chişinău, păstrau specificul orientalism: pe jos erau aşternute covoare cu topcean, de jur împrejurul pereţilor se aflau divanuri, lăiţi joase acoperite cu lăicere bogate.

Pe aceste divanuri, şedeau boerii Moldovei, îmbrăcaţi ca nişte figuri din poveşti, în haine pestriţe, căciule cu ţugui, papuci şi ciorapi coloraţi (meşti). In mână aveau nelipsitele ciubuce mai lungi

[1]) Generalul Ivan N. Inzov, guvernatorul Basarabiei, în locuinţa căruia A. Puşchin a trăit multă vreme: generalul avea faţă de Puşchin o purtare părintească şi îngăduitoare.

chiar decât venerabila lor barbă, pe care aveau dreptul s-o poarte numai boerii mai de viţă.

In casele acestor boieri era A. Puşchin oaspe bine primit — cum se obişnuieşte şi astăzi pe la noi — cu gustări de dulceţuri, şerbeturi, cafea turcească cu caimac, plăcinte calde şi vin moldovenesc.

Boierilor ca boierilor —însă, cuconiţelor moldovence—A. S. Puşchin le venia pe plac şi inimă. Se mândreau care mai de care — de curtenia „cuconaşului Puşcă" cel din „viţa guvernătorului".

Negreşit, că A. S. Puşchin în asemenea împrejurări, ştia să-şi dovedească cavalerismul său, reuşind să câştige o deosebită reputaţie şi să se bucure de buna dispoziţie a cuconiţelor moldovence care îl pofteau cât mai des la plăcinte calde [1]). Aceste ospăţuri din casele boereşti, se încheiau cu muzică de casă, fie că un membru de familie era invitat să-şi arate talentul muzical, ori că se chemau lăutarii ţigani cu tot taraful şi atunci se începeau şi dansuri.

A. S. Puşchin şi aici îşi arăta iscusinţa dansând cu dibăcie „jocul" (hora basarabeană) „mititica" şi „sârbeasca".

Lui A. S. Puşchin îi plăceau mult jocurile moldoveneşti. Se întâmpla ca el să se încingă în jocurile flăcăilor moldoveni, în aceste cazuri boerii îl dojeneau să nu se amestece în lucruri necuviincioase. După părerea lor — a juca cu ţăranii era ceva jignitor pentru faţa şi barba lor venerabilă.

Lucru firesc deci, că Puşchin în casele boereşti a venit în contact cu *viaţa de toate zilele a moldovenilor, aici el a putut afla şi despre istoria moldovenilor şi despre producţiile noastre populare* executate în cor şi de tarafurile lăutarilor, tot în casele boerilor Moldoveni *a cunoscut şi s'a împrietenit cu Const. Negruzzi*, despre care vom spune mai jos câte-va vorbe.

Că A. S. Puşchin, a iubit limba moldovenească şi s'a ocupat serios de ea, putem inţelege şi din faptul că a compus un *dicţionar ruso-român*, care însă din nefericire, n'a ajuns până la noi.

Dintre familiile moldovene întâlnite în însemnările lui A. S. Puşchin aflăm: *Petrache Mavrogeni, Toader Bartolomei, Toderiţă*

[1]) Arta culinară care — din nefiricire-tinde se dispară la moldovencele cuconiţe din tânăra generaţie, care preferă alte ocupaţii decât arta culinară.

Balş, [1]) *Gheorghe Sturza* cel mai bătrân boer de pe vremea aceia fiica lui căsătorită cu *Petrache Mavrogeni*, *C. A. Catacazzi* însurat cu fiica Domnului Moldovei, Ipsilante, prinţul *Mihail Şuţu* cu neamurile, prinţul *Caragea*, fiul Domnului Munteniei, *Gheorghe Roznovan* şi mulţi alţi boeri pribegiţi în Basarabia din cauza mişcării dela 1821.

Cât priveşte pe cuconiţele moldovence dintre care cu unele a făcut şi dragoste, sunt cu mult mai numeroase şi anume: A. S. Puşchin, a cunoscut pe *Pulheriţa Bartolomei* şi fiica ei *Undina* (Adelina), *Marioara Balş* şi fiica ei, *Marioara Ralli* sau *Zamfirache*, *Anica Sandulache*, *Calipso Polihroni*, *Anica Rossetti*, *Sevastiţa Schina*, postelniciaţa *Plaghinu* (o femee drăguţă şi curtată de mulţi despre care Puşchin spunea că seamănă cu „rublele" din timpul Elizabetei Petrovne) şi încă multe altele.

Epitetul de evreică, din poeziile lui Puşchin este atribuit pentru *Marioara Millo*, care era măritată cu Inginerul Eihfelde un om serios şi totdeauna preocupat de tot soiul de statistici topografice. Ca neamţ îi plăcea singurătatea, în chipul acesta neglija soţia, care se prezenta în societate siugură, astfel putându-se şi ea preocupa în tihnă de A. S. Puşchin.

---

[1]) Cu Toderică Balş — boer venerabil care făcea parte din „Consiliul suprem moldovenesc", deci purta şi barba lungă ca fiind boer de soiu—cu acesta A. S. Puşchin a ajuns în conflict din pricina cuconiţei Marioara — soţia lui Balş. Acest conflict ar fi avut consecinţe tragice dacă nu s'ar fi aplanat la timp de către generalul Inzov. Şi iacă despre ce-i vorba: Marioara avea o fiică destul de tânără, cu mult iasă mai frumoasă de cât ea. Puşchin acorda desigur cuvenita atenţie fiicei şi nu mamii. Acest fapt fu deajuns pentru ca Marioara din gelozie să dea loc intrigilor familiare, totodată plângându-se soţului său că Puşchin ar fi jignit-o. T. Balş a venit să ceară explicaţii, în locul acestora inimosul Puşchin îi trage două palme. Deaici scandal mare, vorbe multe şi duel, care însă, a fost împiedicat de guvernator.

Ca urmare a acestora, duelgiul Puşchin e băgat „părinteşte" la răcoare, luîndu-i-se cizmele ca să nu poată eşi din celula sa; cu această ocazie A. S. Puşchin scrie poezia „Moj drug uzè tri dni ja", poezia în care el îşi cam râde de venerabilul boer Toderică Balş. De notat faptul, că dintre cele şase dueluri pe care le-a avut A. S. Puşchin în Chişinău, al patrulea la rând, este duelul — împiedicat însă — cu Toderică Balş.

Pe unele din muzele de mai sus, Puşchin le-a caracterizat în poezia sa „Damele Chişinăului" unde spunea relativ la soţia lui Eihfeld:

Amor zeul, te-a străpuns şi pe tine
O Frumuseţe a Moldovencelor nebune.

Intr'adevăr, purtarea cuconiţelor moldovence, care se gândeau numai la dragoste a pus pe gânduri şi pe sărmanul poet, nu numai pe soţii respectivi.

III. A. S. PUŞCHIN ŞI CONST. NEGRUZZI

Am spus mai sus că în familiile boereşti pe care le vizita A. S. Puşchin, a avut ocazia să cunoască poezia noastră populară erotică din cântecele lăutarilor.

Astfel în casa lui Teodor Bartolomei a cunoscut cântecul „Taie-mă, frige-mă". Acesta a intrat complect în cântecul Zamfirei din poema „Ţiganii".

Soţ bătrân, soţ sever,
Taie-mă, frige-mă,
Tare sunt, nu mi-i frică,
Nici de foc nici de fier.
Nu te pot suferi
Te urăsc
Pe altul iubesc,
Şi iubind pot muri.

Tot aici a cunoscut cântecele „Prin a amorului dulceaţă", „Te iubesc peste măsură" şi romanţa populară „Şalul Negru".

In afară de aeestea, bazându-mă pe acele ce-am putut întrezări din însemnările lui A. S. Puşchin şi afirmarea fugară din scrisorile lui C. Negruzzi, nu mă îndoesc că unul din învăţătorii de limbă românească şi chiar cunoştinţi, din istoria şi literatura românească a fost pentru A. S. Puşchin scriitorul nostru C. Negruzzi.

Din aminitirile lăsate de prietenii lui A. S. Puşchin, reesă că în cercurile moldoveneşti din Basarabia, vizitate de Puşchin erau şi *Scriitori moldoveni.* Printre aceştia fără îndoială a fost şi C. Negruzzi [1]).

[1]) Se ştie că C. Negruzzi s'a refugiat cu tatăl său în Basarabia. Const. Negruzzi, pe vremea ceia avea 21 de ani, fiindcă între actele fa-

Căci într'adevăr, cine ar fi putut sugera lui A. S. Puşchin teme de acestea — aflate în notiţele lui pentru a avea de gând să scrie — de o pildă: „Duca, tradiţie moldovenească din sec. XVII“, ori „Dafna şi Dabija“, tradiţie românească din anul 1663“?.

Aceste teme din viaţa noastră istorică nu i le-a sugerat decât Const. Negruzzi, autorul modelului de limbă literară românească din „Alexandru Lăpuşneanu“. Altcineva nu-i putea sugera teme de felul acesta, fiindcă scriitorii basarabeni, de pe vremea ceia, erau prea slabi în privinţa trecutului nostru istoric, iar din izvoare istorice, A. S. Puşchin nu putea se afle fiindcă nu le avea la îndemână şi de le avea — aceste erau manuscrise în limba moldovenească veche, greu citibilă, fiind scrise în cirilică veche.

A. S. Puşchin avea dragoste pentru trecutul istoric; observăm acest fapt din opera sa scrisă pe teme din istoria rusească.

Această constatare ne face se credem că intimitatea lui A. S. Puşchin cu C. Negruzzi, i-a folosit acestuia din urmă. Căci, numai astfel se explică faptul *că atunci când la noi se formează un puternic curent de dragoste pentru literatura populară în frunte cu Al. Russu; Costache Negruzzi rămâne rece în scrierile sale de acest soiu* [2]) *şi devine prin excelenţă un reprezentant artistic al curentului istoric.*

In sfârşit, dacă Const. Negruzzi a fost unul ce *a informat pe A. Puşchin în chestiuni de limbă şi istorie moldovenească,* putem spune că la rândul său A. Puşchin a fost pentru C. Negruzzi *izvorul de dragoste pentru trecutul istoric trasplantând această dragoste pe tărâmul literaturii istorice a ţării noastre.*

Am afirmat aceste lucruri necunoscute încă în literatura noastră, nădăjduind că voi clarifica câtuşi de puţin *timpul şi opera lui C. Negruzzi* ce îl deosebesc fundamental de contemporanii săi.

Nu este nicidecum o întâmplare şi faptul că Const. Negruzzi îşi începe activitatea literară prin traduceri şi mai întâi traduce sin-

miliei Negruzzi, după moartea lui Iacob Negruzzi, s'a găsit o „Mărturie“ semnată de trei martori, *prin care se adevereşte că C. Negruzzi este născut în anul 1800* Această mărturie este semnată de trei persoane din care una dintre ele este Gheorghe Asache, iscălit citeţ şi prin ea se spune că Constantin fiul paharnicului Dinu Negruzzi, s'a născut în anul 1800. Cf. ziarul „Adevărul“ din 1 Maiu 1932, Nr. 14826.

[2]) Scrierile lui C. Negruzzi din „Dacia Literară“ 1840.

gur „Şalul Negru" din A. Puşchin şi nu ca mai târziu traducerile „Satirilor" a lui Antioh Cantemir, traduse în colaborare cu A. Donici.

Această împrejurare, ne confirmă şi mai mult afinitatea literară între A. S. Puşchin — cântăreţ genial al poporului vecin — şi C. Negruzzi — artist neîntrecut al slovei noastre istorice.

IV. O ROMANŢĂ POPULARĂ ROMÂNEASCĂ „ŞALUL NEGRU"

In casa boerului T. Bartolomei, Puşchin a auzit dela lăutarii acestuia, melodia romanţei şi cuvintele — după care a conceput şi a scris „Salul Negru". Atât de mult i-a plăcut lui Puşchin melodia acestei romanţe încât a rugat pe cine-va ca s-o aranjeze pe note şi astfel romanţa aranjată după note, a trimis-o Puşchin la revizia „Moscovsky Telegraf" [1]), care i-a făcut loc în paginile sale cu următoarea notiţă drastică şi nemeritată, anume: „vă oferim notele *melodiei sălbatece a acestui cântec,* auzit şi de poet în Basarabia". Această menţiune a lui „Mosc. Tel.", nu corespunde realităţii, căci melodia românească populară, *are o nuanţă tristă şi e plină de o frumuseţe artistică desăvârşită.*

Numai aşa se explică senzaţia ce a stârnit creaţia lui Puşchin, *Şalul Negru,* unde poetul este mişcat adânc de tragica iubire a grecoaicei care „nu mai sărută ochi dulci şi nu mai cunoaşte nopţi vesele".

Compozitorul rus Verestovscky, vroind să mai „civilizeze" sălbateca melodie, a creiat o variantă a ei însă această melodie e lipsită de orice compoziţie specific naţională şi nici n'o putem compara cu „Cântecele Zamfirei" a răposatului profesor al Conservatorului din Iaşi — N. Muzicescu, care după rugămintea Slavistului Iacimirsky, a trimes „Cântecele Zamfirei" Directorului Conservatorului din Moscova, V. I. Safonov, cu ocazia unui concert jubiliar. Insă — pe cât se pare — la acel concert, acest cântec nu s-a executat.

„Şalul Negru" a fost scris de Puşchin în Chişinău şi autograful lui în albumul D-nei Ponomar, păstrează data de 14 Noembrie 1820, deci, puţin timp după sosirea lui Puşchin în Chişinău.

Critica literară rusă, în afară de *Liprandi* şi slavistul Iacimirsky — n-a spus decât că baza poetică a „Şalului Negru", o for-

---

[1]) Moscov. Telegraf; 21, 1825 Basarabia după părerea celor dela Mosc. Tel. trebue să fi fost pe unde-va . . . în Africa.

mează o femee cu numele de „Martula" (Marioara), servitoare la un restaurant al Chişinăului de pe vremea ceia, care era vizitat de Puşchin. Altul spune că cântecul e scris dela moldoveanca Marionila (!) în „Restaurantul Verde" care se află în apropierea Mitropoliei de azi a Chişinăului [2]).

C. Negruzzi spune şi el că „Şalul Negru" ar fi fost scris de A. Puşchin pentru faimoasa grecoaică din Chişinău Kalypso Polihrony [1]). Alţii ajung şi mai departe — spunând că „Şalul Negru" ar fi fost scris chiar după cuvintele acestei Kalypso [2]). Acest fapt, nu este adevărat, fiindcă nu se ştie dacă Kalypso ştia româneşte şi apoi, pe la începutul anului 1821, o aflăm pe această Kalipso, în Rusia, la Petrograd.

Părerea justă rămâne a lui Liprandi, susţinută apoi de slavistul Jacimirsky cum că „Şalul Negru" a lui Puşchin, a fost scris de acesta, după ce a auzit romanţa populară cântată — de corul şi muzica lăutarilor — în casele boerului moldovean T. Bartolomei.

Cântarea deci, pe atunci era foarte populară, iar numele de „*Mărioară*", „*Mariula*" sau Marghioală şi cu celelalte derivate a acestui nume este destul de popular la noi, aşa că nu era nevoe se cutreere critica literară rusă toate restaurantele Chişinăului de pe vremea ceia, pentru a afla în purtătoarea acestui nume, toate servitoarele de restaurante.

Slavistul Iacimirski, mai târziu în călătoriile sale prin ţara noastră, întreprinse pentru cercetările sale slavistice [3]) s-a ocupat şi de chestia „Şalului Negru" a cules cu această ocazie din gura unui băietan Cristache Constantinescu dela Burduf, tâmplar din Bucureşti, care a spus că a auzit şi el această cântare, când se afla în anul 2899 în Iaşi la Conono [1]). Altă variantă a acestui cânetc, al cărui fond îl aflăm în „Şalul Negru" la Puşchin, a cules-o dela un oarecare fost militar la Mănăstirea Văcăreşti, Mitică Georgescu. Varianta se deosebeşte puţin de cea a lui Cristache Constantinescu deaceia o redau aici, numai pe a acestuia, păstrând în totul scrierea lui Iacimirski, înlocuind însă, alfabetul rusesc cu cel latinesc:

---

[2]) Tepleacov, Obscezan. Vestnic ; 1857, I pg. 25.
[1]) C. Negruzzi, Păc. Tin. Iaşi 1857 (p. şi „Kalypso".
[2]) Vighel, Zapisky, VI pg. 122.
[3]) Se cunoaşte — socot, ruşinea ce-a păţit-o Iacimirski, în zelul şi dragostea sa pentru hrisoavele noastre vechi!
[1]) Posibil să fie greşeală *Conono*, in loc de *Copou*.

La şalul negru mă uit în tăcere,
Mi-i sufletul rece şi nemângăiat.
Când eram mai tânăr iubeam cu plăcere
Pe-o tânără greacă cu părul buclàt,
Cu negre sprâncene, şi chip mlădios.
La greaca frumoasă (ce mult o iubeam)
Inr'una din zile poftisem la masă
Pe câţi-va prieteni cu càre vorbeam.
Când un credincios liniştit îmi şopteşte:
Stăpâne, grecoaica ce mult o iubeşti,
Te vinde pe tine şi te vicleneşte,
Şi te vicleneşte când nici nu gândeşti!
Atuncea îndată eu robul chemai
Ii dăruii aur şi-l blăstămai
Şi-atunci îndată eu m-am încruntat
Repede, ca gândul, în grajd am intrat,
Pe calul meu Ager (sic!) am încălecat
Şi, lăsându-i frâul, cà vântul am sburat.
Nu simţeam durere, nici compătimeam,
Nici compătimeam, ca peatra eram.
Dar din depărtare zări (!) pragul grecii (!)
Şi pierdui (sic) curajul şi puterea mea.
Ajungând la poartă am descălicat;
Ochii pe fereastră când am aruncat,
— Zării (sic!) — pângărire! — la Armànin braţ (!)
A mea necredincioasă buză'n buză sta (sic!)
Şi-atunci îndată iute m-am'ncruntat
Şi paloşul din teacă repede am tras.
Cu cruntă lovire i-àm prăvălit jos (sic!)
Şi-i băteam sălbatec cu picioare'n cap (sic!).
Şi-mi-aduc aminte, ruga ei fierbinte
Guriţa deschisă cerea sărutat.
Cu Şalul cel Negru *paloşul am şters.*
Ale lor cadavre în braţă (sic) l'am luat (!)
Şi 'n a Dunării valuri le-am aruncat,
Astfel s-o sfârşit cu greaca ceà frumoasă
Cu greaca ceà frumoasă cu părul buclàt.

O parte din greşelile ce păcătuesc în contra firei limbii româneşti din această cântare, se datoresc şi lui Iacimirsky deşi el a fost de origine basarabean. Dealtfel, după cât se observă în această romanţă care din întâmplare are câte-va ritme şi — mai mult sau mai puţin — câte-va expresii nepopulare, ne arată că avem de-aface cu un cântec românesc compus de un autor necunoscut şi care abea mai târziu a luat forma populară.

Nu este exclus, că C. Negruzzi în pribegia sa pe la Chişinău, să fi auzit şi el melodia şi câte-va cuvinte din această cântare de la lăutarii caselor boereşti, ca apoi să-i dea acestui cântec o primă turnură literară românească pentru a putea fi folosită de A. Puşchin în „Şalul Negru".

Romanţa „Şalul Negru", desăvârşită în creaţia lui de genialul A. Puşchin, de sigur că a întrecut cu mult originalul şi astfel C. Negruzzi, din consideraţie literară faţă de A. S. Puşchin a găsit nimerit să spună că l-a tradus din ruseşte, deşi — după cum am arătat mai sus — motivul romanţei „Şalul Negru" este românesc.

E. Gane

(Sfârşitul în numărul viitor).

DELA EXP. SOC. DE BELLE-ARTE DIN BASARABIA.

Minier.

Cărţi Poştale

— *ACELEIAŞI* —

I.

Asară a murit un ofticos
Ce mi-a scuipat cărările cu sânge,
Iar azi a început codrul a plânge
Salteluind veşmântul lui pe jos.

O tusă rea, prin oase de copac,
Işi zdrenţueşte molima pe-aproape
Iar toamna, sprijinită de-un arac,
Aşteaptă în podgorie s-o'ngroape.

Asară — un ofticos bolnav s'a stâns
Şi-s trist de parcă tu ai fi murit
Lăsându-mă în oftică şi'n plâns
Uitat, ca un roman de mult citit.

II.

Toamnă... Noapte... Linişte destulă...
Oftează parcă'n umbră cineva.
In mine simt cum plânge inima
De dragoste fără noroc sătulă.

Aud un greer scârţiind aproape
Infrigurat şi trist, ca o dudue,
Pe răsăritu-aprins ca o căţue
Destramă luna semne din pleoape.

Pe ceru 'mpodobit cu flori de mac
Colind cu ochii 'ncet, ca pe un atlas,
Şi par, în întuneric, un copac
Pe care nici o frunză n'a rămas.

Soroca. **D. Iov.**

„Hotarul lui Halil-Paşa" şi „cele 2 Ceasuri"*)

SCHIŢAREA UNEI PROBLEME DE GEOGRAFIE ISTORICĂ ŞI POLITICĂ MOLDOVENEASCĂ.

Acesta fusese aranjamentul teritorial dintre Moldova şi Tătari la începutul anului 1730: Tătarii obţinuse definitiv dreptul de-a locui şi de-a exploata teritoriul — recunoscut ca aparţinând Moldovei — lat de două ceasuri la Nord şi Vest de hotarul lui Halil-Paşa; ei trebuiau însă să evacueze toate punctele în care pătrunseseră până atunci dincolo de „cele 2 ceasuri". Aranjamentul definitiv însă din toamna aceluiaşi an diferă simţitor de cel de mai sus: la urma urmei Tătarii, sub o formă mai atenuată, recapătă o sumă de drepturi şi asupra teritoriilor râvnite din afara „celor 2 ceasuri".

„Suretul zapisului Tătarilor Nohai" dat la mâna lui Grigorie Ghica fixează şi detaliază acest aranjament şi o samă de raporturi economice dintre Tătari şi marginea de Sud a Moldovei; cele două forme ale stăpânirei tătare dinafara hotarului lui Halil-Paşa capătă o confirmare oficială.

1. Deşi Tătarilor „le venise de hac", totuşi la stăruinţele lor să li se „orânduiască din pământul Moldovei *loc de aşezământ* şi de păşunarea bucatelor", cu intervenţia hanului şi cu ştiinţa domnului moldovean li se confirmă „32 de ceasuri dealungul şi 2 ceasuri deacurmezişul, care loc fiind din început chiar loc moldovenesc şi de folosul şi hrana pământului Moldovei... au hotărât, şi au măsurat şi au lămurit hotarul acestui loc mai sus pomenit, orânduind pentru cei ce vor lăcui pe acel loc a Moldovei, 32 ceasuri dealungul şi 2 ceasuri deacurmezişul, să dea osăbit de uşurul ce este obicinuit, plată şi chirie pentru loc... adecă: pentru *Nohăii ce vor lăcui* pe acel loc a Moldovei să-şi dea uşurul şi hacul pământului şi toată plata deplin".

*) Vezi „Viaţa Basarabiei" No. 4—5.

Astfel, dacă formal se mai recunoaştea încă odată că „cele 2 ceasuri" dela Nord şi Vest de hotarul lui Halil-Paşa erau „pământul Moldovei", acest teritoriu intra totuşi în posesiunea de fapt a Nohailor care se puteau aşeza aici statornic, formând auluri şi câşle şi înlăturând orice populaţie moldovenească. Massa tătărască continue şi compactă dinspre Bugeac se întindea acum spre Nord şi Vest de hotarul lui Halil-Paşa pe un teritoriu destul de întins.

3. Dar expansiunea tătărască până la 1730 nu se mărginise, după cum am văzut numai la această regiune; ea depăşise cu mult, de fapt, limita „celor 2 ceasuri", ajungând spre apus, bunăoară, până 'n Prut. Pretenţiile asupra acestor teritorii, dinafara „celor 2 ceasuri", Tătarii nu le părăsesc nici acum. Ridicaţi cu aulurele lor dela Nord şi Vest de „cele 2 ceasuri", ei obţin, la sfârşit, pe motiv, că „pentru păşunatul dobitoacelor noastre om avea lipsă şi strâmtoare", „numai pentru dobitoace şi păstorii noştri să se poată păşuna pe unele părţi de loc a Moldovei de pre care ne-am ridicat noi, fiind acele părţi de loc de, această dată nelăcuite de raiaoa Moldovei, şi deşerte aflându-se acele părţi de loc, ne-am rugat ca să avem voie a ne păşuna dobitoacele noastre o *samă de vreme*".

Cum populaţia moldovenească împinsă din apropierea hotarului lui Halil-Paşa şi înghesuită în codrii vecini, nu aştepta decât sfârşitul acestui dureros litigiu pentru a reveni la aşezările părăsite după 1711, Tătarilor li se opunea „cum că acele locuri sunt pentru trebuinţa lăcuitorilor Moldovei, şi pe urmă pe acele locuri este să se aşeze şi să locuiască raiaoa Moldovei". In vederea acestei stări de lucruri, Tătarii la sfârşit îşi reduc pretenţiile. „De vreme ce acele părţi de loc pre care poftim noi să ne păşunăm dobitoacele, se află deşerte de această dată de lăcuitori, pre acele părţi de loc poftim să ni se dea voie *de păşunat o samă de vreme*; iară în părţile ce or fi trebuitoare pentru lăcuitorii Moldovei să nu ne atingem, ce numai să păşunăm în părţile unde ne vor arăta Ispravnicii şi Zapciii marginelor Moldovei: eară peste voia lor să nu avem a călca aiurele, şi despre care near arăta ei că este de trebuinţă lăcuitorilor Moldovei îndată fără nici o întârziere să avem a ne ridica dobitoacele".

Aşa dară, imediat la limita exterioară a „celor 2 ceasuri", date în deplină stăpânire Tatarilor, a căror Mârzaci îşi întemeiază aici satele lor populate cu Caratatari (Tatari de rând) şi robi de diferite naţionalităţi (Moldoveni, Ruşi, Ucraineni, Poloni) se creiază o zonă de ocupare mixtă tataro-moldovenească; cu rari sate moldoveneşti supraveţuind sau reîntemeiate în apropierea masivelor de pădure, şi adăposturi pastorale tătăreşti în cuprinsul benzelor ierboase de pe văi.

„Zapisul" reprodus în cronica lui Amiras ne dă informaţii interesante asupra felului de viaţă pe care erau obligaţi Tătarii să-l ducă în această „regiune mixtă". Peste tot Tătarii sânt admişi aici numai provizoriu („o bucată de vreme"), ca exploatatori ai unor domenii pastorale ce încă nu erau „de trebuinţă lăcuitorilor Moldovei"; ei sânt numai nişte arendaşi plătind pentru terenurile păşunate anumite dări şi plăţi („alăm" de pe vite „uşur" şi „hacul pământului"). Tatarii n'aveau dreptul să păşuneze decât anumite domenii „deşerte", şi îndată ce acestea erau cerute de administraţia ţinuturilor mărginaşe pentru vechii posesori sau noii colonişti, ei trebuiau să le cedeze: începuse curentul de revenire a elementeler moldoveneşti dinspre Codru. Li se interzicea Tatarilor orice fixare în locuinţe mai durabile: „nici lăcaş sau sălaş pentru păstori", fiind obligaţi să locuiască numai în tradiţionalele lor căruţe cu acoperiş, „oba". O riguroasă hotărnicire a terenurilor date pentru păstrorit Tătarilor fusese făcută, şi orice încercare de-a se călca clauzele convenţiei aducea după sine izgonirea — nu numai din zona mixtă, ci chiar „peste hotarul cel de două ceasuri".

* * *

Cât se întindea însă în afara „celor două ceasuri" această regiune în care li se acordase Tătarilor dreptul de păşunat, — în starea actuală a izvoarelor încă nu se poate fixa pe hartă cu precisiune peste tot. E cert însă, că această regiune nu avea, în alte părţi cel putin, o lăţime mai mică decât „cele 2 ceasuri". Spre apus ştim, că Tătarii „au cuprins locul până aproape de Prut"; toponimia actuală a Chiheciului cuprinde elemente tătăreşti aproape pe toată întinderea ţinutului.

Dealungul văii Prutului, pe făşia de stepă de aici, după 1711 Tătarii „au fost intrat cu vite până aproape de Iaşi, şi fă-

ceau mari supărări şi răutăţi şi năpăşti pământenilor". Cu precisiune ştim că în basinul Prutului Tătarii păşteau „bucatele" lor pe valea Călmăţuiului, pe la Tălăeşti.

RETRAGEREA TĂTARILOR DIN „ZONA MIXTĂ" ŞI DIN HOTĂRNICENI.

Dacă ţinem seamă însă de veleităţile iniţiale ale Tătarilor dela 1711, de-a ocupa necondiţionat, în deplină stăpânire, totă regiunea până la Prut, atunci chiar raporturile teritoriale dintre Moldova şi Tătari fixate la 1730 ne apar ca semnul unei slăbiri în intensitate a expansiunei tătăreşti spre ţinuturile moldoveneşti. Tătarii îşi trăiseră vremurile de glorie răsboinică şi viaţa nomadă. Câmpiile ponto-caspice intrau rând pe rând în domeniul de colonizare a populaţiunilor ruseşti şi ucrainiene, secole întregi până acum înghesuite, şi ele, de Tătari în regiunile păduroase ale Rusiei centrale şi Ucrainei. In lupta seculară dintre stepa cu populaţiuni pastorale şi nomade şi pădurea cu populaţiuni agricole şi sedentare a învins cea din urmă. In urma pierderilor de teritorii întinse, deplasări importante se produc în massa tătărască spre Caucaz şi Turcia; în genere o înghesuire a Tătarilor spre Sud are loc în secolul XVIII-lea.

In mic aceste fenomene generale se resimţiră şi între Nistru şi Prut. La 1759 ramurele bugecene ale tribului Edissan fură strămutate peste Nistru, reducându-se astfel considerabil numărul şi densitatea Tătarilor din Bugeac. In 1766 Poarta interzice Tătarilor paşterea turmelor „peste hotar", evident peste hotarul dela Nord şi apus al „celor 2 ceasuri", care mai rămân în stăpânirea de fapt a Tătarilor până la 1768.

In timpul ocupaţiunei ruseşti din 1768—74, Tătarii, după ce pradă pentru ultima dată ţinuturile Lăpuşnei şi Orheiului, se retrag dela Nord spre interiorul şi Sudul Bugeacului, de unde nu se mai întorc la Nord de hotarul lui Halil-Paşa niciodată. O parte însemnată dintre ei trece în Dobrogea. Chiar în cursul răsboiului, Ruşii strămută din Basarabia 12 mii de Nohai, pe cari îi trimit spre Cuban şi Crimeia, ocupată şi ea atunci, provizoriu, de Ruşi (1771).

După pacea din 1775 grupul Tătarilor din Bugeac se văzu slăbit şi considerabil redus numericeşte. Cotigentele de no-

mazi care rămăseseră în Bugeac erau, oarecum, incapabile să mai ocupe un teritoriu atât de întins. Tătarii din Crimeia devenind independenţi de Turcia şi izolaţi de Moldova, orice imigraţiuni tătăreşti de peste Nistru şi ca atare o sporire a grupului Bugecean, erau imposibile, Reduşi numericeşte, de aici înainte Tătarii Bugeceni, în împrejurările politice şi economice ce se creiase în jurul lor, sânt incapabili să-şi mai menţină toate teritoriile pe care le ocupaseră până atunci între Nistru şi Prut.

Se explică astfel cum în 1775 Grigore Al. Ghica reuşeşte să obţie dela Poartă porţiunea nordică a „celor 2 ceasuri", adică „Hotărnicenii", care de aci înainte reintră în stăpânirea deplină a Moldovei şi treptat se colonizează cu Moldoveni. Tătarii rămân definitiv cantonaţi la Sud de hindichiul lui Halil-Paşa. După războiu ei nici n'au mai încercat să treacă în această parte. Hotărnicenii rămânând la data de 1775 despopulat atât de Tătari cât şi de Moldoveni, cari abia îşi începuseră mişcarea spre acest teritoriu.

Tătarii se menţin însă, până la sfârşitul dăinuirei lor în Bugeac, în porţiunea apuseană a „celor 2 ceasuri".

INTINDEREA TERITORIALĂ A HOTĂRNICENILOR.

Pentru preluarea în stăpânire a porţiunei nordice a „celor 2 ceasuri" şi hotărnicirea ţinutului care avea acum numirea — bine fixată în uzul general — de „Hotărniceni", domnitorul Grigore Al. Ghica rândueşte o comisiune „din cei mai de frunte mazili oameni cuminte şi cu pricepere, care să meargă la locul acela şi să-l măsoare în lat şi în lung şi să-l hotărească de către alte moşii stălpindul cu pietre hotare din giur împregiur" [1]).

1. Din cercetările şi măsurătoarele comisiei hotarnice se constată, mai întâi, că limita sudică a „Hotărnicenilor" coincidea în totul cu „hindichiul" sau „Troianul de sus", adică cu vechiul hotar al lui Halil Paşa din această parte. Această limită începea, la răsărit, la punctul unde „hindichiul" trece valea Botnei (între satul Sălcuţa şi satul Hotărniceni — azi dispărut) şi se întindea spre apus dealungul Troianului până în valea Prutului, la Leova de azi.

[1]) Pentru cele ce urmează a se consulta „*Anexa*" dela sfârşit.

2 Graniţa dinspre răsărit a Hotărnicenilor o forma limita apuseană a raielei Benderului, adică o linie aproape dreaptă ce mergea dela punctul Sălcuţa-Hotărniceni până la cotul brusc de captare format de valea Calinderului, de unde acesta după o direcţie NV — SE coteşte brusc spre Nord; mai departe graniţa între raia şi „cele 2 ceasuri“ urma pe cursul inferior al Calinderului dela cot până la confluenţa cu Bâcul.

3. Spre Nord, în părţile sale răsăritene teritoriul „celor 2 ceasuri“ se oprea în valea Bâcului inferior dela săliştea Todireştilor (azi sat cu acelaş nume) până la gura Calinderului. (Aceiaşi vale a Bâcului mai departe, până la Nistru, despărţia Moldova de raiaua Benderului. „Piste Bâc în ceia parte“ se afla ţinutul Orheiului).

4. Din valea Bâcului, dela Todireşti, hotarul „celor 2 ceasuri“ urma mai departe, sub forma unei linii uşor încovoiate cu direcţia N — NE — S — SV, pe la Apus de satul Geamâna, peste linia de despărţire a apelor dintre Botna şi Bâc, până la movila mare care şi astăzi încă „este în gura Botnişoarei“.

Reese că, între gura Calinderului-Todireşti-Gura Botnişoarei-Sălcuţa, Tătarii — la adăpostul puternicei cetăţi a Tighinei şi al Căuşanilor, care în secolul al XVIII-lea joacă rolul de a doua capitală a hanilor, — reuşiseră să înainteze până în Bâc, cu mult mai la Nord decât în părţile dinspre centrul şi apusul Hotărnicenilor.

5. Mai departe, dela gura Botnişoarei spre Vest, hotarul urmează această vale până pe la Apus de satul Răzăni; trece pe la satul Cigârleni, taie apoi masivul păduros dintre Botnişoara şi Schinoasa, trecând pe la obârşiile acestei văi şi acele ale văii Grădiştea; trece peste valea Galbenă la vreo 3 km. Sud de Fărlădani şi coboară în matca Cogâlnicului la satul de azi Bozieni.

6. Din matca Cogâlnicului hotarul nordic al „celor 2 ceasuri“ se îndrepta în direcţia NE — SV peste valea Albinei; urma dealungul văii Caracuiului pe la săliştea tătărască unde-i şi satul actual cu acelaş nume. Mai departe urma direcţia E — V peste valea Sarata pe la Nord de Orac (sălişte tătăr. şi sat actual); pe la Nord de Ceadâr (sălişte tătăr. şi sat actual) se urca pe podişul dintre afluenţii din stânga al Saratei şi basinul Lăpuş-

nei, şi dela săliştea Mingirul de sus sau Topal Mingire scobora în valea Lăpuşnei la Mingirul de azi.

7. „Iară în ceia parte de apa Lăpuşnei despre Apus au arătat oamenii că sânt moşii boereşti şi de acolo au apucat apa Lăpuşnei în giosdi spre Răsărit şi au mersu în curmezişul moşiei şi au mersu tot în gios pe vale Lăpuşnei pără au dat în drumul Vizirului, şi de acolo sau suit la deal şi au dat piste gura văii Sărmii şi au trecut Sârma în ceia parte şi iarăş sau suit drept drept la deal şi suindusă în deal au mers tot în gios pără la nişte movile pără au dat în hăndichiu", — la capătul Troianului lângă târgul actual Leova. Aşadar, limita apuseană a Hotărnicenilor o forma valea Lăpuşnei dela Mingir până la gura ei, iar mai departe „drumul vizirului", care trece şi azi la o mică depărtare (1—2 km.) de lunca Prutului, pe gura Sârmei, până la gura Sărmei, până la capătul vestnic al Troianului. Reese astfel că stăpânirea moldovenească la Apus de Hotărniceni ajunsese să menţie la urmă numai o fâşie îngustă de pământ: Tătarii aproape reuşise în această parte să-şi realizeze visul lor — de a se întinde până la Prut.

*
* *

Cercetarea hrisovului din 1775 însoţită de aceea a hărţii topografice permite să ne dăm exact seama de valoarea teritorială a porţiunei nordice a „celor 2 ceasuri", cunoscută acum sub denumirea de „Hotărniceni". Se constată, că lungimea, măsurată pe Troianul de sus dela Sălcuţa şi până în Prut, a acestui teritoriu era numai de „16 ceasuri". Măsurată pe hartă, această lungime reprezintă circa 80 km. Reesă deci, că valoarea „1 ceas", ca măsură de distanţă, este de aproximativ 5 km. In ce priveşte lăţimea, documentul arată, că numai într'un singur punct, măsurat în curmeziş ţinutul avea lăţimea legală de „2 ceasuri"; în 6 puncte lăţimea era $2^1/_2$ ceasuri, în 4—de 3 ceasuri; în alte 4—de $3^1/_2$ ceasuri şi, în fine, în 2 puncte chiar de 4 ceasuri.

Astfel, în loc de o suprafaţă legală de 80 km. × 10 km. = 800 km. p., Tătarii reuşiseră să se întindă la Nord de hotarul lui Halil-Paşa pe o suprafaţă de 1200 km. p.

*
* *

Retraşi la Sud de hotarul lui Halil-Paşa, Tatarii, după 1775 rămaşi fără spijinul etnic şi politic al conaţionalilor lor supuşi Ruşilor cari curând se aşează la Nistru, — n'au mai manifestat veleităţi de revenire la ţinutul Hotărnicenilor. Reveniţi după pace la Nord, câţi rămăseseră în Bugeac, ei abia au fost în stare să împăneze propriul lor ţinut istoric, până la limitele lui nordice, cu rare auluri şi câşle. Printre aşezările lor acum, în Sud-Vest şi Sud-Est se aflau destule spaţii libere în care să se poată înfiltra şi o samă de grupuri de bejenari balcanici, la această epocă mai mult Gagauzi decât Bulgari veritabili. Epoca de expansiune a Tătarilor din Bugeac se încheiase definitiv, şi după 1775 cel mult dacă ei mai încearcă mici răşluri individuale. In schimb acum se manifestă cu putere tendinţa de expansiune a elementului moldovenesc, care, după secole de înghesuire în regiunile de „codri", îşi reia mişcarea de reocupare a teritoriilor răpite odinioară de Tătari. Pe ruinile părţii nordice a „celor 2 ceasuri" tătărăşti se înjgheabă în scurtă vreme un nou ţinut administrativ, al Hotărnicenilor, în care reînvie numeroase aşezări moldoveneşti.

PARTEA APUSEANĂ A „CELOR 2 CEASURI" ŞI A „HOTARULUI LUI HALIL-PAŞA".

Ta'arii însă şi după 1775 au continuat, după cum am spus, să mai menţie porţiunea dela Apus de Ialpuh a „celor 2 ceasuri". Năzuinţele lor, în trecut, de-a cuprinde „ţara până în Prut" fuseseră atât de puternice şi fixarea lor aici atâta de temeinică a fost, încăt desbaterea părţii apusene a „celor 2 ceasuri", n'a fost posibilă odată cu aceia a Hotărnicenilor. „Cele 2 ceasuri" dela Apus de Ialpuh se contopiseră, oarecum, cu teritoriul istoric tătăresc din Bugeac.

Grija lui Grigore Al. Ghica a fost să capete regiunea dela Nord de hotarul lui Halil-Paşa, lăsându-i pe tătari nestingheriţi în porţiunea apuseană, dintre Chiheci, a acestui teritoriu, pe care ei au putut-o menţine până la răpirea Basarabiei.

Pentru ultima dată, spre tranşarea micilor diferende de hotar, se face o „hotărâtură despre Bugeac" la 1781 sub C. Moruzi. Hotarul dintre Bugeac şi ţinutul Hotărnicenilor după 6 ani dela retragerea Tătarilor din el, continua să fie tot Troianul de

sus, adică vechiul hotar a lui Halil-Paşa, dela Botna până la Beştiman-punctul unde acest hotar trece peste Sărăţica. Mai departe hotarul apuca spre Sud, înglobând la teritoriul tătăresc dela Răsărit „locul ce s'au lăsat tătarilor din locul Moldovei", adică făşia apuseană a „celor 2 ceasuri". Abia acum ne putem lămuri întinderea spre Apus a acestui teritoriu. Dela Beştiman la Sud hotarul dinspre Moldova al „celor 2 ceasuri" urma pe linia de despărţire a apelor dintre basinul Ialpuhului şi acel al Prutului până la obârşia Largei. De aici însă hotarul părăsea această linie şi urma valea Largei dela satul Tartaul până la satul Ciobalacia. De aici părăsea Larga şi relua iarăşi, grosso-modo, linia de despărţire a apelor dintre Prut şi Ialpuh şi pe acea dintre Ialpuh şi Cahul şi se oprea în valea Ialpuhului ceva mai la Sud de gura Salcei.

* * *

Cunoscând hotarul apusean al „celor 2 ceasuri", ne putem da seama de următoarele fapte de geografie istorică şi politică ce au avut loc între Ialpuh şi Prut.

a) Dacă trasăm la distanţă de 2 ceasuri", (10 km.) spre Răsărit de acest hotar o linie paralelă cu el, atunci obţinem, teoretic, graniţa răsăriteană a „celor 2 ceasuri", adică hotarul lui Halil Paşa din această parte; ar reeşi că acest hotar ar fi fost trasat ceva mai la Apus de linia Ialpuhului. Ştim însă din cazul Hotărnicenilor, că în realitate lăţimea făşiei „celor 2 ceasuri", a fost cu mult mai mare ($2^1/_2$, 3, 4 ceasuri). Aceleaşi încălcări teritoriale trebuie să fi avut loc şi la delimitarea „celor 2 ceasuri" din această parte; evident, deci, că hotarul lui Halil-Paşa aici trebuie să fi fost în realitate mai spre Răsărit: *cu siguranţă acest hotar fusese fixat la 1672 pe linia Ialpuhului;*

b) Prin cedarea „celor 2 ceasuri" Tătarilor, vechiul ţinut natural al Chişinăului, aşa de bine individualizat în istoria moldovenească ca o unitate geografică aparte, fusese redus la o făşie îngustă (variind între 10—20 km) dealungul Prutului pe scurţii afluenţi din stânga acestuia; chiar pe aceşti afluenţi Tătarii reuşiseră să se strecoare cu aşezările lor (cf. Tartaul şi Ciobalaccia pe Larga);

c) Dacă ne amintim însă, că în afara „celor 2 ceasuri" Tătarii la 1729—1730 obţinuse pe o zonă periferică de o lăţime

destul de însemnată dreptul de păşunat, rezultă, că de fapt spre Apus tot teritoriul moldovenesc până în Prut intrase în zona de expansiune tătărească până la 1766.

* * *

Incheere. Ţinutul Hotărnicenilor, revenit sub stăpânirea moldovenească la 1775, a avut un răstimp suficient pentru a fi colonizat cu elemente moldoveneşti. La răpirea Basarabiei populaţia ţinutului era în întregime moldovenească şi aşa s'a menţinut până în ziua de azi.

Partea apuseană însă a „celor 2 ceasuri", care a rămas ocupată de Tătari până la 1807 şi reuşise spre sfârşitul stăpânirei tătăreşti să primească o sumă de elemente străine (Gagauzi, Bulgari, Ucrainieni cari îşi făceau aici popasul înainte de a trece la Cazacii din „Secea" transdunăreană) a trecut la Ruşi ca „pământ tătăresc" considerat ca proprietate a Statului. Ca atare a fost colonizat şi mai departe, de Statul rus cu elemente străine ; numai foarte puţine elemente moldoveneşti au pătruns în acest ţinut, care astăzi apare ca un mozaic de elemente alogene.

* * *

O justă înţelegere a fenomenelor actuale de etnografie şi geografie omenească nu i posibilă fără o cunoaştere serioasă a geografiei istorice şi politice a ţinuturilor studiate.

Gh. I. Năstase.

ANEXA.

Cu mila lui Dumnezău noi Grigorie Alecsandru Ghica voevod domn ţării Moldaviei . . . . după vreme oştirilor acestora ce sau întâmplat acum cu agiutorul dumnezăeştii Pronii (legăndusă unire şi pace între amăndou împărăţiile) suindu-ne şi al doilea rănd iarăş la strămoşescul şi eghemonicescul scaon aceştii de Dumnezău păzite ţări a Moldaviei, după multile alte purtări de grijă a domniei noastre, cu care săntem însărcinaţi socotitam şi pentru o bucată de loc ceau fost şi pămăntul Moldaviei despre ţănut Lăpuşnii şi a Fălciului, şi a Codrului şi a Grecenilor, care locu nu de multă vreme cerăndul Tătarii ce era trăitori la Bugeac cu mijlocire ca acele ce au făcut cătră pre înnalta poartă, au dat acea bucată de loc Tătarilor despre ţănutul Lăpuşnii şi a Fălciului şi a Codrului şi a Grecenilor din drept pămăntul Moldaviei 2 ceasuri în lat, şi 32 ceasuri în lungu, pe care loc au lăcuit Tătarii pără acum în vreme oştirii ce sau întămplat între pre înnalta otomanicească înpărăţie, şi între inpărăţia Rosiei, iară după ce sau legat pace între amăndoă împărăţiile, rămăind această bucată de loc fără locuinţa Tătarilor, pusam Domnia me tot chipul de silinţă şi cu toată osărdia noastră neam nevoit şi nu cu puţină trudă şi ostineală, ce şi cu multă

cheltuială am mijlocit domnia me către milostiva şi pre puternica Poartă de sau dat ace bucată de loc iarăş către pământul Moldaviei precum au fost dintru inceput. Deci pentru cât loc au fost de ţănutul Lăpuşnii dintracest loc arătat mai sus care sau numit acum Hotărniceni, decătră Domnia me sau scris către cinstit şi credincios boeriul Domniei mele dum Ioan Milio biv vel spătar sărdariul de Lăpuşna şi de Orhelu, ca să de de ştire boerilor ce să vor afla la părţile acele că vor ave scrisori că au moşii la acel locu să meargă cu scrisorile să fie la hotărât şi să-şi aleagă părţile lor de moşie şi nimine din boerii acelI părţi de locu nau mărs, nici au arătat că au moşii acolo, cum şi aici am dat de ştire Dumilorsale boerilor şi iarăş nimine nau scos scrisori, deci poruncindusă Dumisale spătariului, casă rănduească din cei mai de frunte mazili, oameni cuminte, şi cu pricepere, care să meargă la locul acela şi săl măsoare in lat şi in lung şi săl şi hotărească de către alte moşii stâlpindul cu pietre hotare din giur inpregiur, care numit boeri după ce au urmat poroncii au trimis Domniei mele şi hotarnică iscălită de dumlui cum şi de Ursul Agapie biv vel şatrar şi alţi mazili hotarnici intru care hotarnică arată cum că hotarul acelui loc a Hotărnicenilor, ce iaste din ţănu Lăpuşnei să incepe dela sălişte Todoreştii pe apa Băcului unde leau arătat oamenii că pără acolo stăpănia Tătarii iar in sus moldovenii, căutănd la o ruptură ce iaste piste Băcu in ceiaparte in ţănu Orheiului in gura văii Mirenilor despre răsărit şi căutănd drept impotriva acei rupturi au pus stâlpu hotar piste Bâcu din partea despre apus in ţănu Lăpuşnii in sălişte Tudoreştilor din vale de şleahu ce merge pe apa Băcului in sus şi in gios. Şi dela acel stâlpu hotar au mers drept in gios in curmezişul moşiei pe apa Băcului pără la o sălişte tătărească ce să numeşti Suliman mărza, şi de acolo au mers la sălişte ce să numeşte Luţănii tot pe apa Băcului, şi de acolo tot in gios păr la o sălişte ce să numeşte Ocheana tot pe Băcu, şi iarăş ingios păr la o sălişte ce să numeşte Bairam, şi de acolo au mersu la sălişte Bei mărză, şi de acolo iarăş au mersu tot pe apa Băcului pără au agiuns in gura văii Calinderului ce să hotăreşte cu raiaua Benderului, şi iaste şi sat ce să numeşte Tez Pazarul, pe hotarul Benderului şi acolo au incheiat curmezişul moşiei despre răsărit şi au aflat ceasuri 3, şi de acolo iarăş sau intors innapoi la hotarul ce sau pus in sălişte Todereştilor, şi de acolo au mers in lungul moşiei drept la deal spre apus prin gura unii vălcele pe din gios de o movilă ce iaste in costişă şi in gios au mers pără au dat in drumul Puhoiului şi au apucat drumul pără sau suit in zare dealului la 2 moviliţe care iaste una din gios de drum, şi alta din sus şi merge drumul pintre movile, şi de acolo tot drumul cam in gios păr sau suit in vărful dealului despre Geamăna şi implinindusă 1 ceas iarăş au pus stâlpu hotar, din sus de drum şi de acolo iarăş au mers drept in gios in curmezişul moşiei pintre dealuri pe la o moviliţă ce iaste deasupra Geamănii despre răsărit, şi tot in gios pe lângă sălişte ce să numeşte Donduc mărza şi au mers pără au dat in drumul Calinderului unde să desparte hotarul raelii Benderului şi a Moldovei şi sau aflat ceasuri 3 şi de acolo iarăş au venit innapoi la numitul hotar ce sau pus din sus de drum deasupra Geaminii cam in sus despre răsărit şi iarăş au mers in lungul moşiei pin drumul piste vale Geminii pe din sus de sat pără sau suit in muche dealului in şleahul ce vine dela Căuşeni şi merge la Chişinău deasupra Geaminii despre apus şi implinindusă un ceas iarăs sau pus stâlpu hotar. Şi de acolo iarăş au mers drept in gios in curmezişul moşiei, şleahul tot in gios pără au dat la satul Scroafa sălişte tătărească şi de acolo tot in gios pără au dat in hăndichiu şi piste hăndichiu de acolo iaste satul Malcociului in raeoa hanului şi au aflat ceasuri 4 şi de acolo iarăş au vinit innapoi la numitul hotar deasupra Gemenii, şi de acolo iarăş au mers in lungu moşiei pogorăndus pe o vale pără au dat de o sălişte tătărească ce-

să numeşte Geabă şi au trecut pe deasupra aceştii sălişte şi de acolo iarăş sau suit la deal şi au mersu asupra văii Botnii păr la 2 movile ce sănt îngemănate în zare dealului şi de acolo au mersu la vale pără au dat în matca văii Puhoiului şi împlinindusă 1 ceas iarăş au pus stâlpu hotar în costişa despre răsărit şi de acolo iarăş au mers în gios în curmezişul moşiei piste frănturi păr la satul lui Oran mărza şi de acolo au mersu păr în hăndichiu şi au aflat ceasuri $3^1/_2$ şi întorcăndus înapoi iarăşi la numitul hotar au mers iarăş în lungul moşiei piste vale Puhoiului la deal păr în zare dealului şi de acolo sau pogorăt la vale asupra Botnii şi agiungând în matcă au trecut apa Botnii în ceia parte păr la o movilă mare ce iaste în şăs în gura văii Botnişoarei şi împlinindusă 1 ceas iarăş au pus stâlpu hotar în vârful movilii cei mari ce este în gura Botnişoarei, şi de acolo au mers drept în gios în curmezişul moşiei pe vale Botnii pără au agiuns la satul Hotărnicenii ce să hotărăşte cu satul Sălcuţa ce iaste în raeoa hanului, şi acolo iaste şi hăndichiul, şi au aflat ceasuri $3^1/_2$ şi viind iarăş înnapoi la hotarul ce sau pus la movilă în gura Botnişoarii iarăş au porces lungul moşiei şi au apucat apa Botnişoarii drept în sus şi au mers pără sau împlinit 1 ceas şi iarăş au pus stălpu hotar într'o sărătură în malul Botnişoarei despre răsărit, şi de acolo iarăş au mers în lungul moşiei pe apa Botnişoarei şi sau suit la deal şi de acolo sau pogorăt la vale pe fundu unii vălcele ce să numeşte Cărbuna şi de acolo au lovit cam în curmeziş şi au dat iarăş în fundu unii văi ce să cheamă Ceaga, şi au mers cale Ceghii drept în gios pără într'o sălişte tătărească ce se numeşte Căplan Gherei şi acolo iaste şi hăndichiul şi sau aflat 4 ceasuri şi de acolo iarăş au venit înnapoi la hotarul ce s'au pus în malul Botnişoarei, despre răsărit şi de acolo iarăş au mers în lungul moşiei pe apa Botnişoarei în sus pără au agiuns la satul Sară mărza, şi de acolo au mers pără din sus din sat unde iaste un pod piste apa Botnişoarei şi au trecut în ceea parte piste pod şi sau suit pe o vale la deal pe din sus de satul Sară mărza, care vale să numeşte Topgelgasi, şi împlinindusă 1 ceas iar a pus stâlpu hotar în fundul văii Topgelgasi în malul unii răpi supt buza unui piscu, şi de acolo iarăş au mers în gios în curmezişul moşiei piste o vale ce să numeşte Saca şi agiungănd la hăndichiu sau aflat ceasuri $3^1/_2$ şi întorcăndusă iarăş înapoi la numitul hotar ce sau pus în fundul văii Topgelgasi, şi de acolo iarăş au mersu în lungul moşiei şi sau suit la deal drept păr la o cetăţue ce iaste în vărful dealului şi iaste şi pădure şi de acolo sau pogorăt la vale prin tufe pără au agiunsu în vale Spinoasăi, în gura unui hărtop cei zic hărtopu iui Căuş, care acolo în vale Spinoasii iaste şi un iaz vechiu şi dela iaz la deal în buza piscului împlinindusă 1 ceas iarăş au pus stălpu hotar lăngă un drum părăsit între doi perişori piste Spinoasa şi de acolo iară au mersu în gios curmezişul moşiei pe vale Schinoasei pără au agiunsu la o sălişte tătărească ce să numeşte Cioragara şi de acolo tot în gios pe vale Schinoasăi pără la Năiman iarăş sălişte tătărească, şi de acolo tot în gios pără la altă sălişte tătărească ce să numeşte Aoilă apus lângă drum între 2 perişori ce sânt în tufe. Şi de acolo iarăş au venit înnapoi unde au pus stălpu hotar în gura Căuşului de la iaz la deal în buza piscului piste Spinoasa despre apus lângă drum între 2 perişori ce sânt în tufe. Şi de acolo iarăş au mersu în lungul moşiei piste o vale ce să numeşte vale Vişinilor pe din sus de rădiul lui Căuş şi sau suit la deal pără în zare dealului şi de acolo sau pogorât la vale pe buza curmezişul moşiei pen frănturi pe deasupra văii Grădiştei şi împlinindusă 1 ceas iarăş au pus stălpu hotar în buza piscului despre răsărit şi de acolo iarăş au mersu în gios în curmezişul moşiei pen frânturi pe deasupra văii Grădiştei despre răsărit pără la o sălişte tărărească ce se numeşte Megli Gherei mărza în gura Grădiştei unde sănt şi pometi şi nişte sălci şi izvoare cu apă şi acolo iaste şi hândichiul şi s'au aflat cea-

suri 3 şi de acolo iarăş au venit înnapoi la hotarul ce sau pus în buza piscului la vălceaua ce dă în Grădişte şi iarăş au purces in lungul moşiei peste 2 vălcele pără au dat în vale Grădiştei şi au trecut vale Grădiştei în ceia parte şi sau suit ia deal şi de acolo sau pogorât la vale pe o vâlce pără au agiuns în vale Galbenii şi fiind 1 ceas iarăş au pus stălpu hotar în gura unii vălcele despre răsărit pe din sus de o sălişte tătărească ce să numeşte Gean mărza, şi de acolo iarăş au mers în curmezişul moşiei drept în gios pe vale Galbenii pără au dat în Cogălnicu şi au trecut apa Cogălnicului în ceia parte pără la o sălişte tătărească ce să numeşte Musa aga, şi de acolo drept în gios costişa Cogălnicului despre apus pără la altă sălişte tătărască a lui Căplan hagi, şi acolo iaste şi hăndichiul şi piste hăndichiu dincolo iaste şi o movilă mare în costişa Cogălnicului despre apus, şi au aflat ceasuri 3, şi de acolo iarăşi au venit înnapoi unde sau pus hotar în vale Galbenii din sus de sălişte lui Gean mărza, şi de acolo iarăş au mersu în lungul moşii i şi au trecut vale Galbenii în ceia parte şi sau suit în zare dealului, şi de acolo au luat cam în sus şi sau pogorât la vale pe din gios de gura unui hărtop pără au dat în matca Cogălnicului şi au trecut apa Cogălnicului în ceia parte şi împlinăndusă 1 ceas, iarăş au pus stălpu hotar în matca Cogălnicului în margine unii sălişte tătăreşti ce să numeşte Bei mărza din sus de sălişte în malul apei Cogălnicului, şi de acolo iarăş au mersu în gios în curmezisul moşiei peste o vale ce să numeşte Albina şi de acolo tot îainte piste altă vale ce să numeşte Eşacu mărza, şi tot înainte pără la altă sălişte tătărească ce să numeşte Cadiotăn mărza, şi din gios de săliştea aceia iaste şi hăndichiu şi au aflat ceasuri $2^1/_2$ şi de acolo iarăş au venit înnapoi la hotarul, ce sau pus în matca Cogălnicului din sus de săliştea lui Bei mărza şi de acolo iarăş au mers în lungul moşiei şi sau suit drept la deal pără în zare şi de acolo tot înainte pe din sus de o moviliţă, şi sau pogorât la vale pe din gios de un hărtop şi au dat în vale ce să numeşte Albina, şi de acolo tot înainte peste vale Albinii şi sau suit iarăşi la deal şi sau pogorât iarăş întraltă vale ce să trage din vale Albinii, şi sau suit iarăş la deal pe din sus de un hărtop cu tufe pără în zare dealului, şi împlinindusă 1 ceas iarăş au pus stălpu hotar şi de acolo iarăş au mersu în gios în curmezişul moşiei piste văi pără la o sălişte tătărească ce să numeşte Aceamailă, şi acolo mai din gios iaste şi hăndichiul şi sau aflat ceasuri $2^1/_2$ şi de acolo iarăş au venit înapoi la hotar ce sau numit mai sus şi iarăs au purces în lungul moşiei piste nişte vălcele, cu tufe tot cam la deal păr sau suit întrun piscu drept în fundul unii văi ce să cheamă vale Caracuiului, şi sau pogorât drept la vale pe din sus de răpă fiindcă această vale are şi răpă pen mijloc, şi tot înainte pe vale pogorăndusă pără au agiuns în sălişte ce să numeşte Caracuiul unde au fost Caracuiul sat tătăresc şi împlinindusă 1 ceas iarăş au pus stălpu hotar în costişe din sus şi de la deal de nişte pomeţi, nuci şi perji şi din gios de o via ce este tot pe această costişă, şi de acolo iarăş au trecut răpa ce iaste prin mijlocul săliştii Caracuiului, şi au făcut drept în gios în curmezişul moşiei, pe culme dealului Sărăţii despre răsărit şi tot în gios pără alăturea cu salişte lui Orman bei mărza şi acolo den gios de săliştе iaste şi hăndiciu şi sau aflat ceasuri 2 şi de acolo iarăş au venit înnapoi la hotarul ce sau pus din sus de săliştе Caracuiu, şi de acolo iarăş au mers in lungul moşiei asupra văii Sărăţii şi agiungănd în matca Sărăţii au făcut în ceia parte şi sau suit la deal pără în zare dealului la 3 moviliţe şi împlinindusă 1 ceas iarăş au pus stălpu hotar în moviliţa cea mai din gios, şi de acolo iarăş au mers drept în gios în curmezişul moşiei pe la o săliştе tătărească ce să numeşte Caşbolat mărza, şi de acolo tot în gios pără la altă săliştе tătărească ce să numeşte Nohai, şi acolo iaste şi hăndichiul şi sau aflat ceasuri $2^1/_2$ şi de acolo iarăş au venit înnapoi la hotarul ce lau pus în

zare dealului Sărăţii despre apus şi de acolo iarăşi au mersu în lungul moşiei şi sau pogorăt la vale pe din sus de o sălişte tătărească ce să numeşte Orac mărza, şi de acolo iarăş sau suit la deal drept pără în zare dealului şi de acolo sau pogorăt la vale prin nişte hărtoape şi au trecut piste o vale mare ce să numeşte Caşbolat, şi sau suit drept în deal pără în zare dealului la un drum părăsit ce merge în sus şi în gios pe culme dealului, şi împlinindusă un ceas iarăş au pus stălpu hotar lăngă drumul cel părăsit în zare dealului, şi de acolo iarăş au mersu în gios în curmezişul moşiei, şi de acolo în gios au apucat pin nişte hărtoape cu tufe, tot în gios pe fundul unii văi ce să numeşte Sărma şi tot în gios alăture cu sălişte tătărească ce să numeşte Geadărul despre răsărit pără au dat în hăndichiu şi sau aflat ceasuri 2½ şi de acolo iarăş au venit înnapoi la numitul hotar ce sau pus deasupra văii Caşi bolat mărza despre apus, şi de acolo iarăş au mersu în lungul moşie peste o vale ce să numeşte Căşla lui Caşbolat, şi de acolo iarăş sau suit la deal prin nişte tufe pără au dat întrun drum ce merge la sălişte Topal Mingire şi au mers tot drumul prin tufe şi prin fundul unor hărtoape adănce ce sănt despre răsărit şi să trag din vale lui Caşbolat mărza, şi dintre ceale hărtoape ceau trecut pe deasupra fundurilor săn 2 hărtoape şi cu rădiuri şi din fundul unui hărtop de aceste care iaste mai despre apus, au lăsat drumul ce merge la Topal Mingir şi au făcut cam pe din sus de drum pin tufe păr sau ivit în deal deasupra Mingirului despre răsărit şi împlinindusă 1 ceas iarăş au pus stălpu hotar, şi de acolo iarăş au mersu drept în gios în curmeşul moşiei prin nişte hărtoape cu tufe pără au dat in vale Sărmii şi pe deasupra satului Cărlu, pără au dat în hăndichiu şi au aflat ceasuri 2½ şi de acolo iarăş au venit înnapoi la hotarul ce sau pus în deal deasupra Mingirului în tufe despre răsărit mai din sus de Topal Mingir, şi de acolo iarăş au mersu în lungul moşiei şi sau pogorăt la vale pin fundul unui hărtop cu tufe, şi de acolo sau pogorăt la vale tocma pin sălişte ce să numeşte Mingirul de sus care căteva zarişte de casă tătăreşti au rămas din sus de hotar şi la această sălişte ce să numeşte Mingirul de sus sau făcut şi sat de Bulgari, şi de acolo tot la vale au mersu pără în apa Lăpuşnei în matcă la o moviliţă ce iaste în marginea apei Lăpuşnii depre răsărit şi iaste şi un iaz vechiu lipit de ace moviliţă şi împlinindusă 1 ceas iarăş au pus stălpu hotar în moviliţă în margine apei Lăpuşnei despre răsărit. Iară în cela parte de apa Lăpuşnei despre apus au arătat oamenii că sănt moşii boereşti şi de acolo au apucat apa Lăpuşnei în gios dispre răsărit şi au mersu în curmezişul moşiei şi au mersu tot în gios pe vale Lăpuşnei pără au dat drumul Vizirului, şi de acolo sau suit la deal şi au dat piste gura văii Sărmii, şi au trecut Sărma în cela parte şi iarăş sau suit drept la deal, şi suindusă în deal au mersu tot în gios pără la nişte movile pără au dat în hăndichiu, şi au aflat ceasuri 3½ şi aşa hotărăndusă pe de toate părţile în sus şi în gios şi deacurmezişul sau găsit locu de 16 ceasuri la care au pus stălpi de piatră 16 şi aşa sau încheiat moşie Hotărnicenilor.

Deci Domnia me ca un stăpănitoru Domnu, şi ocărmuitor ţărei aceştia a Moldovei am socotit şi de bună vreare inimei noastre această bucată de loc după cum iaste hotărătă şi arătată mai sus, am dato danie şi afierosire la doi pre iubiţi fii a Domniei mele Dimitrie Vvd., şi Alexandru Vvd. care amăndoi fraţii să aibă a stăpăni de acum înnainte locul acesta în doi în toate hotarăle lui... Şi sau scris hrisovul acesta în scaunul domniei mele în oraş Iaşului în anul al doilea întru a doa Domnie de Clement diiacu de visterie let 1775 Dechembrie.

Grigore Ghica Vvd.

Truşenii de odinioară.

— DE PE VREMEA TURCILOR ŞI A TATARILOR —

In crâşmele răzăşeşti din Truşeni şi în ratoşul dela şleah, din valea Bâcului, pe care îl ţinea moş Andrii Baciu şi la care poposea şi nopta lume călătoare din toate părţile codrului, venea câteodată vorba despre: cum era viaţa în vechime pe aceste locuri.

Vorbeau despre vremea, când judecata şi domnia era moldovenească; povesteau despre turci şi tătari; despre ciumă şi holeră; despre lăcuste, secetă şi foamete mare, când oamenii se hrăneau cu ghindă fiartă şi cu terciu din râşinitură de coajă de copac sau de toscomidă de poamă.

Spuneau, că la început nu erau sate ca în ziua de azi, ci— ia, nişte sătucene mici din câte-va bordee şi căsuţe tupilate cu o singură încăpere şi cu ferestruicele de bârdan. [1] *Şi erau aşezate nu unde-s satele de azi, ci mai în faţă, lângă şesul Bâcului, aproape de iazurile cu stuhării şi peşte, bune de scăldat şi adăpat vitele.*

Mulţi trăeau nu în sate, dar ca odăeri pe ocinele lor. Unii aveau turme sau cirezi, dar n'aveau pământ. Aceştia umblau cu turmele din loc în loc şi se învoiau pe moşiele altora, trăind în bordee pe lângă turme sau cirezi.

Căci pe atunci oamenii trăiau mai mult din vite; sămănături făceau puţine, — numai pentru ale gurei; iar banul îl făceau din vânzarea şi negustoria cu vite, lână, pielcele, miere, ceară, vin nuci şi din lemnărie lucrată: care, juguri, roate, ţepoae, lopeţi căuşe, chersine, covăţele, balerce şi a. m. d.

Locuri bune de arătură şi iarbă de fânaţ şi păşune erau numai pe valea largă a Bâcului şi pe coastele şirului de dealuri, cari o împrejmuesc; iar încolo — peste tot locul se întindeau codri merei, plini de tot soiul de jivine şi hiare sălbatece.

---

[1] Piele de băşică de bou sau de porc în loc de sticlă.

Multe locuri erau pustii și fără stăpân. Cei care apucau a le cuprinde și a se așeza pe ele, le aveau apoi de ocină; mai ales locurile pe care le despădureau, căci domnia, în schimbul unei plăți mici, întărea asemenea moșii, nu prea mari, ca ocină locuitorilor, cari le lucrau și se hrăneau pe ele. Insă trebuiau să plătească toate dăjdiele și să trimată oameni-bărbați și voinici în ajutorul domniei la vreme de primejdie. Căci dacă cumva se arătau hiclen', și în loc să se ducă să apere țara și domnia, se ascundeau prin păduri ca niște mișei și nemernici, apoi domnia le robea moșia și le trimitea pe cap vre-un boer, sau niscavai mazâli, ca să-i țină din dscurt.

Satele erau așezate mai mult pe moșiele răzeșești.

Se pripășeau pe aici, pe lângă descălicători, tot felul de oameni din toate părțile: unii răzlețiți din câte o ceată de haiduci; unii scăpați din temnițe; unii fugiți din robie. Aceștia, când vineau într'acoace, mergeau numai noaptea, luându-se după brâul de stele ce se numește „calea sau drumul robilor"; iar ziua ședeau ascunși.

Unii veneau tocmai din țara Ungurului sau a Leahului.

Unii își părăseau așezările îndepărtate din pricina ciumii sau a foametei și veneau cu tabăra de se așezau pe aici, pe unde găseau locuri slobode și potrivite.

Pe atunci mulți trăiau toată viața burlaci și neînsurați, căci nu se ajungeau mueri. Iar cei cari aveau, se plodeau așa, necununați cu anii, căci nu se găseau popi și biserici prin apropiere,— era cum s'ar zice, olat de țară necununat.

Spun, că în vechimea cea mare era greu detot oamenilor de ale focului. Nu eșisă încă țărnicele și rar cine avea cremene și iască. Așa că trebuea să freci două lemne uscate unul de altul până ce luau foc; te făceai bleașcă de sudoare frecându-le. Și trebuia să păstrezi nestins focul în cenușe, alt-fel trebuea de iznoavă să freci două lemne sau să te duci 2—3 vârste la altă odae în câmp.

Și era pe atunci mare prostime în oameni, că de abea știau a număra până la zece; tocmai târziu, mai încoace, s'a hătrit și s'a fudulit lumea.

Când se întâmpla vre o bătălie și biruiau moldovenii de lărgeau țara, apoi domnia îi hărăzea pe cei viteji cu pământuri, căci

altă răsplată nu era şi domnul ţării le grăea celor viteji; — „Pământ aţi luat, pământ vă dau, căci altă dobândă nu am ce să vă dau:“.

Şi atunci cei cărora domnia le hărăzea moşii în pustiu, căutau să ademenească prin scutiri oameni din alte părţi şi să facă sat pe moşia hărăzită. Căci dacă aveai suflete pe moşie aveai venit; ear dacă stătea moşia pustie nu aveai nici un folos de la dânsa.

* * *

Când au început a se aşeza Nohaii [1]) în Bugeac şi turcii în Tighinea, atunci creştinii de prin părţile acelea s'au tras mai încoace, mai la codru. S'au aşezat atunci hotar nou dinspre Bugeac şi au hotărât ca, drum şi cale de două ceasuri călare, de o parte şi de alta a hotarului, să nu aibă voe a trăi ţipenie de om, dar să rămână locul acela pustiu de la o margine la alta.

Degrabă după aceasta au început urdiele [2]) a bate şleahurile, mergând în sus spre Hotin, taman pe văile mari şi lungi pe unde erau aşezate sătuleţele moldoveneşti. De răul lor au început moldovenii a părăsi satele şi a se aşeza prin pădurile de pe văile lăturalnice, ca să nu-i mai gâbjască şi să-i prade păgânii. S'au osândit oamenii mulţi ani, dând foc pădurei şi tăindu-o din rădăcini, pân să-şi facă curături şi ţarine.

Pe vremea aceia s'au strămutat şi Truşeneii din vechea lor selişte dela şleahul Bâcului şi s'au aşezat în mijlocul pădurei din fundacul cu izvoare, unde se află azi.

A trecut destulă vreme păn să despădureze locul şi să-şi facă vatră largă de sat, pe care au înconjurat-o cu hindichiu şi gard de nuele, zăhătuit pe unele locuri, a cărui urmă se vede şi azi.

Gardul avea patru porţi, dinspre cele patru părţi ale lumei, şi la fiecare poartă era pus câte un străjer, care n'avea altă grijă decât paza porţii: s'o deschidă şi s'o închidă la loc.

Obştea satului îi da toate cele de trebuinţă. Fiecare gospodar, când venea din ţarină, pe vremea strânsului, îi arunca: care câţi-va snopi de grâu, sau meiu, care un ţăpoi două de fân sau orz, care o hodoroabă de pupuşoi, care un căuş de bob, linte sau

[1]). Tătarii-nohai cari au fost strămutaţi din Crimeia în Bugeac.

[2]). Urdiele de tătari, căci tătarii din Bugeac erau împărţiţi în câteva urdii, adecă seminţii.

năhut, care câţi-va bostani. Iar cei cari veneau de prin vii şi livezi îi dau: care un oboroc de nuci, care de mere sau de poamă. Cei care veneau dela pădure aruncau câţi-va druci de lemne. Afară de aceasta străjerii mai aveau şi un mic hac, adică lefă, în bani şi pielicele de cârlan de la obştea satului.

Dar şi aici în selîştea cea nouă, au început a da peste truşeneni turcii şi tătarii şi a le strica tot rostul: îi prădau de vite şi-i luau pe flăcăi, când îi prindeau, şi pe fetele cele frumoase în robie. Pe flăcăi îi duceau se le lucreze gospodăriile sau îi puneau la robotă în cetatea Benderiului. Iar pe fetele cele frumoase le ţineau pe hodină şi le hrăneau cu azimă caldă de grâu şi miez de nucă, ca să se îngraşe: apoi le vindeau la Ţarigrad de făceau turcii cadâne din ele.

De răul păgânilor ţineau oamenii pâinea grăunţe ascunse în nişte gropi mari de pământ, cotlonite, muruite şi astupate cu meşteşug.

Moldovenii erau puţini la număr şi nu se puteau împotrivi cu temeiu păgânilor, căci n-aveau arme. Nici tu sabie, nici tu durdă, ci numai măciuca din pădure'....

Carul era pe atunci cu două proţapuri, ca să poată oamenii înjuga boii la capătul care le venea mai bine la socotelă, căci în timp de bejenie puneau râşniţa în inima carului, un tobultoc-două de grăunţe, oala, ceaunul şi niscavai bulendre, şi se înfundau în pădure, iar pe colnicele înguste n'aveau cum întoarce carul şi atunci se slujau de al doilea proţap

Turcii şi tătarii veneau de obiceiu toamna, la doi-trei ani odată; atunci satele se vesteau unele pe altele prin gonaci călări; iar pe acolo, pe unde era câte o movilă pe vre-un vârf sau zare de deal mare, cu vedere largă, aprindeau câte-va dohotniţe, de se înălţa şfara lor ziua pân la cer. Aceasta era semn de primejdie şi de năvălirea duşmanilor.

De atunci a rămas vorba: a da şvară în ţară.

Femeile cu copii o tuleau îndată în pădure, de-a-dreptul peste râpi, iar bărbaţii veneau din urmă cu carele încărcate.

Atunci era vai de pruncul năsălnic, care plângea necontinit! Îi punea tată-său gâtişorul sub roata carului şi—gata!

* * *

Multă lume a tăbărât la codru şi pe vremea bejeniilor celor mari, când s'au stârnit bătăliile dintre rus şi turc, pe vremea lui Petrea cel Mare şi a împărătesii Catirinii.

Atunci multe sate de la câmp au fost pârjolite şi pustiite de păgâni, de ciumă, de holeră şi foamete Cei cari au rămas cu viaţă au luat-o la fugă spre codru. Veneau, cică, sărmanii slabi şi prăpădiţi cu vitele ce le mai rămăsese şi se rugau cu lacrimi pe la cei de aici, să-i învoiască în dijmă pe moşiile lor, ca să nu piară de foame ei şi vitele lor. Codrenii se îndurau şi-i primeau pe răzăşiele lor: un sat-câţiva, altul — pe alţi câţiva, şi aşa, oleacă câte oleacă, îi adăposteau pe toţi pe la marginea satelor.

Dar înainte de a cere adăpost, băjenarii se opreau cu toată bejenia [1]) lor la marginea moşiei satului, de unde trimiteau câţi-va soli călări în sat, să vestească pe bătrânii satului; căci pe atunci toate trebile satului erau purtate din neam în neam de către bătrânii, scoborâtori din descălicătorii satului. Aceştia judecau şi toate pricinile şi neînţelegerile ce se iveau între săteni

Bătrânii încălecau şi se duceau la faţa locului de-i întrebau pe bejenari: — „cine sânteţi, de unde veniţi şi ce căutaţi pe locurile noastre?".

Bejenarii cereau mai întâi ertare dela bătrâni, că au ajuns pe moşia lor; apoi le povesteau toate nevoile şi necazurile, cari i-au adus pe aici Şi numai după ce bătrânii se sfătuiau şi chibzuiau ce să facă, numai atunci hotărau să-i primească sau nu. Şi cum hotărau bătrânii, aşa se făcea de către obştea satului.

Insă cea mai mare parte din bejenari se aşezau pe moşiile boereşti; că multe n'aveau sate pe ele şi şedeau nelucrate şi părăsite; căci boerii stăpâni locuiau sau la Eşi, sau pe alte moşii de ale lor, care erau aşezate mai departe, încolo peste codru, pe unde nu răzbăteau turcii şi tătarii. Erau deci bucuroşi, dacă cineva se aşeză pe moşiile lor dela marginea ţării. Şi ca să-i ademenească îi scuteau pe o seamă de ani de orice dijmă şi boeresc. Le dăruiau loc de vatră de sat şi o toloacă destul de lată împrejurul vetrii satului pentru imaşul vitelor mici.

De altfel pământul era pe atunci atât de eftin, că cu două — trei turte de ceară pe an puteai ţinea o moşie; şi încă şi pe ace-

1). toate lucrurile şi avuţia ce-o aveau cu dânşii.

lea boerul le lua mai mult aşa, ca să se ştie, — şi să-l ştii şi tu, — de stăpân. Iar cu un cal bun de călărie puteai să cumperi moşia de veci; ba încă te şi ruga. Căci nimic nu era mai scump şi mai de preţ pe vremurile acelea de izbelişte [1]) *şi răzmiriţă* [2]) *decât un cal bun de călărie, şi de zurbalâc* [3]) *care să ştie a* cotigi [4]) *şi a merge la* umbiete [5]) *şi la* înbuestru [6]). *Că te scăpa de duşman, când te alunga, şi tot cu el îl ajungeai pe duşman, când îl goneai tu pe dânsul.*

* * *

Multe a pătimit iar şi suferit bietul norod moldovenesc, când s'au stârnit bătăliile cele mari dintre creştini şi păgâni. Multe sate moldoveneşti au fost jăcuite şi pârjolite...

Şi moldovenii, dacă au văzut că i aşa, — au luat calea haiduciei. Din Orhei şi până'n Prut erau pline pădurile de cete de haiduci: Mai ales erau mulţi în pădurea cea mare, — plină de râpi, cotloane şi văgăuni — a Berdeului [1]) *delà marginea Bugeacului, dintre Gangura, Rezeni, Moleşti, Gura-Galbenii şi Săhăidac unde nici dracu nu te mai putea găsi: căci pe acolo trecea drumul negustorilor spre Ciocrac, (Tarutino), Cetatea-Albă, Galaţi şi mai departe peste Dunăre până la Ţarigrad.*

Vestitul haiduc Codreanu, care era de loc din satul Gura-Galbinii, în pădurea Berdeului s'a deprins a haiduci.

Din pădurea Berdeului nici a treia parte n'a rămas acuma.

Şi când au început a dovedi creştinii pe turci, atunci cetele acestea de haiduci le-au făcut turcilor şi tătarilor ceiace au făcut ei atâţea ani moldovenilor.

Mulţi s'au umplut atunci de galbeni de aur şi de bani de argint. Şi s'au ales de la turci şi tătari cu: durde [2]) *săbii, hangeare, iatagane, chistoale, anteree de cutnie* [3]) *mântăli, şele de cai, orez, smochine şi câte şi mai câte.*

---

[1]) Obidiri, obijduiri din toate părţile.
[2]) Răscoală, răsvrătire.
[3]) Bun de luptă, de război.
[4]) A fugi în zig—zag, şi a se întoarce din fuga mare înapoi.
[5]) Mers iute şi legănat.
[6]) Trap iute, legănat, pentru care se cerea anume meşteşug.
[1]) Adică a Bugeacului, căci Bugeacul înainte de a se chema Bugeac s'ar fi chemat Berdeu.
[2]) Puşcă cu cremene.
[3]) Haină lungă din ţesătură de mătasă în dungi.

Şi multă oaste păgână a pierit atunci în retragere; că-i goneau şi alungau moldovenii din urmă de prin toate părţile :

„Cu îmblăciu îmblăteau
Cu băltagu-i băltăgeau".

Insă şi din moldoveni s'au prăpădit o mulţime de tot. Că nu i-s'au ajuns rusulăi moscali şi au umplut pâlcurile [1] *de muşchetari (vânători) cu moldoveni. Iar mazâlii au fost împreunaţi cu cazacii. Şi a mai venit apoi ciuma şi holera, de muriau oamenii ca muştile. — Rămăsese aşa de puţini bărbaţi, că n'aveau părinţii cu cine mărita fetele. Şi le încărcau zestrea în căruţe şi se căţăra fata pe zestre, şi aşa o purta tată-său din sat in sat strigând, că are fată de măritat, cum ai striga: — hai la oale !*

. . . .

...Şi aşa cu Truşenii de odinioară şi cu traiul din vremea de demult!

...Multe au tras şi pătimit bătrânii lor !... Multe au îndurat şi prin multe au trecut.. Dar ştiu că au trăit în larg !.. Norod puţin şi pământ mult.. Căci pe lângă cele peste două mii de hectare de pe baştinele din Truşeni, mai aveau moşia vecină Chicera răzăşască *de două sute de hectare ; apoi, de pe Grecul bătrânul, vre-o patru sute de hectare ocină pe altă moşie vecină* Grecii de Highideş *şi încă vr'o cincisute de hectare pe moşia* Grecii de Tohatin, *ce se află la câmp, la şaisprezece chilometri de Truşeni. Afară de aceasta unii mai erau* bezmetari [1] *pe moşiile altor sate ; unii tocmai la Răzeni, la cincizeci de chilometri de Truşeni.*

Ce n'aveau atunci în timp de linişte şi pace ?! Şi prisăci bogate, şi turme mari de oi, de hazmani [2] *şi mioare !.. Şi herghelie de cai buni... Şi cireadă de vite albe !... Şi tamazlâc de vaci sterpe, juncani şi junce !... Şi surecuri de boi aleşi şi puşi la îngrăşat.., Ajungeau uneori cu vitele tocmai la Livov* [3] *şi Cracău* [4] *la iarmaroace...*

Din pădurea răzăşească aveau lemnărie pentru toate trebuinţele gospodăriei ; iar în pădure poame sălbatece ; apoi hrighi,

---

[1]) regimentele

[1]) Tovarăş de cumpărătură a vre-unei moşii.

[2]) Berbeci scopiţi.

[3]) Lemberg.

[4]) Cracovia.

sbârciogi şi miere din roiurele de albine de prin borţile copacilor. Şi aveau şi vânat... că întindeau laţuri pe la marginea izvoarelor din pădure, unde veneau jivinele şi dihăniile sălbatece la apă. Şi când vr'o capră sălbatecă, vulpe sau alt-ceva se prindea şi se încălcea în laţ, atunci tălanca de la capătul laţului începea a tălănci, vestind că s'a prins un vânat.

In şesul larg al Bâcului aveau paşune, fânaţ şi un iaz mare cu peşte şi stuhărie, iar pe iezătură o moară de apă cu două pietre.

Aşa că aveau de toate...

Belşug de toate!... Pământ berechet!... Şi neatârnare de nimeni! — să tot trăeşti, să nu mai mori! Dacă... aici i-aici.. dacă n'ar fi fost procleţii de turci şi tatari, cari să-i prade din când în când...

Truşenenii n'au fost vrednici să-şi păstreze toate moşiele de ocină. Cea mai mare parte din moşia Grecii de Highedeş [1] *au vândut-o la alţii, iar moşia Grecii de Tohatin, iarăşi încetul cu încetul au vândut-o cu desăvârşire. Numai alde Buruiană ce se trăgeau din Grecul bătrânul s'au dus de s'au aşezat pe Tohatin, întemeind micul sat de azi* Buruiană *de lângă Chişinău.*

Eu încă am apucat în copilăria mea cântecul pe care l'au stârnit truşenenii 80 de ani în urmă, dupe ce au vândut şi cele câteva sute de stânjeni de răzăşie ce le mai rămăsese la Tohatin :

Frunză verde măr mustos
Rămâi Tohatin sănătos!...

Gheorghe V. Madan.

AMURG

O bură măruntă de ploae. Şi iarăşi,
In sara ce cade cu molcome soapte,
Trilează prin arbori ai luncii tovarăşi, —
Şi lunca miroase a ploae şi-a noapte.

Târziu. Pe-ale bolţii jilave alei,
In noaptea de vară tăcută şi lină
Albastrele turme de nori-mieluşei
Se'ndreaptă spre lună să bee lumină.

AL. TERZIMAN

---

[1]) Highedeş în prezent Ghidighici.

Moldova și Basarabia

1807—1817

BOERII, TREPTELE BOEREŞTI ŞI SLUJBELE INDEPLINITE.

(urmare din No. 4—5, pag. 277).

181. *Crupenski Scarlat:* la 1810, nu este încă boerit.

182. *Crupenski Toader:* fiul Spătarului Iordache Crupenski, la 1810, nu este încă boerit; la 1817, ca dvorean, este Deistvitelnii Sovietnik.

183. *Crupenski Vasile:* la 1809, 1810, este Vtori Visternic; dela 15 Iulie 1809 şi până la 1 Iunie 1810, conduce Isprăvnicia de Suceava.

184. *Cupce Ilie:* la 1817, este dvorean.

185. *Cupce Ioan:* la 1817, este dvorean.

186. *Cupce Manolachi:* la 1817, este dvorean.

187. *Curt Constandin:* la 1810, este Vel Şatrar.

188. *Cuza Arghire:* la 1810, este Ban.

189. *Cuza Gheorghe:* la 1810, este Vel Căminar.

190. *Cuza Gheorghe:* la 1807, este Vel Paharnic, mai înainte fiind Vel Şatrar.

191. *Cuza Grigore:* la 1810, este Postelnicel.

192. *Cuza Ioan:* la 1810, este Vel Pitar.

193. *Danu Ianachi:* la 1810, este Vel Jignicer.

194. *Danu Stamatachi:* la 1807, este Vel Medelnicer, mai înainte fiind Vel Pitar.

195. *Darie Iordachi:* la 1807, este Vel Paharnic, mai înainte fiind Vel Şatrar.

196. *Dărmănescu Ion:* la 1810, este Vel Sardar.

197 *Deciu Ianacachi:* la 1810, este Vel Clucer.

198. *Dicescul Ioan:* la 1817, ca dvorean, este Kolejskii Sovietnik.

199. *Dimachi Iordachi:* la 1810, este Treti Postelnic.

200. *Dimachi Manolache*: la 1808, 1809, 1810, este Vornic de Ţara de jos; la 1808, membru în Departamentul Trebilor Criminale; în Noembrie 1809, conduce Sărdăria de Orheiu [+ Lăpuşna];

201. *Dimachi Neculai*: la 1810, este Vel Căminar.

202. *Dimitriu Constandin*: la 1810, este Vel Pitar.

203. *Dimitriu Constatin*: la 1810, este Vel Jignicer.

204. *Dimitriu Gheorghe* [Iordachi]: la 1810, este Vel Medelnicer; la 1817, dvorean, Sameş al Isprăvniciei de Hotin.

205. *Dimitriu Neculai:* la 1807, Vel Medelnicer, mai înainte fiind Vel Şatrar.

206. *Dobrîci Pavel:* la 1807, este Polcovnic de Divan, ca Vel Clucer, mai înainte fiind Vel Şatrar.

207. *Docan Vasile*: la 1807, este Vel Pitar, mai înainte fiind Vel Şatrar.

208. *Done Neculai*: la 1817, este dvorean [din Paharnic].

209. *Donici Andronachi* [Andrei]: la 1810, este Ban; la 1817, ca dvorean, este Gubernskii Secretar.

210. *Donici Dumitrachi*: la 1810, este Vel Clucer; la 1817, dvorean.

211. *Donici Iancu*: la 1817, este dvorean.

212. *Donici Iordachi* [Gheorghe, Enachi]: la 1807, este Vel Paharnic, mai înainte fiind Vel Şatrar; la 1 Aprilie 1810, conduce Isprăvnicia de Tutova; la 1817, ca dvorean, este Kolejskii Asesor.

213. *Donici Iordachi*: fiul Spătarului Manolache Donici, la 1810, nu este încă boerit.

214. *Donici Manolache* [Manoli]: la 1809, 1810, este Spătar; la 1809, conduce Sărdăria de Orheiu [+ Lăpuşna]; la 1817, ca dvorean, este Kolejskii Secretar.

215. *Donici Matei*: la 1810, este Vel Stolnic; la 1817, dvorean.

216. *Donici Neculai*: la 1817, este dvorean.

217. *Dram Grigore*: la 1807, este diac de Visterie, ca Vel Paharnic, mai înainte fiind Vel Stoinic.

218. *Drăghici Iordachi*: la 1810, ca Vel Paharnic, este Sameş al Visteriei.

219. *Duca Gheorghe*: la 1817, este dvorean.

220. *Duca Pavalache*: la 1807, este Vel Sulger, mai înainte fiind Vel Şatrar.

221. *Duiul*: la 1810, ca Vel Pitar, este diac de Divan.

222. *Dumitrachi ot Ocna*: la 1810, este Vel Pitar.
223. *Elefterie*: la 1810, este Vel Clucer.
224. *Elefteride*: la 1810, este Vel Medelnicer.
225. *Eni Ilie*: la 1817, este dvorean.
226. *Eni Ştefan*: la 1817, este dvorean.
227. *Fan Ion*: la 1810, este Vel Pitar.
228. *Fan Iordachi*: la 1810, este Vel Stolnic.
229. *Feştilă Dinu*: la 1810, este Vel Paharnic.
230. *Feştilă Tănasă*: la 1807, esle Vel Medelnicer, mai înainte fiind Vel Şatrar.
231. *Filachitache* [Filahtachi]: la 1810, este Vel Sulger; la 1817, dvorean.
232. *Filodor Iancu*: la 1817, ca dvorean, este Kolejskii Secretar.
233. *Flore Dumitrachi*: la 1810, este Vel Clucer.
234. *Folescu Alexandru*: la 1810, este Vel Şatrar.
235. *Fote Dumitrache*: la 1 Noembrie 1809, ca Medelnicer, conduce Isprăvnicia de Vaslui.
236. *Foti Manolachi*: la 1810, este Vel Sulger.
237. *Gafencu Ioniţă*: la 1810, este Vel Pitar.
238. *Gafencu Iordachi*: la 1810, ca Vel Sulger, este Sameş al Isprăvniciei de Soroca; la 1817, dvorean, conduce Isprăvnicia însăşi.
239. *Gaios Marcu*: la 1808, ca Polcovnic, conduce Isprăvnicia de Bender [† Căuşani (Bugeac), Ackerman şi Kilia].
240. *Galer Ioniţă*: la 1810, este Vtori Comis.
241. *Gane Ioniţă*: la 1810, ca Vel Clucer, conduce Isprăvnicia de Soroca.
242. *Gane Mihai*: la 1810, ca Vel Sărdar, este diac de Visterie.
243. *Găluşcă Carp*: la 1808, ca Vel Pitar, conduce Isprăvnicia de Codru; la 15 Aprilie 1810, conduce aceeaş Isprăvnicie, find Căpitan.
244. *Găluşcă Toader*: la 1810, ca Vel Stolnic, este diac de visterie.
245. *Gheorghe*: la 1910, este Căpitan de Darabani.
246. *Gheorghe ot Galaţi*: la 1810, este Vel Paharnic.
247. *Gherghel Ştefan*: la 1 Ianuarie 1810, ca Vel Jignicer conduce Isprăvnicia de Herţa.
248. *Gheucă Ioniţă*: la 1810, este Treti Comis.

249. *Glica Alecu* [Alexandru]: la 1808, ca Spătar, conduce Isprăvnicia de Iaşi; la 1810, ca Postelnic, conduce Vornicia de Aprozi, fiind şi membru în Divanul Judecătoresc; la 1 Aprilie 1810, conduce Pârcălăbia de Hotin; la 1817, ca dvorean, este Staţkie Sovetnik.

250. *Ghica Constantin* [Costache]; la 1810, ca Logofăt de — Ţara de jos, este membru în Divanul Intâi.

251. *Ghica Dimitrache*: la 1810, este Vornic de Ţara de jos.

252. *Ghica Dimitrache*: la 1810, este Agă.

253. *Ghica Grigorie*: la 1808, conduce Vornicia Ţării de sus, fiind şi membru în Divanul Judecătoresc; la 1810, este Vornic de Ţara de sus.

254. *Ghica Iordache*: la 1810, este Vel Comis; pînă la 1 Aprilie 1810, este membru în Departamentul Pricinilor Străine; dela 1 Aprilie 1810, conduce Isprăvnicia de Hârlău.

255. *Ghica Iorgu*: [Iordache]: la 1810, ca Spătar, este membru în Divanul Judecătoresc.

256. *Ghica Ştefan*: la 1817, ca dvorean, este Gubernskii Secretar.

257. *Ghiloglu Grigori* [Giloulu Grigore]: grec; la 1810, este Vel Paharnic; la 1 Aprilie 1810, membru în Departamentul Trebilor Criminale.

258. *Ghindă Pascal*: la 1810, este Vel Sulger.

259. *Giurgiu Ianache*: la 1810, este Spătar.

260. *Giurgiu Iordache*: la 1810, este Vel Căminar.

261. *Giurzachi*: la 1808, 1810, ca Ban. este membru în Departamentul Trebilor Criminale.

262. *Glafce* [Glovce] *Simion*: la 1810, este Vel Jignicer; la 1817, dvorean.

263. *Gosan* [Goian] *Tanasă*: la 1809, 1810, este Vel Stolnic la 15 August 1809, conduce Isprăvnicia de Neamţ; la 1810, este diac de Visterie.

264. *Greceanu Alecu* [Alexandru]: la 1808, 1810, este Spătar; la 1808, membru în Divanul Judecătoresc.

265. *Greceanu Constantin:* la 1810, este Logofăt de Ţara de sus.

266. *Greceanu Gheorghe*: la 1810, este Vel Căminar.

267. *Greceanu Iancu*: la 1810, nu este încă boerit.

168. *Greceanu Neculai*: la 1810, nu este încă boerit.

269. *Grigori*:, la 1810, este Sărdar.

270. *Grigoriu Gheorghe* [Iordache]: la 1810, este Sameş al Isprăvniciei de Codru; la 1817, dvorean.

271. *Hacciul Pavel:* la 1810, este Polcovnic agiesc.

272. *Haciul Ioniţă*: la 1810, este Becer.

273. *Hagiu Manole:* la 1810, este Vel Jignicer.

274. *Haitu Vasile*: la 1810, este Vel Pitar.

275. *Håret Iordachi:* grec; la 1810, ca Vel Spătar, este membru în Departamentul Pricinilor Străine;

276. *Hărlescu Dimitrie:* la 1810, este Vtori Paharnic.

277. *Hermeziu Gheorghe*: la 1807, este diac de Visterie, ca Vel Sărdar, mai înainte fiind Vel Sulger.

278. *Hermeziu Mihail:* la 1817, este dvorean.

279. *Hodroghe Ioniţă*: la 1807, conduce Căpitănia, ca Vel Medelnicer, mai înainte fiind Vel Şatrar.

280. *Holban Damian:* la 1810, este Treti Visternic.

281. *Holban Ilie*: la 1810, este Vel Clucer.

282. *Holban Ştefan:* la 1810, este Vel Clucer.

283. *Holban Toåder*: la 1810, este Vel Pitar.

284. *Holban Vasile*: la 1810, este Vel Paharntc.

285. *Hrisovanul Ioan:* la 1817, ca dvorean, este Kolejskii Reghistrator.

286. *Hrisoverghi Alexåndru*: la 1807, este Vel Comis, mai înainte fiind Vel Stolnic.

287. *Hrisoverghie Grigori:* la 1807, este Vel Căminar, mai înainte fiind Vel Sulger.

288. *Hrisoverghie Neculai:* la 1807, este Spătar, mai înainte fiind Ban.

289. *Hurmuzachi Constantin:* la 1807, este Vel Comis, mai înainte fiind Vel Sărdar.

290. *Iacomi*: la 1810, este Vel Stolnic.

291. *Iacomi:* la 1810, este Căpitan de Darabani.

292. *Iåmandi Costachi*: la 1810, este Vel Stolnic.

293. *Iamandi Dumitrachi*: la 1810, este Vel Sulger.

294. *Iamandi Gavril*: la 1810, este Ban.

295. *Iamandi Ioniţă* [Ioan]: la 1810, este Vel Stolnic; la 1817, ca dvorean, este Kolejskii Asesor.

296. *Iamandi Ioniţă*: fiul Stolnicului Vasile Iamandi, la 1810, nefiind încă boerit, conduce Isprăvnicia de Dorohoiu.

297. *Iamandi Mihai*: la 1810, este Vel Sărdar.

298. *Iamandi Vasile*: la 1817, este dvorean.

299. *Ianculeu* [Ianculeo] *Alecu*: la 1810, ca Vornic de Ţara de jos, conduce această Vornicie, fiind şi membru în Divanul Judecătoresc.

300. *Iani Gavril*: la 1810, este Vel Sulger.

301. *Ilschi Iordachi*: la 1810, este Vel Clucer.

302. *Ioan*: la 1810, este Vel Căminar.

303. *Ioan*: la 1810, este Vel Paharnic.

304. *Ioan*: la 1810, este Postelnicel.

305. *Ioan Chiriac*: la 1810, este Vel Medelnicer.

306. *Ioniţă*: la 1810, este Treti Comis.

307. *Iordachi ot Ocna*: la 1810, este Treti Visternic.

308. *Iordachi*: frate cu Vlădica de Roman, la 1810, este Vel Stolnic.

309. *Isaiia* [Isac]: la 1808, 1810, este Vel Medelnicer; la 1808, conduce Ispravnicia de Hotărniceni; la 1817, este dvorean, Sameş al Serdăriei de Orheiu.

310. *Isăcescu Ştefan*: la 1810, este Vel Şatrar; la 1817, dvorean.

311. *Ispir Ion*: la 1810, este Vel Pitar.

312. *Istrati Constandin*: la 1810, este Căpitan de Darabani

313. *Ivanov Ioan*: la 1817, ca dvorean, este Kolejskii Secretar.

314. *Izmană Gheorghe*: la 1817, este dvorean.

315. *Jora Alexandru*: la 1810, este Vel Jignicer.

316. *Jora Dimitrachi*: la 1810, este Postelnicel.

317. *Jora Dumitrache*: la 1810, este Vel Sărdar.

318. *Jora Ion*: la 1809, 1810, este Vel Paharnic; la 1 Octombrie 1809, conduce Isprăvnicia de Tutova;

319. *Kogălniceanu Gheorghe*: la 1810, este Postelnicel.

320. *Kogălniceanu Iancu*: la 1817, este dvorean.

321. *Lambrino Constantin*: la 1810, este Vel Medelnicer.

322. *Lambrino* [Lambriche] *Costache*: la 1807, este Vel Sărdar, mai înainte fiind Vel Şătrar; la 1808, conduce Isprăvnicia de Codru.

323. *Lazu Costache*: la 1810, este Ban; la 1 Iunie 1810, conduce Isprăvnicia de Suceava.

324. *Lazu Ianacachi*: la 1810, este Vtori Visternic; la 1817, dvorean.

325. *Lazu Pentelei*: la 1817, ca dvorean, este Titularnii Sovietnik.

326. *Lână Iordachi*: la 1810, este Vtori Paharnic.

327. *Leca Constantin*: la 1817, este dvorean [din Pitar].

328. *Leon Dimitrachi*: la 1810, este Treti Postelnic.

329 *Leon Iordachi*: la 1810, este Vel Comis; la 1 Aprilie 1810, conduce Pârcălăbia de Hotin.

330. *Leonard Costachi*: la 1817, este dvorean [din Stolnic].

331. *Leonard Panaite*: grec; la 1810, este Vel Sărdar; la 1817, dvorean.

332. *Leondari Constantin*: la 1810, ca Vel Sulger, este diac de Divan.

333. *Leondari Dimitrachi*: la 1817, este dvorean [din Polcovnic].

334. *Leondari Gheorghe*: la 1817, ca dvorean, este Kolejskii Asesor.

335. *Leandari Panaite*: la 1817, este dvorean [din Sărdar].

336. *Lescă Toma*: la 1810, este Treti Postelnic.

337. *Leu Vasile*; la 1810, este Vel Şatrar.

338. *Loez Gheorghe*: la 1807. este Vel Stolnic, mai înainte fiind Vel Şatrar.

339. *Lozonschi Iordachi*: la 1810, ca Vel Sulger, este diac de Divan.

340. *Luca Ion*: la 1810, este Vel Sărdar.

341. *Luchi Iordachi*: la 1810, este Spătar.

342. *Lupul Ioniţă*: la 1810, este Vel Şătrar.

343. *Lupul*: la 1810. este Vel Medelnicer.

344. *Mandu Ştefan*: la 1810, este Vel Sulger.

345. *Mano Manolache*: grec; la 1810, este Vel Comis.

346. *Mano Mihalache*: greç; la 1810, este Vel Postelnic.

347. *Manole Gheorghe*: la 1817, este dvorean.

348. *Manoli Constantin*: la 1810, este Vel Stolnic.

349. *Manoli Ioniţă:* la 1810, este Vel Şatrar.

350. *Manoli Ştefan:* la 1810, este Vel Sulger.

351. *Manoli:* la 1807, este Vel Medelnicer, mai înainte fiind Vel Clucer.

352. *Manoliţă Sava*: la 1810, este Vel Şatrar.

353. *Matieş Lupul*: la 1810, este Postelnicel.

354. *Matuş Ion:* la 1810, este Vel Pitar.

355. *Mavrichi Costachi*: la 1810, este Vtori Gramatic.

356. *Mavrichi Dumitrachi:* la 1810, este Vel Stolnic.

357. *Mavrocordat Alecu:* la 1808, conduce Ispràvnicia de Iaşi; la 1810, este Spătar

358. *Mavrocordat Constantin:* la 1808, ca Vornic de Obştie, conduce această Vornicie, fiind şi membru în Divanul Judecătoresc.

359. *Mavrocordat Costache:* la 1808, conduce Pârcălăbia de Hotin; la 1810, este Spătar.

360. *Mavroeni Mihalache:* la 1810, este Vel Comis; până la 1 Aprilie 1810, conducc Isprăvnicia de Bacău, după această dată, conduce Isprăvnicia de Suceava.

361. *Măcărescu Paosli:* [Pavli]: la 1810, esie Vel Sărdar; la 1817, dvorean.

S62. *Măcărescu Pavli:* la 1817, este dvorean [din Vtori Postelnic].

363. *Măcărescu Toderaşc*: [Toader]: la 1810, este Vel Sărdar; la 1817, dvorean.

364. *Mârzac Constantin:* la 1810, este Vel Pitar; la 1817, dvorean.

365. *Memi Dumitrache*: grec; la 1810, este Vel Clucer.

366. *Mereacre* [Meriacri] *Ioan* [Ioniţă]: la 1810, este Vel Medelnicer; la 15 April 1810, conduce Isprăvnicia de Hotărniceni.

367. *Miclescu Constantin*: la 1810, este Ban.

368. *Miclescu Iancu*: la 1810, este Spătar.

369. *Miclescu Ioan*: la 1810, nu este încă Boerit.

370. *Miclescu Iordachi*: la 1810, este Vel Căminar.

371. *Miclescu Iordachi*: la 1810, este Vel Sărdar.

372. *Miclescu Iordachi*: fiul Paharnicului Sandu Miclescu, la 1819, nu este încă boerit.

373. *Miclescu Manolachi*: la 1810, este Vel Paharnic.

374. *Miclescu Vasile*: la 1810, este Vel căminar; la 1 Aprilie 1810, conduce Isprăvnicia de Suceava.

375. *Miclescu Vasile:* la 1810, este Vel Jignicer.

376. *Mihalachi:* la 1810, ca Vel Stonic, este diac de visterie.

377. *Milu Ianacachi:* la 1810, este Vel Paharnic.

378. *Milu* [Milo] *Iordachi* [Gheorghe]: la 1808, 1810, este Ban; la 1808, conduce Isprăvnicia de Soroca; la 1817, ca dvorean, este Nadvornii Sovietnik.

379. *Miluţu* [Milu] *Andrei:* la 1810, este Vel Stolnic; la 1 Aprilie 1810, conduce Isprăvnicia de Roman.

380. *Mitre Gheorghe:* la 1807, este Vel Stolnic, mai înainte fiind Vel Şatrar.

381. *Mitre Vasile:* la 1807, este Vel Medelnicer, mai înainte fiind Vel Şatrar.

382. *Movilă Gheorghi*: la 1810, este Vel Jignicer.

383. *Murguleţ Ioniţă:* la 1810, este Vtori Paharnic.

384. *Murguleţ Iordachi:* la 1810, este Vel Stolnic.

385. *Murguleţ Vasăle:* la 1817, este dvorean.

386. *Neculai:* la 1810, este Vel Pitar.

387. *Neculai ot Căldăruşa:* grec; la 1810, este Vel Pitar,

388. *Neculai ot Galaţi:* la 1810, ca Vel Sărdar, conduce Starostia de Putna.

389. *Neculau Grigoraş:* la 1810, ca Vel Clucer, este diac de Visterie.

390. *Neculce Constantin:* la 1810, este Vel Comis; la 1808, conduce Isprăvnicia de Iaşi, la 1 Aprilie 1810, conduce Isprăvnicia de Bacău.

391. *Neculce Dumitrache:* la 1810, este Treti Visternic.

392. *Neculcea Ioan:* la 1810, este Spătar.

393. *Negel Şerban:* la 1809, 1810, este Spătar; la 1808, conduce Vornicia de Aprozi, fiind şi membru în Divanul Judecătoresc; la 1 Decembrie 1909, conduce Vornicia de Botoşani.

394. *Negre Constandin:* fiul Paharnicului Ioniţă Negre, la 1810, nu este încă boerit; la 1 Aprilie 1810, conduce Isprăvnicia de Hârlău.

395. *Negre Costachi:* la 1810, este Vel Sulger.

396. *Negre Ioniţă:* la 1810, este Vel Paharnic.

397. *Negre Mihalache:* la 1810, este Vel Sărdar; la 1 Aprilie 1810, conduce Pârcălăbia de Covurlui [Galaţi].

398. *Negre Petrachi:* la 1810, este Vel Medelnicer.

(Va urma)

Const. Teodorescu

Inviere, la Nistru.

Ajun de înviere pe drum basarabean...
Cu Ghedeon monachul întârziarăm drumul
Credeam s'ajungem ziua dar seara de mărgean
Ne'mpresura, ca rugul, ca focul şi ca fumul.

La vadul unde Nistrul un neam desperechea
Prin glodul înserării ne căutam cărarea...
In vârfuri de troiţe cocoşi de tinichea
Mai licăreau, să cânte lui Petru, lepădarea.

Troiţe luminate de soarele rănit
Mâncat de lupi, în codrii Orheiului, pe brânci,
Işi daureau cu sânge, Cristosul răstignit.
Curând s'au stins şi ele şi s'au închis, adânci.

Şi iată-ne noi singuri cu cinci sau şapte stele
Pe cer şi nici un suflet de câine, om or sat
Şi nici un clopot, Doamne, singurătăţii grele
Să cânte Invierii care s'a revărsat.

Să fie o părere sau a venit un svon
De-aramă, veste bună, din alba monastire?
— E prea departe! spune monachul Ghedeon...
Şi ne-am oprit acolo, cu teamă şi neştire.

O noapte de'nviere, pe drum basarabean...
— Aici sânt grele, toate şi Dumnezeu, săracul,
O să'nvieze singur! oftă, într'un alean
Şi s'a culcat bătrânul, făcându-şi pernă, sacul.

Dar a'nflorit deodată în noi, o mare pace!
Isus, deasupra noastră, sburând un curcubeu
Din Nistru, pod de aur, la Severin desface
Şi nu'nviarăm singuri nici noi, nici Dumnezeu!

Victor Eftimiu.

Tuberculoza în Basarabia și Chișinău.

— ELEMENTE STATISTICE ȘI REALIZĂRI PROFILACTICE —

Chestiunea ofticei, cu tot cortegiul ei de aspecte, se confundă subt povara aceloraşi consideraţii triste de pretutindeni; în ţara noastră, cel mult, anumite condiţii speciale pentru unele regiuni, dau nota lor particulară. Cele 50.000 de cazuri de mortalitate pe an şi cei 200.000 bolnavi de oftică, sunt date fatidice ce planează cu egală tărie peste tot seninul inerţiei oficialităţii, incuriei şi ignoranţei generale, unite cu vitregia condiţiilor de traiu ale populaţiei. Şi dacă populaţia urbană, oarecum educată cu mijloacele de luptă antituberculoasă, adaogă la dezavantajele aglomeraţiei, a aerului viciat, şomajului, etc. etc. pe acelea ale civilizaţiei, apoi populaţia rurală înoată în întunericul ignorării celor mai elementare precepte higienice. Ce contrast dureros oferă afluxul orăşenilor în localităţile de munte pentru primenirea plămânilor cu aerul ozonizat al acestor regiuni, şi tuberculizarea locuitorilor acestor sate ai căror copii mor 250°/₀₀ **tocmai** din cauza aerului confinat din bordeele lor! Ce paradoxală situaţie: să mori de aer viciat în aerul cel mai căutat pentru puritatea lui! Şi totuşi aşa este. Pentru că din Septembrie până în Aprilie micile ferestruice ale caselor săteşti nu se mai deschid niciodată — unica încăpere a locuinţei, devenind celula de excesivă promiscuitate a adulţilor, copiilor, purceilor, căţeilor, viţeilor... Cine, dragă Doamne, să-i înveţe pe ţărani deschiderea geamurilor (atunci când nu sunt bătute în cuie!?), aerisirea sistematică şi elementare-

le reguli de higienă, dacă medicii sunt aşa de rari la ţară, iar învăţătorii şi preoţii, ca şi fruntaşii satului, sunt absorbiţi mai mult de politicianism. Inchipue-şi cineva, ce aspect şi atmosferă interioară ar avea casele ţărăneşti, dacă s'ar schimba ceva măcar din architectura zidirilor rurale, clădindu-se odăi mai spaţioase, cu geamuri de aerisit, şi dacă săteanul ar fi instruit asupra binefacerii aerisirii camerelor şi a scoaterei lucrurilor, regulat, la soare şi aer. Ce rol important ar avea, în această direcţie, câteva echipe volante de higienă, propăvăduind, demonstrând la sate cu ajutorul unui cinematograf, aceste elementare precepte de higienă! In câteva din satele din Basarabia şi din mahalele oraşului nostru ne-a uimit, într'adevăr, interesul cu care au fost ascultate asemenea demonstraţii higienice făcute sub cerul liber cu ajutorul unui mic aparat cinematografic „Baby Pathe". Fără îndoială că propaganda higienică trebuie intensificată cu mijloacele cele mai moderne (film, cinematograf, radio), mai ales cu concursul tineretului cult pe care sătenii sunt aşa de dornici să-l asculte.

* * *

Chişinăul, al doilea centru al ţării ca populaţie, este un oraş cu aspecte disparate, prezentându-se când cu colţuri de urbanism modern (perspectiva Alexandru cel Bun poate fi invidiată de orice alt oraş, ca şi cartierul de sus al oraşului care, mai ales primăvara, e o adevărată grădină), când cu aspect de sat mare cu **tramvai electric** sau, cu înfăţişarea nenorocitului „Ghetto" evreesc. Prin acest **Hades** trist, un furnicar de fiinţe mişună câte 10—12 într'o cameră mică, umedă şi întunecoasă, în care oftica se răsfaţă nesupărată. Aci este patria faimosului „taudis" al desnădejdei, şomajului, sărăciei, murdăriei şi foametei. Prin cartierele **Mincovscaia, Petropavlovscaia, Aziatscaia,** se pot găsi asemenea case mizerabile, în care au murit câte 2—3 familii mistuite de oftică până la ultimul lor membru [1]). Poposind într'una din verile trecute şi ţinând o lecţie cinematografică în plin aer, într'unul din aceste cartiere, pe care le filmasem mai înainte, am auzit şi văzut cum această populaţie a fost profund mişcată de situaţia ei, cerându-mi-se a veni cât mai des şi a-i mângâia dureroasa stare cu sfaturile noastre! Ce se poate

[1]) D-r I. Cornea. *Tuberculoza în Chişinău* (1922) conferinţă ţinută în Sala Eparhială şi publicată în ziarele locale.

face cu astfel de cartiere profund insalubre, când oraşul nostru cu peste 300 medici, n'a văzut totuşi instalaţi la Serviciul Igienei Municipiului, decât preoţi, profesori, avocaţi, financiari, etc. şi numai medici nu; când politicianismul cronic gâdilă numai cerinţele celor din centru, când anumite edilităţi construesc palate inutile, mutilând uneori splendide squaruri plantate: adevăraţi plămâni ai oraşului.

Apoi din punct de vedere psihologic, servind la sinteza mijloacelor psihice de combatere a ofticei, nu trebue uitată o anumită şi

Casă din Chişinău unde s'au stins de oftică membrii a 2—3 familii.

atavică influenţă de profund misticim slav ce stăpâneşte creerul maselor şi în privinţa higienei asemănător atât de mult cu sectarismul religios ce-a încolţit pe aceste meleaguri: rascolnici, inochentişti, molocani, scapeţi, etc. şi mai departe din punct de vedere medical **suvorinişti.** Numai prin meleagurile noastre a putut descinde un oarecare iluminat — Suvorin — care să poată fi urmat orbeşte ca un Messia, propovăduind religiunea foamei, capabilă de a vindeca orice boală, făcând numeroase victime şi ţinând totuşi conferinţe şi discuţii contradictorii chiar cu medici. Dar constatarea continuă a dăinuirei tuturor

obiceiurilor antihigienice cu caracter specific regional, câte nu ne poate explica! Aşa de exemplu, lipitul cu hârtii a tuturor interstiţiilor geamurilor, cum dă frigul, transformând casele în locuinţe hibernale de eschimoşi polari. Sau „simpaticul gest" — profund caracteristic — al scuipatului seminţelor pretutindeni: în casă, pe stradă, în tramvai, – când nu e chiar scuipatul simplu, pretutindeni... De sigur că n'aş putea spune, drept consolare, că astfel de aspecte nu se mai văd de pildă şi prin vechiul Regat şi chiar în occidentul civilizat al Europei. Intre teoretica situaţie de măsuri luate pe hârtie şi conlucrarea prosperităţii civilizaţiei occidentale, se poate întâlni oriunde goluri ciudate, de inexistenţa celor mai elementare observări higienice! Imi sunt şi acum proaspete în memorie frânturi din observaţiile făcute prin călătoriile mele în străinătate, în studierea aspectului combaterei tuberculozei **(cea reală)** din diferite ţări. Şi pe acolo, poţi asista la exemple de crasă murdărie, indolenţă edilitară, mizerie fiziologică şi poţi constata inexistenţa aplicărei regulamentelor. Revăd şi acuma în minte un faimos tren străbătând unul din cele mai fermecătoare colţuri ale lumii, distanţa dela Napoli la Pompei, cu podelele vagoanelor complet acoperite de scuipatul funcţionarilor şi lucrătorilor italieni. [1]) Sau chiar în oraşul Napoli — „pe care, după ce l'ai văzut poţi să mori", – alături de divina frumuseţe a golfului şi a poeticelor cartiere învecinate, jalea unor altor cartiere cu locuinţe de mai multe etaje, cufundate în beznă, umezeală şi mizerie în care, bieţii locuitori nu văd nici odată pătrunzând o rază de soare! Şi pentru Italia, aş putea continua cu variaţiuni pe aceeaş temă şi despre prea mult visata Veneţie, pe ale cărei canaluri alunecă faimoasele gondole, dincolo de cari în întregi cartiere, răsbeşte un miros oribil şi trăeşte în case cu totul insalubre, o imensă mulţime de lucrători lipsită de curţi şi soare, spânzurându-şi rufele, ca nişte stindarde ale mizeriei, la ferestrele mohorîtelor lor etaje. Spicuind mai departe, în treacăt, aspecte din alte ţări, nu pot uita, în ce priveşte aplicarea higienei, că în special prin unele ţări — Franţa şi Belgia,—se observă acelaş spirit de dezordine sanitară, ca şi la noi, contrastând viu cu cele ce întâlnim de exemplu în ţările anglo-saxo-

[1]) Dr. I. Cornea. *Combaterea Tuberculozei în străinătate şi la noi.* Conferinţă ţinută la sediul Soc. Medicale Chişinău şi publicată în ziarele locale (1924).

ne. Aceeaş rasă, aceleaşi obiceiuri! Treci graniţa din mica Olandă, în şi mai mica Belgie şi în câteva minute constaţi, în primul tren chiar, dispariţia curăţeniei, vădită imediat prin lipsa săpunului şi a şervetelor de la closet, scuipatul pe jos — în sfârşit restul obiceiurilor noastre autohtone. Dar chiar şi în Germania şi Anglia, în afară de existenţa a cât de multe dispensarii şi sanatorii, se observă mari lacune în ce priveşte aplicarea reală a regulamentelor. Totuşi avem multe de invidiat şi drum lung de parcurs pentru ţara noastră, pentru a le ajunge pe celelalte ţări înaintate, atât pentru produsul natural de civilizaţie, cât şi pentru aplicarea măsurilor de combatere a tuberculozei. Şi nu trebuie să uităm, că graţie ultimelor măsuri higienice mai ales, procentul mortalităţii tuberculozei a scăzut în unele ţări ca în Statele Unite, America, Suedia sau Anglia, aşa de simţitor, încât se poate afirma de către Sir Robert (Edinburg) chiar de *începutul dispariţiei ei*, servindu-ne astfel, de îndreptar al situaţiei prea vitrege dela noi. Astfel pot cita, printre cele văzute, ca exemplu izbitor de organizare antituberculoasă, impresiile culese la **Papeworth** nu departe de Londra, al cărui sat-colonie de tuberculoşi am vizitat-o acum trei ani. Aci, de 15 ani, s'a construit în plină câmpie o ideală alcătuire de aşezăminte, menite a păstra, continua şi perfecţiona sănătatea zdruncinată a bolnavilor de tuberculoză, după ce au fost trataţi şi supraveghiaţi în spitalul şi sanatoriul existente. Sunt trecuţi apoi în locuinţele speciale — mici vile — unde formează mici familii, ce continuă în plin aer viaţa cea mai higienică, şi urmarea exactă a tuturor prescipţiunilor. Au organizat astfel un sat model, cu locuinţele cele mai higienice, cu permanentă supraveghere medicală şi ateliere luminoase mai mult în sticlă şi ferestrele continuu deschise, bolnavii ne mai întorcându-se, niciodată, în aerul viciat al oraşelor, trăind o vieaţă socială sănătoasă şi productivă pentru ei, familii şi colonie!

Doctorul P. C. Varrier-Jones, directorul instituţiei, mi-a dat cu multă bunăvoinţă toate informaţiunile şi oferit broşurile necesare din care mai reies următoarele date importante. Instalaţia coloniei s'a făcut cu concursul atât al iniţiativei particulare cât şi al statului englez, dând rezultate minunate, redând societăţii oameni sănătoşi şi productivi, ce sunt supraveghiaţi toată vieaţa. Colonia are, afară de sanatoriu şi spital cu medici specialişti, laboratoare, institute de radiologie, etc. etc.. astfel că triajul, supravegherea şi tratamentul foştilor bolnavi, sunt aşa de perfect făcute, că în 15 ani de existenţă

a acestei organizaţii, nu s'a întâmplat în familiile respective nici un caz de contagiune printre ceilalţi membri ai familiei cu cari convieţuiesc. Lucrul lor în ateliere, sau la câmp, este dozat după starea lor fizică şi aptitudinile speciale ce prezintă, industria atelierelor pentru unele ramuri (fabricarea celor mai bune geamandane, mobile) fiind cunoscută în toată Anglia. Neîntrecutul rezultat a fost aşa de desăvârşit încât cele mai multe ţări s'au grăbit să imite asemenea organizaţiuni, şi chiar la noi s'a înfiinţat de curând colonia de tuberculoşi de la Vlădeşti (Olt).

Ca încheere a acestui capitol nu pot renunţa de a menţiona ilustrarea cea mai celebră a punerei în practică a măsurilor de combatere a tuberculozei, — să citez, aşadar, exemplul dat de Doctorul St. Irimescu despre localitatea Framingam (Statele-Unite). Aci, Americanii, punând la dispoziţie toate sumele necesare — milioane de dolari — au aplicat în cinci ani, cea mai desăvârşită organizare antituberculoasă — reuşind printr'o adevărată sinteză de veritabil laborator vital, la o populaţiune de 200.000 locuitori, să stingă aproape tuberculoza, reducând mortalitatea dela 40% la 1—2%. Concluziunea care se impune, pentru situaţia noastră aşa de precară ca organizaţie antituberculoasă, cu lipsa completă de dispensarii, sanatorii şi propagadă anti-tuberculoasă, este totuşi speranţa ce trebue s'o avem în capacitatea spiritului latin de iniţiativă care cu multă şi continuă străduinţă, ne-ar putea face şi pe noi să obţinem rezultate asemănătoare celor din Franţa. Această ţară nu mai departe decât acum 20 ani, nu avea decât o organizare antituberculoasă embrionară, iar actualmente stă în fruntea ţărilor ca număr de dispensarii, spitale şi sanatorii pentru tuberculoşi.

Legea sanitară din 1925 aplicată pe hârtie numai, n'a fost decât o dureroasă parigorie, o decepţie în plus, o icoană ridiculă a fabricanţilor de legi sterile. Şi totuşi, câte speranţe şi îndemnuri noi, au lăsat să se întrevadă zorile alcătuirii lor, ţinând seama de munca aşa de conştiincioasă a celor ce-au alcătuit-o. Neviabilitatea ei şi imposibilitatea de a se găsi fonduri necesare pentru aplicarea ei au făcut numai să se înăsprească condiţiunile destul de triste anterioare. Mai mult, încercările de aplicare fără existenţa şi garanţia mijioacelor materiale, au adus simţitoare neplăceri medicilor şi rezultate penibile pentru bolnavi. Declaraţia obligatorie a tuberculoşilor fără putinţa asistărei şi internărei lor, a pus pe medici în

situaţia de a demasca pe nenorociţii bolnavi ca pe nişte răi făcători, expunându-i a fi concediaţi din serviciile lor, evitaţi de toţi. Medicii, pe de o parte: supuşi la amendă, dacă nu făceau declaraţia iar bolnavii, odată declaraţi, pe de alta, lăsaţi pe drumuri.

Numai într'o singură lună, consequent regulamentului a trebuit să declar vre-o 300 de cazuri de tuberculoză confirmată (cu bacili în spută) din cari, bine înţeles, n'au putut fi izolaţi, internaţi şi asistaţi nici a zecea parte.

* * *

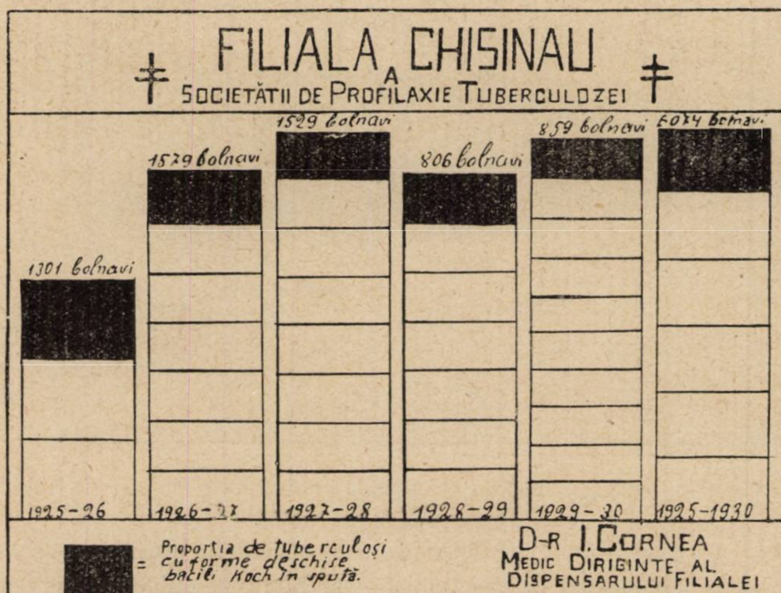

Casă din Chişinău unde s'au stins de ofticǎ membrii a 2—3 familii.

Şi acuma, cu toată lipsa de date oficiale în oraşul şi regiunea noastră — Chişinău şi Basarabia — la capitolul ofticei, să încercăm totuşi, să spicuim după slabele elemente ce am putut strânge, datele ce pot ilustra grozăvenia situaţiei noastre.

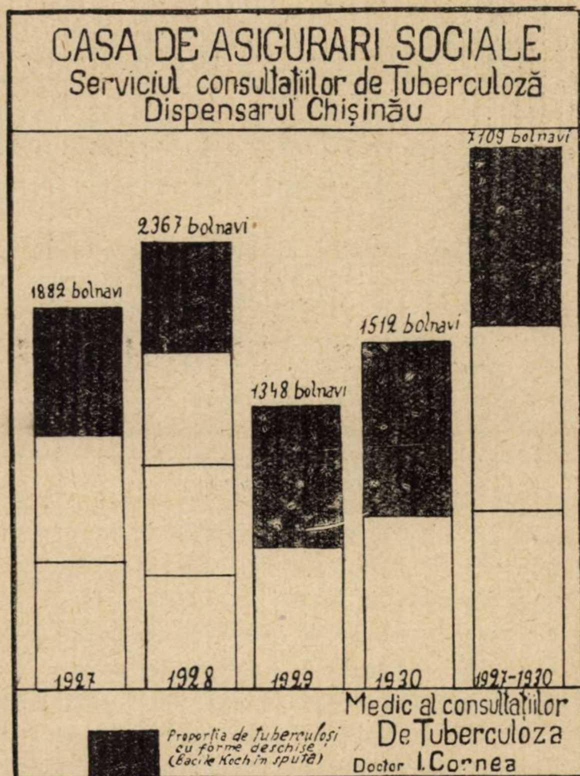
Serviciul medical al oraşului dă în statistica sa cam 400 decese anuale de tuberculoză pulmonară. Noi socotim această cifră nereală, pentrucă declaraţia cazurilor şi constatarea lor nu se poate face efectiv şi real. Cât priveşte numărul bolnavilor de tuberculoză în oraşul nostru

după relativele date culese, credem că ar fi cam de 6000—7000 cu diferite forme, oraşul nostru ţinând recordul în materie de contaminare mai ales în mediul evreesc. Trecând la date mai precise, dacă ne raportăm, de exemplu, la acelea — al căror grafic se va vedea mai jos — riguros exacte pentru ultimii ani (1927 — 1931) dela consultaţiile Casei de asigurări pe cari le conduc, rezultă că din bolnavii de mai sus cam una mie sunt bacilari confirmaţi. Aşa dar, una mie fabrici de bacili Koch, de pepiniere ale seminţei ucigătoarei boli ce ne înconjoară şi infectează pretutindeni, găsindu-ne dezarmaţi aproape. Unde să-i izolăm? Cu ce să-i facem inofensivi sau să-i trătăm? In graficul următor se pot vedea alte date precise asupra consultaţiilor de tuberculoză pulmonară realizate dela dispensarul Filialei noastre.

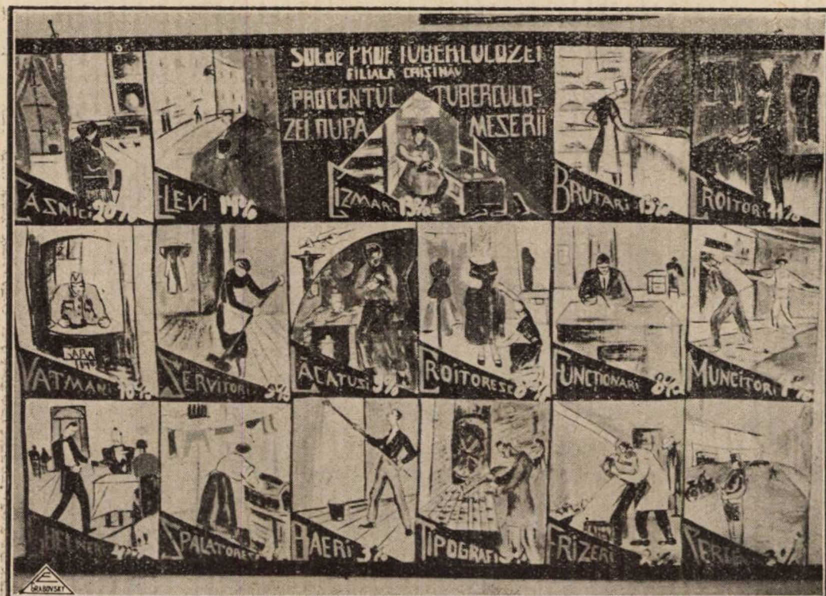
Concluziunile care se impun dela sine sunt că pe anii 1925—30 la un număr de 6074 bolnavi, a şasea parte sunt cu forme deschise, sau că la numărul total al consultaţiilor de 56.000 vre-o 9000 sunt acordate pentru bacilari confirmaţi. Cel puţin pentru aceştia supravegherea medicală, vizite la domiciliu, internările, izolarea, sunt o

operă reală a dispensarului. Şi totuşi la acest dispensar bolnavii vin în mod cu totul capricios şi ca totdeauna numai când se simt mai rău şi astfel cifrele de mai sus nu reprezintă realitatea pe care o putem vedea mai concis, luând în seamă statistica consultaţiilor de tuberculoză dela dispensarul Casei de asigurări.

Putem vedea de data asta o statistică riguros exactă pentru că bolnavii plătindu-şi regulat cotizaţia şi având nevoie de tratament sau ajutor bănesc când nu pot lucra, vin foarte regulat la consultaţii. Cifrele de mai sus, arată riguros de exact că în anii 1927—1930 proporţia bacilarilor confirmaţi este de a 3-a parte. Deci, două mii bolnavi de oftică contagioasă împrăştie în jurul lor în vieaţa cu totul precară pe care o duc, acest flagel omorîtor.

Contopind, din punct de vedere al meseriilor exercitate, numărul bolnavilor dela ambele dispensarii obţinem următorul tablou:

Observăm întâietatea dureroasă pe care o oferă menajerele sărace, locuind de obiceiu cu toată familia în încăperi umede, întunecoase (la subsol în mare parte), în care zăreşti nişte palide umbre mişcându-se şi înnotând în boală, murdărie, fum şi promiscuitate, ca în nişte vizuini vrednice de imaginea cavernelor ante-deluviene.

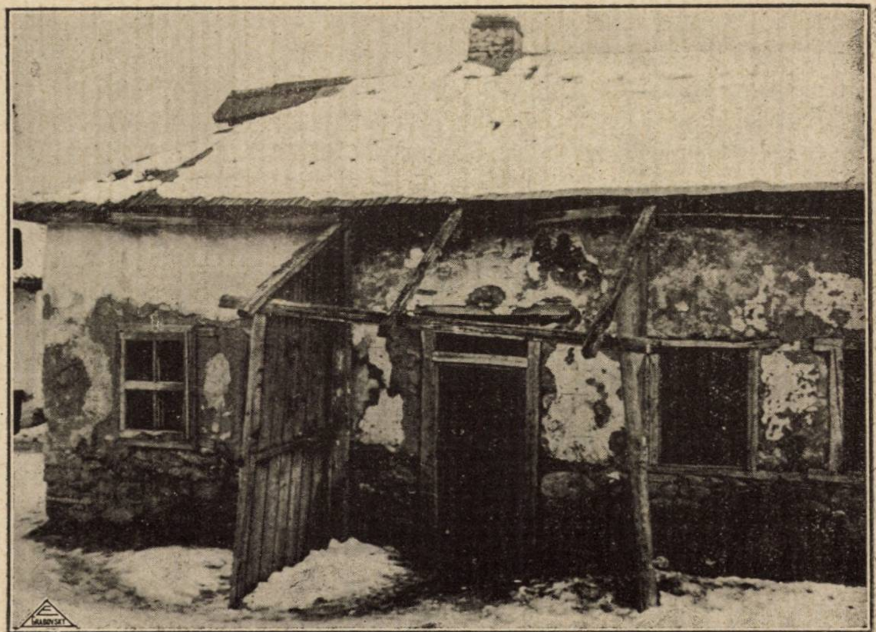
Urmărind mai departe tabloul „infernului dantesc" vedem fixată porporţia elevilor cu 14%[1]. Vrea să zică dintr'o sută de elevi 14 sunt ofticoşi recrutaţi din vlăstarele dornice de cultură, ce dorm în internate mediocre sau gazde mizere, mănâncă prost şi merg aproape desbrăcaţi la şcoală. Urgia crizei generale s'a abătut cu străşnicie peste aceşti sburătăciţi ai mizeriei sociale actuale, făcând din ei uneori cerşetori sdrenţuroşi şi flămânzi ce mor adesea închirciţi de frig prin hambarele din piaţă, mai ales de când s'au desfiinţat atâtea internate. Mai departe urmează seria lucrătorilor de brutărie cu vieaţa lor de muncă intensivă zi şi noapte în condiţiuni aşa de neegale de

[1]) Dr. I. Cornea. *Semnele de alarmă prevestitoare ale ofticei.* Conferinţă populară ţinută prin oraşele şi satele Basarabiei şi publicată în ziarele locale.

temperatură, plătiţi ca vai de ei, adevărate victime predestinate de a fi înhăţate de ghiarele ofticei. Defilează pe urmă tot restul cortegiului după scara procentului cu funcţionarii neplătiţi sau reduşi, vatmani şi conductoare de tramvai ce n'au măcar timp de mâncat, croitoresele, nemâncate, străvezii-palide şi cizmarii ce răsuflă câte zece odată aerul încărcat de răsuflări acre ale truditei lor meserii, practicate în odăiţe infecte...

Dar iată una din plăgile cele mai grozave ale chestiunei profilaxiei tuberculozei. Locuinţa mizerabilă... „taudis-ul" faimos... mereu amintit de toţi higieniştii : acesta este răul social, elementul cel mai tuberculozant asupra căruia trebue concentrată toată atenţia. Ce folos că dai bolnavului sfaturi, medicamente gratuite, şi uneori câte un pumn de alimente sau ceva gologani, sau reuşim uneori a-i interna în spitale şi sanatorii, dacă pe urmă, când nu mor, bolnavii se reîntorc iarăşi în găurile lor subterane, pentru a-şi fărămiţi şi ce bruma le mai rămăsese din şubreda lor fiinţă sugrumată de oftică.

Să privim fotografiile acestea ale caselor nenorocite în care au murit uneori pe rând membrii a câte două sau trei familii. Te cuprinde

Casă din Chişinău unde s'au stins de oftică membrii a 2—3 familii.

groaza uitându-te la ele şi mai ales dacă ţii seama că nu sunt născociri de roman sensaţional, ci înfăţişează cruda realitate împrăştiată în sute şi sute de exemplare. Aceasta-i buba care trebue vindecată cât mai energic, cu orice mijloc. Până la ideala alcătuire socială, când toată lumea şi mai ales când lucrătorii ar putea trăi, ca în apusul depărtat, în căminuri confortabile, să nu stăm cu mâinile încrucişate, ci să zguduim neîncetat puternica inerţie oficială, cerând tuturor instituţiilor oficiale şi particulare să ia măsuri, cât mai drastice, pentru ameliorarea, măcar în parte, a acestei grozave situaţii. S'ar putea acorda, măcar în cazurile cele mai nenorocite, suplimente de chirii şi uneori chiar s'ar putea uza de rigorile legii pentru evacuarea cu forţa a acestor nenorociţi cari datorând chiria pe mai mulţi ani, uneori nu indrăznesc a pleca din aceste cuiburi ucigătoare nici atunci chiar când le oferi ajutor bănesc.

Tot la acest capitol se cuvine să menţionăm şi dezastroasa situaţie a celor mai multe localuri ale instituţiilor publice dintre cari, câteva în special, sunt adevărate cuşti neaerate şi pepiniere de boli contagioase, în oraşul nostru. Clădirea poştei ţine recordul, de exemplu, prin insuficienţa cubajului, aglomeraţia funcţionarilor şi publicului, lipsa de aer şi lumină. Intr'un astfel de local nu-i de mirare că-şi găsesc îmbolnăvirea atâţia funcţionari derizoriu plătiţi, extenuaţi de muncă zi şi noapte! Dar „Palatul Justiţiei" veşnic forfotind de lume, neaerat suficient niciodată, cu străvechi scuipători cu nisip şi c'un destul de mare procent de funcţionari, magistraţi şi avocaţi tuberculizaţi.

Şi firul poate continua cu administraţia financiară, percepţiile mai ales, unde oropsiţii funcţionari stau în frig, murdărie şi aglomeraţie, dând câteodată 4—5 funcţionari turberculoşi din 10 existenţi! Şi tot aşa ne-ar putea defila în aceleaşi triste condiţii chestura şi comisariatele de poliţie — în ultimul hal de lipsă de higienă, dispensariile comunale, Casa de Asigurări, etc. etc... de unde sinistrul cortegiu al ofticei, recrutează atâtea victime.

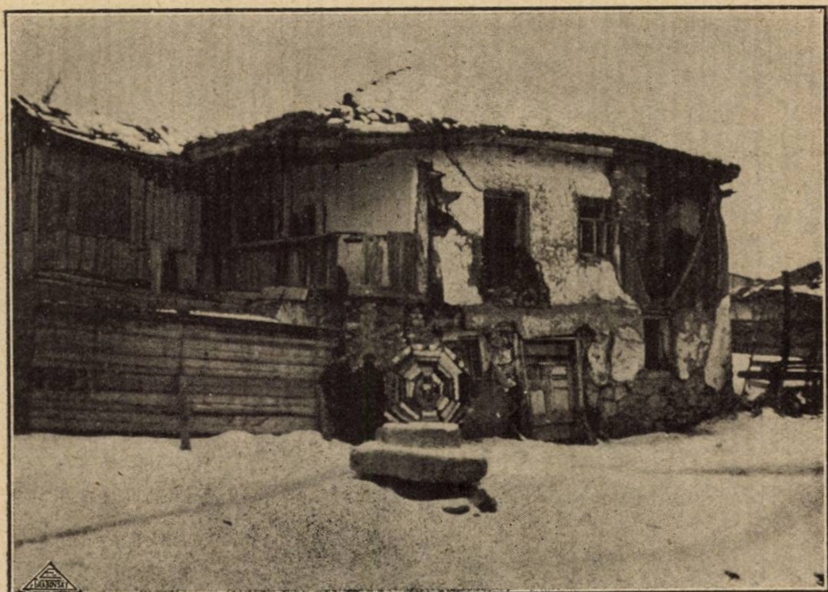
Să trecem acum la un punct mai spinos, cercetând şi puţinele statistici oficiale pe care le-am putut găsi întocmite cu multă greutate şi necorespunzând de cât în oarecare măsură adevăratei realităţi.

Iată statistica Serviciului Sanitar al oraşului Chişinău.

STATISTICA SERV. SANITAR AL ORAŞULUI CHIŞINĂU.

In an.	1931	din	1470	bolnavi	s'au	izolat	în	spitale	545	şi	au	murit	123
„	1932	„	1573	„	„	„	„	„	484	„	„	„	107

Pentru aceşti doi ani (1931—32) din 3043 bolnavi de tuberculoză : forma pulmonară este reprezentată prin 1987 cazuri, iar tbr. osoasă prin 208 cazuri, restul meningită şi alte forme.

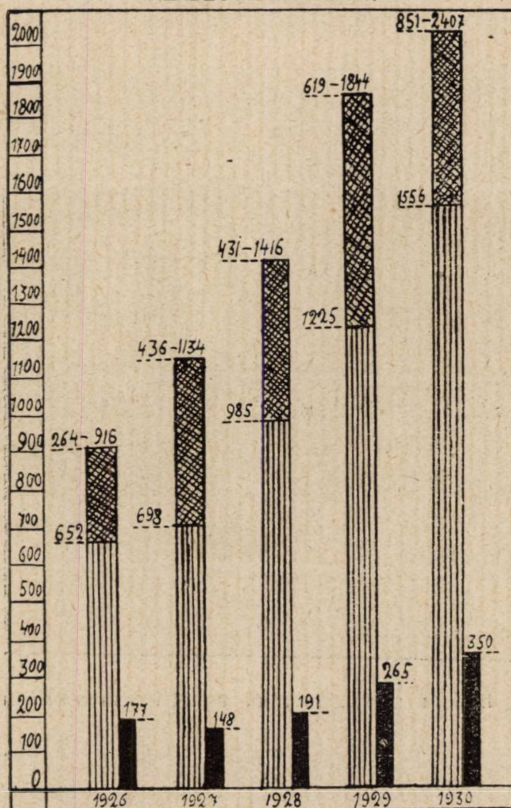
Casă din Chişinău unde s'au stins de oftică membrii a 2—3 familii.

Din aceşti 3043 bolnavi, 1303 sunt femei (1/3 deci). Din totalul mortalităţii (230) 141 bărbaţi, iar 89 femei ; decedaţii arată maximul de mortalitate între 15—45 ani (134, deci cam 60%). Dintre profesiunile bolnavilor avem 536 (25%) intelectuali, 1211 (50%) meseriaşi, iar 668 (30%) agricultori.

Se observă un contrast izbitor între cifrele înregistrate la dispensarele noastre şi numărul anemic constatat oficial.

Inregistrarea particularilor este foarte anevoioasă, cei mai mulţi pacienţi căutând să se sustragă dela control iar, pe de altă parte, declaraţia de către medici nu e obligatorie decât pe hârtie.

Urmează mai jos statistica judeţului Lăpuşna pe anul 1926—30 care datorită unei şi mai mari dificultăţi de intocmire, faţă de greutăţile întâmpinate în mediul rural şi cu naturala sustragere a ţăranilor ocupaţi cu munca câmpului, corespunde şi mai puţin realităţii.

Statistica tuberculozei în jud. Lăpuşna pe anii 1926—30.

Legenda = |||| Bolnavi vechi ▒ Bolnavi noi ■ Morţi

Operaţia catalogării bolnavilor la ţară, pentru a fi reală, cere multe sacrificii de timp şi răbdare. Aiurea echipe numeroase cutreeră satele înzestrate cu tot materialul necesar pentru examene fizice de

laborator şi radiologice. In ţară la noi D-l Doctor Irimescu citând lucrările făcute în diferite sate de către diferiţi medici trimişi în echipe de constatare, arată că contaminarea de tuberculoză face teribile ravagii, secerând zeci de familii.

Incercările noastre făcute la ţară, în Basarabia, fiind cu totul anevoioase din cauza lipsei de material şi personal, sunt totuşi în curs. Putem releva că în frumoasa comună Sipoteni din jud. Lăpuşna, D-na Doctor Baciarschi, care lucrează serios în acea comună pentru combaterea tuberculozei, a constatat la o populaţie de 2.000 locuitori cam 70—80 tuberculoşi confirmaţi cliniceşte, iar în comuna Răspopeni d-l Doctor Al. Srebreanschi este în curs de operaţie mult promiţătoare.

Statistica de mai jos a Inspectoratului Sanitar din Basarabia documentează şi dificultatea alcătuirii acestor statistice.

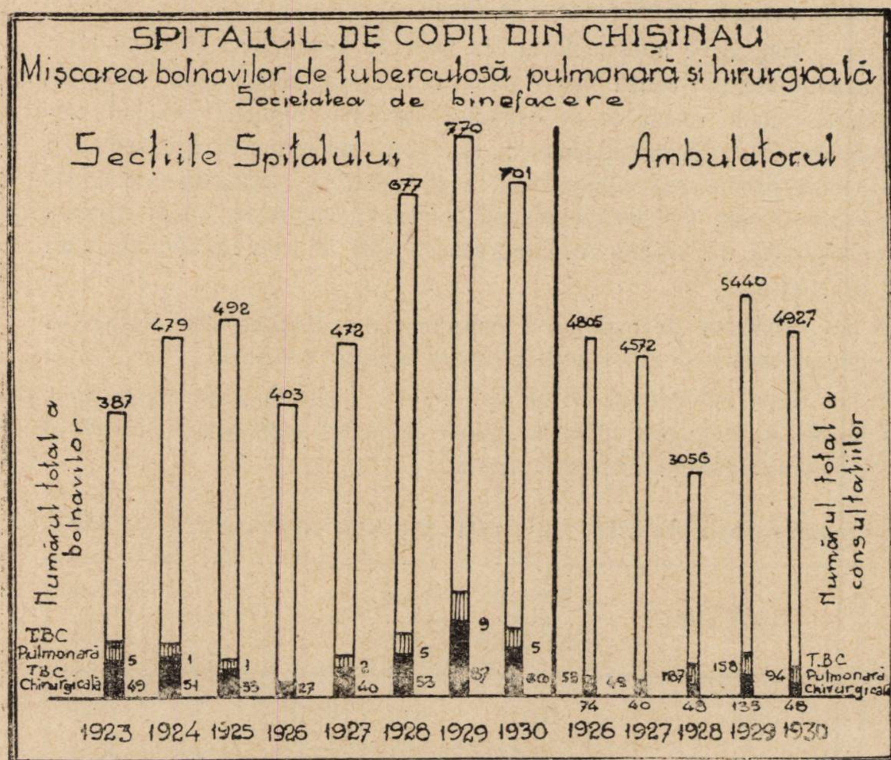
Prin bunăvoinţa D-lui Dr. Smadu Inspector G-l sanitar şi a D-lui Dr. Filipeanu, dăm aci datele statistice următoare ce ilustrează concordanţa celor enunţate mai sus.

Inspectoratul Sanitar Chişinău. Situaţia tuberculozei pe 1932.

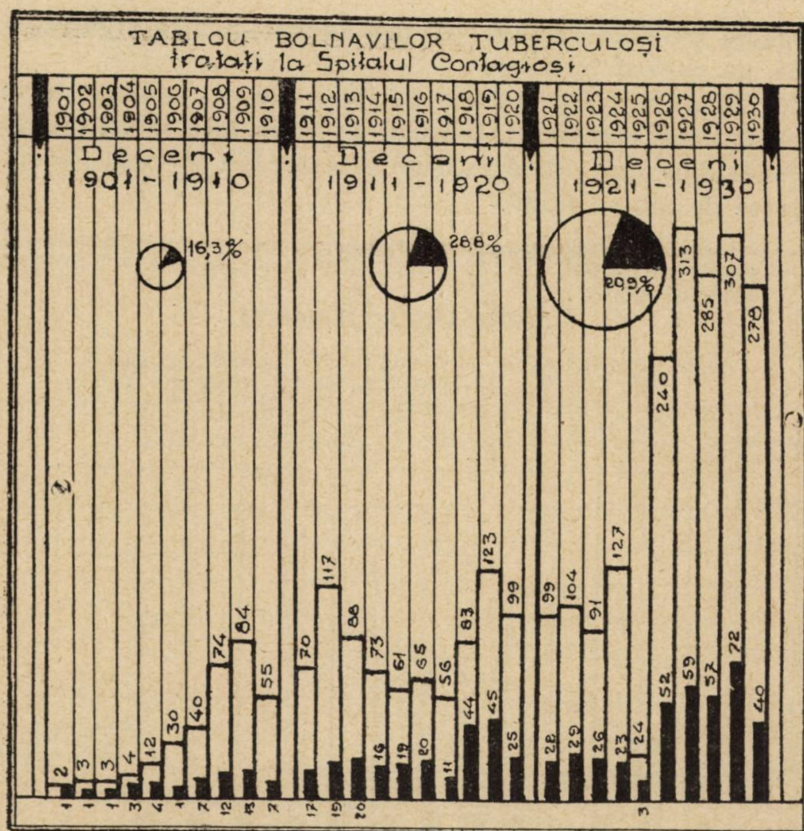
JUDEŢELE	Bolnavi vechi din 1931	Bolnavi noi în 1932	Total	Morţi	Rămaşi la finele anului
C. Albă..........	3153	65	3218	42	3176
Lăpuşna.........	2194	1154	3348	365	2983
Ismail...........	877	510	1387	326	983
Orhei............	1040	702	1742	241	1501
Soroca...........	971	350	1321	228	1093
Bălţi............	1002	569	1571	245	1326
Tighina..........	542	414	956	365	591
Cahul...........	855	272	1127	235	892

Continuând cu defilarea acestor interesate momente statistice, se desprinde o foarte importantă constatare din statistica de mai jos a Spitalului de copii din Chişinău (particular). Datorită bunăvoinţei

energicului conducător al acestui spital, d-l Doctor Duvan, se observă pentru anii 1923 – 1930 că din totalul micuţilor bolnavi, a cincea parte au fost trataţi de tuberculoză pulmonară.

Am ajuns acum la un alt punct statistic interesant, de data aceasta şi mai important fiindcă e vorba de însuşi spitalul de contagioşi al oraşului unde ani de-a-rândul s'au perindat majoritatea bolnavilor de tuberculoză, internabili. Statistica cuprinzând trei decenii (1901—10, 1911—20, 1921—1930) este datorită străduinţei neîncetate a uneia din cele mai distinse figuri medicale din oraşul nostru, adevărat apostol medical, d-l Doctor Toma Ciorbă, care timp de 30 de ani a administrat cu dragoste de părinte acest spital. Concluzia care se impune este că o treime din totalitatea cazurilor bolilor contagioase tratate este datorită tuberculozei pulmonare.

Mai la vale urmează statistica spitalului militar care întăreşte odată mai mult constatarea morbidităţii de tuberculoză la tinerii recruţi şi îngrijitoarea situaţie a pericolului permanent, ce-l constitue întoarcerea soldaţilor bolnavi la vetrele lor unde, nesupraveghiaţi, constituiesc unul din cele mai obişnuite elemente de răspândire a boalei.

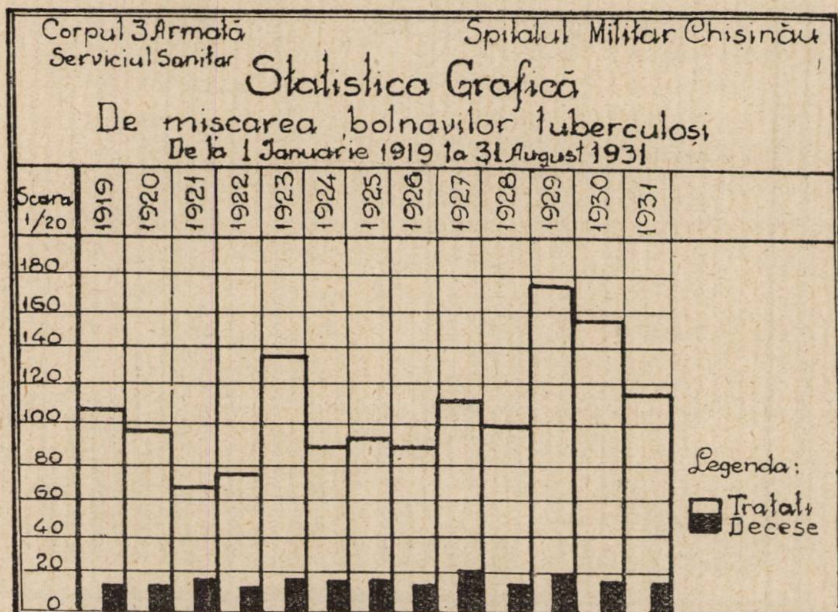
* * *

După **Calmette**, faptele noi ce trebue să domine toată profilaxia tuberculozei, **această boală contagioasă, dar curabilă şi evitabilă, s'ar** putea enunţa în trei principii:

1) „Infecţia bacilară, abundent difuzată şi vehiculată de civilizaţie, prin lume, este, la imensa majoritate a indivizilor tuberculizabili, compatibilă cu aparenţele sănătăţei.

Bacilul lui Koch rămâne, cel mai adesea, pentru organismul lor, un parazit inofensiv".

2) „Numai infecţiunile bacilare masive, produse la indivizi tineri sau adulţi, indemni de orice altă infecţie anterioară dau dintr'odată în organism una din formele generalizate de tuberculoză".

3) Infecţiile bacilare benigne, cari rămân timp de mulţi ani oculte sau latente, determină, la indivizii ce le au, o stare particulară de rezistenţă la infecţiile noi. Când acestea se îndesesc, provoacă după abundenţa sau virulenţa lor, un special fenomen de intoleranţă faţă de bacilul Koch". (Organismul infectat tinde atunci să-şi expulseze bacilii săi în afară... constituind astfel formele cele mai periculoase de infecţie).

Factorii esenţiali, — spune Calmette — ai contaminării, sunt semănătorii de germeni virulenţi, dar nu numai ofticoşii ce scuipă şi cei cu leziuni deschise, ci de asemenea tuberculoşii oculţi sau latenţi ce nu ştiu nici ei că sunt bolnavi, dar elimină intermitent bacili prin excreţiile lor glandulare sau materii fecale :

Toată lupta anti-tuberculoasă, trebue dusă contra posibilităţii introducerii în organism a infecţiilor masive, abundente şi repetate, de cari nu scapă decât indivizii imunizaţi prin vaccinul B. C. G.

* * *

Infecţia tuberculoasă nu poate fi limitată şi apoi stinsă în anumite medii intens infectate de cât prin vaccinarea în masă a tuturor indivizilor tuberculizabili. Această vaccinare, se operează spontan la numeroşi indivizi, prin imunitatea conferită de contractarea mai multor infecţii uşoare în tinereţe [1]).

Provocarea artificială de astfel de infecţii ar fi periculoasă, lucrându-se cu bacili virulenţi, modificându-se însă anumite proprietăţi ale lor, ei devin inofensivi, şi aceşti bacili-vaccin zişi B. C. G. conferă indivizilor inoculaţi (în primele zile ale naşterei) o rezistenţă manifestă contra infecţiilor bacilare virulente, accidentale sau experimentale. (Calmette).

* * *

Cum stăm noi în Basarabia, cu prezervarea copiilor de infecţia cu tuberculoză prin vaccinul B. C. G.? In oraşul Chişinău, Serv. Sanitar practică această vaccinare din 1928 şi iată datele obţinute prin bunăvoinţa D-lui Dr. Siminel—medic şef al oraşului—cari sunt **foarte interesante şi demonstrative asupra 7203 copii vaccinaţi în ultimii cinci ani (1928—32).**

1928		1929		1930		1931		1932	
Născuţi	Vaccinaţi	Născuţi	Vaccinaţi	Născuţi	Vaccinaţi	Născuţi	Vaccinaţi	Născuţi	Vaccinaţi
2494	1397	2268	1437	2094	1557	2333	1484	2598	1328

In cinci ani deci, din 11787 născuţi, s'au vaccinat 7203.

[1]) Dr. I. Cornea. *Noi consideraţii asupra modului de-a se îmbolnăvi de oftică*, conferinţă ţinută la Teatrul Naţional local şi publicată în ziarele locale.

Procentul mortalităţei prin tot felul de boale la copii nevaccinaţi în 1932.

Până la 10 zile	Până la un an	Până la doi ani	Până la trei ani	Dela 3 ani în sus
66	249	87	34	30
Media 2,63%	9,93%	3,47%	1,35%	1,19%

Procentul mortalităţei prin tot felul de boale la copii vaccinaţi în 1932.

Până la 10 zile	Până la un an	Până la doi ani	Până la trei ani	Dela 3 ani în sus
10	160	51	17	5
Media 0,39%	6,38%	2,03%	0,67%	0,19%

Procentul mortalităţei în 1932 prin tot felul de boli la copii vaccinaţi, trăind în medii contaminate de tuberculoză.

Până la 10 zile	Până la un an	Până la doi ani	Până la trei ani	Dela 3 ani în sus
2	20	6	2	—
Media 0,07%	0,79%	0,23%	0,73%	

Procent de refuzuri la vaccinare şi revaccinare pe 1932.

La vaccinări	La revaccinări
81	171

Dar în mediul rural cum se practică vaccinarea cu B. C. G.? Din 1928 aceste vaccinări au început în toată Basarabia, iar statistica lor este în curs de sistematizare. Am căpătat totuşi pentru judeţul Lăpuşna, următoarele date, graţie bunăvoinţei D-lui Dr. Grossi, Medic Şef al Serv. Sanitar judeţean.

In judeţul Lăpuşna vaccinul B. C. G. se aplică din luna Maiu 1932 în comunele: Şipoteni, Cojuşna, Truşeni, Sireţi, Ialoveni, Durleşti, Suruceni, Mileştii mici, Bardar, Hânceşti şi Buţeni, iar catagrafia lor este în curs de întocmire. La vre-o două mii nou născuţi,

s'au făcut 766 vaccinări. Dificultatea principală este însă parvenirea vaccinului care trebuind a fi mereu proaspăt preparat, trebue transportat urgent cu trenul, automobilul şi curieri speciali în toate comunele.

A. Calmette în lucrarea sa „Vaccination préventive de la tuberculose par le B. C. G." arată cu date statistice precise, verificate şi trimese de comisii speciale din prin toate ţările de pe continent, că aceasta metodă a dat pretutindeni rezultate strălucite, scăzând considerabil mortalitatea infantilă generală şi de tuberculoză, fiind inofensivă şi, poate cea mai formidabilă armă a arsenalului de luptă contra devastatorului flagel al tuberculozei **Concluziile documentelor** oficiale strânse şi publicate în 1931 la Institutul Pasteur, din toate serviciile departamentale, birouri de higienă, dispensarii şi 246 medici praticieni, sunt următoarele:

„Practica vaccinărei B. C. G. răspândită la cel mai mare număr posibil de noi născuţi atât în familiile aparent sănătoase cât şi cele contaminate de tuberculoză, reduce cam la jumătate sau două treimi mortalitatea generală infantilă şi exercită o influenţă general favorabilă asupra dezvoltărei copiilor, precum şi asupra rezistenţei lor contra celor multe din bolile vârstei tinere".

Dispensarul Dr. Ştefan Irimescu al Soc. Prof. de Tuberc. — Chişinău.

In Chişinău un pumn de oameni hotărîţi (medici, doamne şi domni) au pornit de vre-o opt ani la luptă dârză cu flagelul ofticei, încercând pe toate căile să înjghebeze, să organizeze cât mai mult posibil din armătura anti-tuberculoasă în oraşul şi provincia noastră. Primul nucleu, dispensarul, funcţionează neîncetat de opt ani cu concursul a doisprezece domni medici, cari, **cu totul desinteresat**, acordă zilnic cu cea mai mare regularitate consultaţiile lor, mergând deseori la domiciliul celor săraci.

S'au dat şi se dau cu concursul Inspectoratului Sanitar medicamente gratuite bolnavilor, făcându-li se analizele de spută regulat, precum şi radioscopiile necesare. Doamne din comitet — adevărate asistente sociale — cutreeră casele bolnavilor, ajutate de cele două infirmiere vizitatoare, ducând ajutoare, sfaturi şi mângâeri, acestor nenorociţi. S'a internat un mare număr de bolnavi în sanatorii şi spitale plătindu-li-se transportul. De sigur, intensitatea aplicărei acestor măsuri a fost direct proporţională cu starea materială ge-

Unul din pereţii celor 2 saloane ale Secţiei de propagandă Antituberculoză a Soc. Prof. de Tuberc. — Chişinău.

nerală, aşa de încercată în ultimul timp. S'au răspândit placarde cu sfaturi şi figuri sugestive afişate în instituţii, localuri, tramvae, articole prin ziare şi, broşuri cu sfaturi date fiecărui bolnav — prigonesc neîncetat bacilul Koch. In anul 1931, cu ocazia expoziţiei basarabene, s'a organizat chiar o secţie de propagandă anti-tuberculosă cu tot materialul statistic, instrumentar şi variată propagandă (2 saloane pline), ţinându-se conferinţe cu cinematograf la grupuri de vizitatori de dimineaţa până seara.

Totuşi modesta noastră luptă — este numai un strop de ajutor într'un ocean de suferinţe şi mizerie: profilaxia tuberculozei într'un oraş de peste 120.000 locuitori şi la o provincie de 3 milioane, nu se poate face cu o derizorie subvenţie a Primăriei scăzută la 50.000 lei, o chetă anuală şi două-trei anemice spectacole. Organizaţia noastră abia îşi ţine zilele... fiind totuşi singurul razim al atâtor suferinţi. Nu avem măcar un singur spital de ofticoşi în Basarabia, unde cei mai mulţi bolnavi să poată fi izolaţi, trataţi, sau cel puţin să aibă unde muri.

Cu toate greutăţile, totuşi această organizaţie dăinueşte dârz şi îşi îndreaptă mai ales toată atenţia în direcţia propagandei anti-tuberculoase. Conferinţe cu proecţii cinematografice se ţin în oraşe şi sate, la şcoli [1]) — unde tineretul abuzează uneori de mania sportului.

Şi aci, la capitolul sportului sau mai bine zis al exagerărei lui, este locul să ne oprim câteva momente. De sigur că în recomandaţiile medicale pentru întărirea terenului pe care va fi semănat bacilul Koch, intră exerciţiile şi sporturile raţionale, practicate după şi cu controlul instrucţiilor medicale (uneori strict individual). Or, la noi în Basarabia şi mai cu osebire în Chişinău, mania sporturilor întrece marginele unor elementare indicaţii de higienă, ele, practicându-se în plin praf, extenuând de cele mai multe ori pe practicanţii lor. Pe de altă parte asistăm la un proces ciudat de neglijarea studiilor, al cetitului şi sănătăţei mai ales, cu rezultate uneori chiar tragice.

---

[1]) Dr. I. Cornea. *Sportul şi tuberculoza.* Conferinţă ţinută tineretului sportiv local şi publicată în presa locală,

Suntem desigur pentru sporturile sănătoase practicate raţional în plin aer — ca în Anglia şi Statele-Unite (mai ales a celor naturale: înnot, patinaj, vâslit, călărie, alpinism, etc.). Trebue însă ca tinerii sportivi să fie examinaţi periodic de medicii şcolari, îndrumaţi după aptitudini, capacitate fizică şi temperament. Numai astfel sporturile pot conlucra la regenerarea fizică a neamului, oprindu-se prin abuzul lor nesocotit, rezultatele fatale ca: tuberculizare, boli de cord şi morţi subite chiar.

Această situaţie trebue să înceteze odată. Forurile oficiale, afături cu marele public, scuturate continuu de vedenia neîncetată a locului lacom de oftică ce se întinde, trebue a se pune serios în slujba remedierii acestui flagel: persoanele de bine, lumea cultă, tineretul cult, **doamnele şi domnişoarele mai ales, de toate vârstele** şi straturile sociale. **Iată ce scrie Preşedintele Comitetului de propagandă din Franţa, Louis Forest:**

„Numai femeile instruite, pricepute, înzestrate cu ştiinţă, abilitate, milă, înălţată de inteligenţă şi muncă pot străbate în familii şi pot să aducă în ajutorul vindecărei marilor maladii sociale, leacul cel mai sfânt (eficace) — fără care celelalte sunt complet neeficace: încrederea. Infirmiera vizitatoare— asistenta socială — este educatoarea populară; ea combate boala boalelor: ignoranţa; ea face să străbată odată cu raza de soare ce curăţă bordeiul, ceva din acea lumină intelectuală, care nu e mai puţin necesară în acelaş scop: ea luptă contra murdăriei şi rutinei; ea vorbeşte neîncetat de curăţenie, lumină şi aer. Este însfârşit solul a tot ce este sănătos şi curat...“ Iar **Calmette** preamăreşte astfel nobilul rol al femeei în asistenţa socială: „Cariera infirmierei — vizitatoare (de profesie sau benevolă) este cea mai frumoasă din toate cele pe care le poate îmbrăţişa o femee; este sigur cu mult cea mai nobilă, în orice caz şi cea mai utilă ce poate fi aleasă de o femee... aceea ce poate atrage mai bine simpatia şi devotamentul ei“.

Iată şi apelul nostru adresat către doamne şi domnişoare, dintre care multe, mulţi de ani de zile ne dau preţiosul lor concurs.

Soc. de Profilaxia Tuberculozei

APELUL
Filialei Chisinău

Doamnelor, Domnişoarelor

Ajutaţi-ne în opera noastră venind în ajutorul „răniţilor de tuberculoză". Aceşti desmoşteniţi ai soartei, **BOLNAVI SI SARACI** au nevoe de o mângâere, un sfat, o vorbă bună pe cari D-stră le puteţi duce în tristele lor bordee.

Mergeţi spre ei, alinaţi-le suferinţele şi nu vă temeţi de boala lor, care nu se poate lua print'o vizită la 1-2 luni! In războiu ajutaţi Crucea Roşie, în timp de pace ajutaţi războiul contra ofticei.

Faceţi-vă naşa (la marraine) a câte unei familii de bolnavi duceţi-le cu un zâmbet de blândeţe, ajutoarele Filialei sau ale D-voastre proprii şi veţi lumina întunericul vieţii lor nefericite, înălţându-vă sufletele!

D-r I. Cornea

P. S. Inscrieri pentru familii de bolnavi aici, la Despensarul Filialei (9-10), sau domiciliul D-rului Cornea (5-10).

Lipsa generală în care se sbate toată lumea ce trece prin actuala criză, aduce în mod natural şi inerent o scădere în posibilităţile de contribuire la uşurarea suferinţei generale de către autorităţi şi public. Ca reacţie de desperată apărare, colectivităţile şi oficialii trebue să înteţească puterile pentru evitarea tuberculizării în masă a mulţimei. Trebueşte o propagandă însufleţită şi aprigă, care să ajungă prin orice mijloc a trezi inerţia generală, congrese publice de profilaxia tuberculozei, crearea unei armate de elită din doamnele societăţii culte, transformate în asistente sociale, trebueşte educat tineretul pentru lupta dârză împotriva tuberculozei.

Şi ca încheere transcriem următoarele rânduri ale D-lui Dr. St. Irimescu:

„Tuberculosul nu cere mila nimănui. El reclamă un drept al lui, ca să fie asistat. Condiţiile vitrege de traiu, cari l-au îmbolnăvit, nu şi le-a creeat el. Atelierele nesănătoase, munca istovitoare, nutriţia defectuoasă, boalele epidemice cari l-au debilitat, îi sunt impuse de mediul social. Printr'o justă reciprocitate, asistenţa lui, se impune ca o necesitate imperioasă de echilibru social şi organic. Societa-

tea armonică pe care ideologiile noastre le clădesc în zorile viitorului va şti să stabilească acest echilibru. Până atunci în contingenţele şi contradicţiile în cari se sbat societăţile noastre dezarmonice, nu putem de cât să ne mulţumim cu măsuri care să fie de domeniul realizărei imediate. E o crimă însă, ca nici aceste măsuri să nu fie luate. Trebue odată să înceteze frazeologia elegiacă ce se reduce la vorbe deşarte, fără nici-o sancţiune.

Chişinău 16 Iunie 1933.

BIBLIOGRAFIE

1. *a) Calmette : L'infection bacillaire et la tuberculose.*

b) Calmette: La vaccination préventive de tuberculose par le B. C. G.

2. *Dr. St. Irimescu: a)* Dări de seamă ale Soc. de Profilaxia. Tbc. din 1920—32.

b) Tuberculoza în România.

c) Discurs ţinut în Cameră.

d) Partidul sănătăţii publice.

e) Seria articolelor din „Adeverul". Etc. Etc.

Prof. G. Proca: Dări de seamă anuale ale Soc. Profil. Tub.

3. *L. Viborel:* La propagande hygiénique.

4. *Prof. Léon Bernard*: L'organisation de la lutte anti-tuberculeuse en France.

5. *Institut Pasteur.* Documents pour servir à l'étude de la vaccination préventive de la tuberculose par le B. C. G. en France.

C. Sims Woodhead and

P. C. Varrier-Jones: Experiences in Colony treatment and after-care.

Dr. I. Cornea

INSEMNĂRI

Variantele poeziei „Limba noastră". Sper că cetitorii îmi vor ierta faptul că articolul acesta nu e numai de critică literară pură, ci va fi îmbinat şi cu amintiri personale. Această abatere se explică prin faptul că am fost martorul procesului de creaţiune al acestei poezii minunate, — întrucât poate fi cineva martor al unor procese sufleteşti înalte, atât de complicate, dinamice şi ascunse, exteriorizate doar prin cîteva vorbe şi gesturi.

* * *

Pe Al. Mateevici l'am cunoscut — de la distanţă, pe cînd eram încă elev al Seminarului Teologic din Chişinău, iar el — profesor de exigeză (pare-se) în clasele superioare. De la elevii acestor clase n'am auzit de cît păreri admirative pentru spiritul lui larg, înţelegător pentru mişcările şi preocupările sufleteşti ale tineretului. Deseori venia în sufrageria seminariştilor, gusta din masa lor, se aşeza cu cei din clasele de teologie (cl. V şi a VI), stătea de vorbă cu ei ca un frate mai mare. Din cînd în cînd izbucnea rîsul lui sgomotos, de om sănătos şi echilibrat. Uneori devenia de o seriozitate de apostol, vorbind măsurat cu opriri de gîndire, cu gesturi largi ale mânilor, gesturi de preot deprins cu oficiul divin, — substitut al Fiului Domnului.— să se ofere ca jertfă pentru fericirea turmei lui duhovniceşti.

Il priveam de departe şi sufletul îmi era plin de sentimentul de nemărginit respect faţă de acest om blajin, serios şi totuşi plin de „viaţă vie", — cum s'ar exprima Dostoiewski. — viaţă — îmbinare armonică a spiritului cu trupul, viaţă — înobilare a materiei noastre organice prin spiritualizarea ei. Căci ştiam de la elevii claselor superioare că Mateevici era şi poet şi autor al unor studii serioase de probleme bisericeşti, de istoria bisericei şi de obiceiuri religioase, — toate referitoare la moldoveni.

* * *

Un proces sufletesc firesc, rezultat din dragoste pentru ţăranii, confraţi ai mei întru muncă pe ogoarele noastre frumoase, în timpul vacanţei de vară, din revoltă contra dispreţului faţă de moldoveni a reprezentanţilor culturii ruseşti cu care eram zilnic în contact la şcoală, a profesorilor noştri cu care aveam dese discuţii aprinse, — la care se adăoga şi necesitatea de a consacra activitatea mea unui ideal pozitiv (şi Insarov, eroul bulgar al lui Turgheniev din „In ajun", a jucat un mare rol în acest proces al meu), precum şi o serie de alţi factori m'au făcut să fac cîteva vizite la „Cuvântul Moldovenesc" prin 1915, iar prin 1916, cînd se ivise nevoia unui nou colaborator, am intrat în redacţia ziarului, care a jucat un rol covîrşitor în mişcarea naţională din Basarabia.

Acolo am făcut cunoştinţă cu Al. Mateevici, care, preot mobilizat pe frontul Galiţian al războiului, venise în concediu pe câteva zile. Pentru mine însă el îmi apărea tot înconjurat de nimbul unui poet şi abia dacă îi putem răspunde cu timiditate, la cîteva întrebări obişnuite ce se pun în asemenea ocazii.

O deosebită plăcere era pentru mine şi pentru prietenul meu P. Stihi (eram amîndoi colegi de şcoală şi aveam aceleaşi preocupări intelectuale, animaţi amândoi de naţionalismul cel mai curat) să citim cu voce tare scriitorii populari romîni. Simţeam nevoia de a cunoaşte mai bine limba literară populară, care să poată fi utilizată pentru articolele noastre din ziarul şi revista „Cuvântul Moldovenesc". Printre scriitorii preferaţi erau Creangă, Sadoveanu, poeziile lui Coşbuc, Goga şi — Mateevici. Deşi la acesta limba nu totdeauna era corectă — nu mai vorbim de perfecţie, — totuşi poeziile sale religioase, traducerile din ruseşte, libere sau credincioase textului, ne cîştigau prin sonoritatea şi vigoarea versului.

* * *

Vine însfîrşit 1917, revoluţia rusească, congrese, adunări, frămîntare a 150 milioane de oameni, unică în

istoria omenirii. Mateevici fusese mutat pe frontul românesc şi avea posibilitatea să vină mai des la Chişinău, unde-i erau soţia şi rudele şi unde, mai ales, începuse mişcarea naţională moldovenească. In „Cuv. Mold." se reproduce cîntecul său revoluţionar ţărănesc „Eu cînt"[1] Ia parte la congresul învăţătorilor moldoveni din 25-28 Mai. La deschiderea congresului auzind protestele unor învăţători contra limbei de predare moldoveneşti, vorbeşte despre origina latină a neamului romînesc, frate cu surorile latine mai mature — Franţa, Italia, Spania, Portugalia, după exemplul cărora ne putem îmbogăţi limba noastră — şi aşa bogată şi frumoasă, — cu expresii tehnice şi cu termeni ştiinţifici noi.

Totuşi, fiindcă la congres unii învăţătorii mereu s'au plîns de sărăcia limbei noastre, la plecare spre front Mateevici — propus şi ca lector la cursurile pentru învăţătorii moldoveni ce trebuiau să înceapă de la 15 Iulie, — mărturiseşte: „Mă gîndesc la o poezie despre limba noastră. Poeziile lui Sion şi Coşbuc îmi par cam sărăcăcioase în conţinut, ca să poată fi privite drept o cîntare a limbei noastre.

La deschiderea cursurilor pentru învăţătorii moldoveni Mateevici vine din nou la Chişinău cu vre-o două zile înainte. Dl. P. Halippa lipsia, fiind delegat la congresul ţărănesc panrus, la Petrograd, unde trebuia apoi să ia parte şi la Congresul Sovietelor ruseşti, având ocazia să afirme şi acolo drepturile moldovenilor basarabeni la viaţă naţională liberă. La „Cuv. Mold." îl înlocuiam eu. Al. Mateevici îmi spune: „Ştii că m'a frămîntat mereu ideia unei poezii despre limbă. Pe front n'am avut timpul însă s'o redactez complect. Am să ţi-o aduc mîine ca s'o publici în ziar şi astfel s'o putem răspîndi printre învăţători".

I-am răspuns că astăzi e ultima zi cînd pot primi material pentru ziar (ziarul apărea de două ori pe săptămână) şi dacă întârzie cu o zi, atunci poezia va putea fi publicată numai în numărul următor, care va apare după deschiderea cursurilor. De aceia l'am rugat să mi-o dea chiar aşa, în redacţie neterminată sau să-i dea redacţia definitivă aci, în redacţie, imediat. N'a acceptat fireşte. „Atunci, tot am s'o tipăresc, chiar mai tîrziu, iar la deschidere o voiu citi eu însumi".

Chiar în ajunul deschiderii cursurilor poetul din nou a venit la redacţie. De data aceasta a venit cu poezia scrisă. Totuşi avea unele îndoeli. De exemplu, la strofa 4 versul 3, nu era hotărât să lase „In vestirea" sau „In rostirea". Mi s'a părut mai sonor „în rostirea" şi această expresie a fost lăsată, deşi pe urmă poetul a revenit la primul cuvînt.

Tot aşa, nu ştia ce ar fi mai frumos la strofa 8, versul 2, „Cazanii" sau „Pisanii". De data aceasta, a lăsat „Pisanii", ca fiind mai bine cunoscută de învăţători, deşi „Cazanii" i se părea mai frumos, cu o rezonanţă mai sonoră.

De-asemeni, strofa 5 suna:

Limba noastră-i frunza verde
Graiul codrului cel veşnic
Nistrul lin ce'n valuri pierde
Al luceferilor *sfeşnic.*

In loc de:

Limba noastră-i frunză verde,
Sbuciumul din codri veşnici
Nistrul lin ce'n valuri pierde
Al luceferilor *sfeşnici.* —

Adecă aşa cum a publicat pe urmă Mateevici poezia in ultima el redacţie, în revista „Şcoala Moldovenească", şi aşa cum e reprodusă în ediţia poeziilor lui Mateevici sub redacţia d-lui P. Haneş.

Apoi, în strofa 9, pentru Mateevici era la fel o nedumerire, — ce e mai bine:

Invaţă-vă dar graiul
Amorţit de multă vreme,
Ştergeţi *praful, putregaiul*
Al uitării'n care geme.

Sau:

Invaţi-vă dar graiul
Ruginit de multă vreme
Ştergeţi *colbul, mucegaiul*
Pe uitarea'n care geme.

In cele din urmă a lăsat prima re-

[1] Publicat întîia oară în ziarul „Basarabia" la 1906.

dacţie înlocuind numai cuvântul „praful" prin „colbul".

In această redacţie a apărut poezia în „Cuv. Mold." Pe urmă, Mateevici a revenit din nou, lăsând cuvântul „ruginit" la versul 2, cuvântul „mucegaiul" la sfirşitul versului 3, şi înlocuind şi cuvintul „colbul" prin cuvântul „slimul".

Pe lingă toate celelalte, varianta publicată în „Cuv. Mold." are şi o greşală de tipar, datorită scăpării mele de vedere la corectură: la penultima strofă, versul 3, ultimul cuvint în loc de „darnic", a fost tipărit greşit „dornic".

Trebue să menţionăm, că singurele variante care pot fi obiect de discuţie pentru critica literară şi estetică sunt aceste două: Cea publicată în ziarul „Cuvântul Moldovenesc" din 21 Iulie 1917 şi cea din revista „Ş·oala Moldovenească" Nr. 2-4, Iulie—Sept. 1917, ultima fiind reprodusă de D-l P. Haneş în ediţia poeziilor lui Mateevici.

Alte variante, care apar uneori in manualele didactice, sunt datorite unor modificări ale autorilor acestor manuale, modificări nejustificate nici prin motive didactice, şi cu atît mai puţin permise de onorabilitatea şi loialitatea literară.

Astfel, în manualul de cl. V primară de Nisipeanu, Geantă şi Mărinescu, la strofa 1, citim în versul 3:

Salbă scumpă cu odoare

In loc de:

Un şirag de piatră rară.

Nu mai vorbim că această modificare este inferioară din p. d. v. estetic, dar insistăm asupra faptului că ea este cu totul contrară versului poetului, vers plin de vigoare, în care silabele compuse din sunetul „r" şi sunetele „a" şi „ă" — silabe pronunţate în limba noastră dur şi viguros, joacă rolul hotăritor pentru a afirma valoarea limbei româneşti şi caracterul ei de vitalitate, pe care nu-l poate înăbuşi nici stăpînirea seculară a ruşilor, cum n'au înăbuşit-o nici năvălirile barbarilor, nici alte dominaţii streine de milenii chiar.

De aceia protestăm contra acestor contrafaceri ale poeziei noastre cele mai frumoase, consacrate limbei româneşti. Şi cerem autorilor de manuale şcolare, în special, să respecte textul definitiv al autorului.

* * *

Mateevici n'a avut noroc să predea la cursurile pentru învăţători decît două zile. N'avea concediu mai îndelungat. A plecat din nou pe front, unde însă nu i s'a mai acordat un nou concediu, astfel că n'a mai venit ca lector la cursuri, fiind înlocuit acolo prin O. Ghibu.

A mai venit la începutul lunei August, cînd ne-a citit cîteva din poeziile sale noui, în care se vedea un spirit de maturitate, o limbă din ce în ce mai literară şi mai frumoasă cu înclinaţii spre cizelare migăloasă şi stăruitoare, parcă ar fi săpat în marmoră chipuri clasice.

Fatalitatea ni l'a ripit. A căzut în împlinirea datoriei de a alina ultimele clipe ale soldaţilor contaminaţi de exantematic. S'a oferit jertfă pe altarul suferinţelor omeneşti, — aşa cum parcă l'a predestinat toată înfăţişarea lui deschisă, cu gesturile lui largi de preot ce se sacrifică pe sine însuşi. O durere mută ne-a cuprins la vestea morţii lui. Dl Halippa, care exact în momentul acela lua masa, a leşinat şi cîteva zile a trebuit să ne adresăm, — în chestiunile ziarului şi a muncii zilnice în legătură cu acţiunea noastră, — cu multă precauţie pentru a nu lovi sufletul lui, plin de durere pentru acel ce-i era cel mai drag şi cel mai curat dintre toţi muncitorii pe ogorul moldovenesc.

* * *

Valoarea poeziei lui Mateevici?

Ne dădeam seamă că e cea mai frumoasă dintre toate poeziile cu acest subiect. Dar nu bănuiam că va deveni una dintre rarile comori ale culturii noastre naţionale, indispensabilă oricărui român.

Abia O. Densuşianu a deschis ochii tuturor asupra valorii adevărate a acestei poezii, care ne evoacă o mulţime de imagini de o frumuseţe rară, care se adresează tuturor putînd fi înţeleasă şi gustată de un ţăran de la glie, cum poate fi delectată de un rafinat intelectual.

Poezia aceasta ne trezeşte imagini profund impresionante din istoria noastră naţională, la care face aluzie în strofa 6, vorbeşte de religiozitatea poporului nostru basarabean (în strofele 7 şi 8), de ocupaţiile lui agricole, de viaţa lui din codri, aducătoare de mister, de ceva insesizabil care cuprinde din toate părţile firea poetică a ţăranului nostru. In ea găsim amintirea poeziei şi muzicei populare ca şi viaţa trudnică de toate zile a ţăranului. Iar sfirşitul ei — e un apel antrenant, plin de optimism, de încredere în viitorul neamului nostru.

Insfîrşit, peste tot, în ea străbate spiritul echilibrat al latinului Atmosfera de mister în care e învăluită, deşi, după expresia autorului, ne'nfioară adinc, totuşi e armonie îmbinată cu realităţile concrete, pe care se reazimă viaţa noastră, dîndu-ne încredere în prezenţa unui sens al ei, căci „veşnicele adevăruri" sunt suportul moral al existenţei omeneşti.

Increderea unui Alexandri în menirea „eternă" a gintei latine e confirmată încă odată prin increderea lui Mateevici că limba noastră —una din cele 4 mari limbi latine — este menită să ne spue aceste adevăruri veşnice, ce'a ce înseamnă că ea niciodată nu va dispărea şi că cultura romînă va avea o misiune importantă de îndeplinit în cursul veacurilor ce vor urma după vremurile noastre sbuciumate, şi pline de îndoeli de neîncredere şi de teamă.

V. Harea

---

† Axentie Frunză — Dispariţia valoroasei personalităţi basarabene a lui Axente Frunză a trecut tăcută, timidă, ca toate evenimentele ce nu se trec în comunicatele răsunătoare ale vieţii noastre de după război.

Ziarele şi revistele din ţară abia au notat câte-va fraze, prizărite în planul de *fapte la ordinea zilei*, despre trecerea dintre cei vii a *bătrânului latinist Axentie Frunză*. Presa locală, ziarele din Chişinău adică — n'au făcut nici atât; cu excepţia ziarului „Viaţa Basarabiei" care a publicat un mişcător panegiric, semnat de d. Pan. Halippa.

Motivul? Frunză a fost un luptător desînteresat, fără surle; un om pasionat de ştiinţă; un literat comparabil cu cele mai vaste inteligenţe contemporane; — dar retras, resemnat şi sceptic. Deaceia în momentul când a închis ochii pentru deapururi nu fost a pentru foarte mulţi de cât un nume care se pronunţă fără a se cunoaşte mai nimic despre acela care l'a purtat.

* * *

Axentie Frunză s'a stins la Bucureşti, în etatea de 73 ani şi a fost înmormântat la cimitirul Bellu. Lumina zilei a văzut-o în satul Scorţeni din judeţul Orheiului. Cele dintâi noţiuni de cultură ale moldovanului Axentie Frunză au fost de provenienţă slavă. El a învăţat la Harcov, la Odesa, la Kiew şi a trecut prin toate tribulaţiile hărăzite revoluţionarilor din epoca ţaristă.

A iubit fierbinte Basarabia şi a desfăşurat o vie activitate publicistică pentru liberarea şi realipirea ei la România.

Cartea lui, intitulată „România Mare", publicată la Bucureşti în 1916 în editura „Ligei pentru liberarea Basarabiei", constitue cel mai pasionat imn patriotic dedicat provinciei sale de baştină. In ura lui neîmpăcată faţă de ţarismul hrăpăreţ, în înverşunarea lui fanatică antirusească, Frunză s'a agăţat cu toată puterea naţionalsmului său curat de ideia intrării noastre în război alături de Germania. In imaginaţia lui înferbintată de dorul reluării Basarabiei, Hindenburg lua atunci proporţiile unui Dumnezeu, „care ne va salva în curând şi de alianţa cu sfânta Rusie, el ne va reda, dacă o vom voi, şi sărmana noastră Basarabie". („România Mare", pag. 4).

* * *

Unii istoriografi au încercat pe această temă să caute pete în soarele naţionlismului învăpălat al lui Frunză. Greşesc, incontestabil. Frunză avea în faţa lui un singur ţel, un

singur vis: *salvarea Basarabiei din ghiarele ruseşti*. Cum a crezut el că-şi poate vedea realizat aevea visul lui scump,— e o chestiune care nu contează. Infăşurat în flacăra patimii naţionaliste el a luptat pe toate căile, din frageda lui tinereţe, pentru ideia unirii, căreia i-a jertfit toată puterea sa de muncă, tinereţea şi viitorul său.

Când-va, atunci când istoria frământărilor naţionale de dinainte şi de după unire îşi va încheia bilanţul, se va vedea atunci limpede că contribuţia lui Axentie Frunză a fost aceia a unui iniţiator. Incolonat în cohorta glorioasă a epigonilor basarabeni, el a arătat calea definititvă a evoluţiilor ulterioare cari au readus la matca de origine scumpa noastră Basarabie Românească.

Activitatea lui pe tărâmul cultural — naţional înfăţişază o strălucită pildă de cinste, abnegaţie şi patriotism. Pentru tânăra generaţie basarabeană din zilele noastre, chemată să desăvârşească marile chemări ale timpului, despre care vorbeşte cu multă înţelepciune politică d. Pan. Halippa în articolul său „La Moartea lui Axentie Frunză" [1], personalitatea luptătorului plecat deunăzi dintre noi poate constitui un puternic imbold.

Al. Terziman.

Jean Bart.—Un pseudonim de marinar străin, vestit pe vremuri. Adevăratul nume era Eugeniu Botez, comandor de marină. O familie de intelectuali moldoveni. Fiu de general, era frate cu distinsul critic literar dela „Viaţa Romînească", Octav Botez, docent şi conferenţiar la Universitatea din Iaşi. Un alt frate iarăş distins general.

A făcut parte din mişcarea socialistă de pe vremuri. Şi nici n'a fost un omagiu mai mişcător decât mulţimea de muncitori, care l-a urmat până la locul de veci.

In literatură a început prin schiţe marine, adunate apoi în volumul „Jurnal de bord", care i-a adus laude unanime. Inaugura un gen nou, poezia mării, a Mării Negre în special şi a multor mări, pe care le văzuse. Gurile Dunării l'au atras în deosebi şi le-a tratat şi ca om competent de ştiinţă, şi ca literat. Şi-a dat seama perfect de însemnătatea lor ca poziţie geografică şi în lumea nouă şi deosebită, care i se înfăţişa înaintea ochilor.

Romanul „Europolis", ultima lucrare literară a lui, de o mare valoare artistică, nu este de cât apologia acestei lumi şi, în special a Sulinei.

A fost un admirator al Basarabiei şi, în conflictul mondial, a luat atitudine pentru această provincie.

A fost şi un mare iubitor al ţărănimii. Nuvela „Datorii uitate", care e aproape un roman prin întinderea ei şi prin bogăţia de viaţă, chiar prin titlul arată iubirea pentru „rolul gliei odrăslite".

Eugeniu Botez moare sărac, cu toate că a ocupat din cele mai înalte funcţii în viaţa militară şi cea de stat. O muncă istovitoare l-a doborât la vârsta de 58 de ani.

Ne descoperim cu respect în faţa mormântului încă proaspăt.

C. Alexandrescu

RECENZII

Ioan G. Botez, Recherches de paléontologie humanine au nord de la Bessarabie, în Annales scientifiques de l'université de Iassy tome XVII Janvier 1933 pp. 336—464. — Cu toate că văile frumoase ale Prutului şi Nistrului abundă în staţiuni preistorice, totuşi cercetările preistorice în Basarabia sunt de dată foarte recentă şi literatura privitoare la această chestiune este foarte redusă.

Inainte de unire cunoaştem doar câteva menţiuni în această privinţă.

Chiar d. T. Porucic în a sa *Geologie a Basarabiei*, apărută în ruseşte în anul 1916, vorbeşte doar incidental şi fără precizări despre existenţa paleoliticului şi neoliticului în nordul Basarabiei.

După răsboi primul care a atras atenţia asupra staţiunilor preistorice de pe Nistru este d. Th. Văscăuţanu (*Urmele omului preistoric în România în Revista ştiinţifică V. Adamachi* Iaşi — XI 1921 p. 153). D. C. Ambrojevici, în articolul *Trecutul preistoric al Basarabiei de nord* pu-

---

[1] Ziarul „Viaţa Basarabiei" No. 172.

blicat în revista *Natura* No. 3 1925 pp 18—19, vorbeşte despre descoperirea unor staţiuni preistorice in Basarabia de Nord pe Nistru. In 1928 d. I. N. Moroşan în studiul *Câteva staţiuni preistorice noui descoperite in Basarabia de Nord* publicat în *Revista ştiinţifică V. Adamachi* Iaşi 1928 p. 117, descrie mai multe staţiuni preistorice din Nordul Basarabiei, interesante prin materialul ce-l oferă şi prin situaţia lor. Tot d. Moroşan, în *Noui contribuţiuni preistorice asupra Basarabiei de Nord*, publicate in *Analele Academiei Române. Memoriile secţiunii ştiinţifice* 1929 seria III memoriul 1, lărgeşte mult, în timp şi în spaţiu domeniul arheologic al provinciei noastre.

Acum de curând a apărut studiul de care vorbim al d-lui Ioan G. Botez, profesor de antropologie la Universitatea din Iaşi, care in 1930 a mai publicat în *Memoriile secţiunei ştiinţifice a Academiei române studiul : Date paleolitice pentru stratigrafia loessului în Nordul Basarabiei*. D-sa este un harnic cercetător al problemelor arheologice în Basarabia. Studiul acesta pe care il publică nu este o monografie, ci o privire de ansamblu a faptelor arheologice constatate până în prezent In urma unor cercetări ulterioare vor apărea alte studii mai complecte, pe care d-sa le anunţă şi pe care noi le aşteptăm cu un deosebit interes. Al. D.

DIN RUSIA SOVIETICĂ

Revue des études slaves (fasc. 3—4) ne aduce vestea că Academia de ştiinţe din Leningrad a perdut, de aproape doi ani, pe unul din cei mai distinşi membri ai săi, prof. univ. Vladislav Petrovici Buzescul.

V. P. Buzescul s'a născut la 25 Febr. (9 Martie) 1858 la Popovca (guvernământul Harcov) şi a murit la 1 Iunie 1931 la Harcov.

La Harcov şi-a trăit întreaga viaţă.

Aparţinând unei familii nobile *de origine moldovenească* care se stabilise la Izium, şi-a făcut studiile liceale şi Universitatea la Harcov. In anul 1922 a fost chemat la Academia Uniune sovietice şi fără să părăsească vechea reşedinţă, a ştiut să rămână credincios provinciei sale participind la activitatea ştiinţifică a lumii.

Ca savant era de o calitate rară şi avea acest dar pe care il conferă totdeauna studiul elenismului de a impune erudiţiei sale forma construcţiilor sintactice perfect armonioase şi echilibrate.

Lucrările sale asupra istoriei Greciei Antice, care constitue esenţialul operei sale, vor rămâne pentru istoricii ruşi ca modele rare de compoziţie, eleganţă, claritate şi vor marca o dată importanţă în studiile elenice la Ruşi: Периклъ (1889), Аѳинская политiка Аристотеля (1895). Введенie въ исторiю Грецiи (1904). Исторiя Аѳинской демократiи (1909). Insă slaviştii nu vor uita că V. P. Buzescul a scris cea mai frumoasă lucrare de ansamblu consacrată studiilor istorice din Rusia în timpul sec. XIX şi începutul sec. XX. Всеобщая исторiя и ее представители въ Россiи въ XIX и въ началѣ XX вѣка. I. II, Leningrad 1929—1931.

Această operă este monumentală în istoriografia rusă, dar din nenorocire n'a putut să o termine

V. P. Buzescul a fost decanul Facultăţii de Istorie şi Filologie din Harcov şi profesorul cel mai iubit de studenţi.

Alături de Petru Movilă, Mitropolitul Chievului şi organizatorul bisericii ruse, de Antioh Cantemir, fondatorul poeziei lirice ruseşti, de Ion Sircu profesor de Istoria literaturii ruse vechi, de savantul doctor Mecinicov (Spătaru) şi alţi oameni iluştri, pe care neamul nostru i-a dat Rusiei, să trecem în amintirea noastră şi pe istoricul V. P. Buzescul, viţă de vre-un boer moldovean stabilit în Ucraina odată cu pribeagul D. Cantemir.

Dacă împrejurările vitrege ale istoriei l-au depărtat de a se distinge în munca ştiinţifică în mijlocul, şi pentru gloria neamului său, noi să fim totuşi mindri că din neamul nostru românesc s'au ridicat minţi luminate ce au contribuit la progresul ştiinţei universale.

P. Şt.

Tipografia Băncii Centrale Cooperative
Chişinău, str. Principele Nicolae No. 25

APEL

Repetăm apelul nostru din luna trecută și rugăm pe abonați noștri, cari nici până în prezent nu s'au pus în curent cu plata, să grăbească a ne trimeti sumele datorate pe anul 1932.

Abonamentul la revistă este numai de 120, deci accesibil și pentru pungele cele mai modeste.

Toată stăruința noastră este de prisos și nu vom putea ține aprinsă pe meleagurile noastre această făclie, dacă sprijinitorii ei, abonații, nu-și vor face datoria, de a-și achita abonamentele.

Cu începere din luna următoare se va înceta trimiterea revistei celor ce nu-și vor fi achitat abonamentul pe anul trecut, afară de acei ce ne vor scrie să li se continue trimiterea revistei și vor arăta termenul înăuntrul căreia își vor achita abonamentele.

Credem că aceasta este ultima rugăminte ce-o facem și nu va mai fi nevoe să revenim.

Cu toată stima

AD-ȚIA REVISTEI

A V I Z.

La administraţia revistei se găseşte spre vânzare colecţia revistei „Viaţa Basarabiei“ din anul 1932, conţinând 816 pagini bine legate:

1. Colecţia pe hârtie obicinuită . . . . 200 lei
2. Colecţia pe hârtie velină . . . . . . 250 lei

La cerere se expediază contra ramburs.

Administraţia revistei

Rugăm stăruitor pe prietenii şi abonaţii revistei să o dea spre cetire tuturor doritorilor, îndemnându-i să se aboneze.

La prima cerere, se va trimite oricui numerele apărute.

Rugăm adresa să fie dată exact, arătând şi oficiul poştal.

Administraţia revistei „V. B.“

Abonamentul: 120 lei pe an; pentru autorităţi lei 500.

Preţul 15 lei